

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 27

FÖRSTA KAMMAREN

1968

22—27 maj

Debatter m. m.

Onsdagen den 22 maj

	Sid.
Svar på enkla frågor:	
av herr Mattsson (cp) om viss uppdelning av bilskatten för lastbilar	5
av herr Olsson, Johan, (cp) ang. ikraftträdande av ny organisation av företagareföreningarna	6
av herr Wallmark (h) ang. förläggande av den planerade europeiska storacceleratorn till Lunsenområdet	7
av herr Kaijser (h) ang. hänskjutande till riksdagens prövning av frågan om universitetsstudiernas omorganisation	10
av herr Lidgard (h) ang. omprövning efter årets studentexamen	11
Svar på interpellation av herr Hübinette (h) ang. sådant utförande av ledningar för elektrisk kraft att brukandet av jordbruksjord icke försvåras	12
Riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.	13
Täckning av beräknade merkostnader under förslagsanslag	65
Säkerhetspolitiken och försvarsutgifterna	66
Utgiftsramen för det militära försvaret	71
Materielbeställningar för försvaret i sysselsättningsfrämjande syfte	74
Avveckling av den centrala flygverkstaden i Västerås	74
Om förbättring av de värnpliktigas förmåner	75
Nedläggning av Södertörns flygflottilj	79
Vissa tulländringar	81

	Sid.
Meddelande ang. enkla frågor:	
av herr Hjorth (s) om åtgärder mot nedskräpning till sjöss ..	86
av herr Tistad (fp) ang. biljettkontrollen på SJ:s sovvagnståg	86
av herr Österdahl (fp) om förläggande till Gotland av basen för oljeletningen i Östersjön	86
av herr Wikberg (cp) ang. försening av postförsändelser genom ändringar i distributionen	86

Fredagen den 24 maj

Meddelande ang. enkla frågor:	
av herr Eriksson, Karl-Erik, (fp) om avbrytande av försöksverksamheten med fri försäljning av starköl	88
av herr Brundin (h) ang. förut framställda interpellationer beträffande insyn i företag som beviljats industrigarantilån eller lokaliseringstöd	89
av herr Pettersson, Harald, (cp) ang. arbetet med att åstadkomma lämpliga eldistributionsområden	89

Måndagen den 27 maj

Svar på interpellationer:	
av herr Möller (s) ang. resultaten av förhandlingarna vid världshandelskonferensen UNCTAD II i New Dehli	91
av herr Jacobsson, Gösta, (h) ang. handelspolitiken	97
av herr Pettersson, Harald, (cp) om ökad hälsoupplýsning	104
av herr Wirtén (fp) ang. anställningstryggheten för icke-ordinarie lärare	109
av fru Nilsson (cp) ang. villkoren för statsbidrag i samband med vistelse i semesterhem	112
av herr Werner (vpk) ang. sänkning av basannuiteten vid statlig långivning för bostadsbyggande	116
av herr Larsson, Thorsten, (cp) om inrättande av gymnasiefilialer, m. m.	119
Meddelande ang. enkel fråga av herr Nilsson, Ferdinand, (cp) ang. åtgärder för upprätthållande av laglydnad i samband med demonstrationer m. m.	122

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 22 maj	Sid.
Statsutskottets utlåtande nr 121, ang. anslag till prisreglering m. m.	13
— nr 122, ang. vissa anslagsfrågor m. m. rörande det militära försvaret och civilförsvaret	65
— nr 123, ang. materielbeställningar för försvaret i sysselsättningsfrämjande syfte	74
— nr 124, ang. vissa organisations- och anslagsfrågor rörande försvaret	74
— nr 125, ang. stat för försvarets fastighetsfond	80
— nr 126, ang. överlåtelse av viss staten tillhörig fast egendom m. m.	80
— nr 127, ang. utgifter på tilläggsstat II: ändrad metod för prisreglering av vissa beställningsbemyndiganden inom försvarsdepartementets verksamhetsområde	80
Andra lagutskottets utlåtande nr 33, om förbättring av de värnpliktigas ekonomiska och sociala förmåner	81
— nr 37, ang. vissa anslagsfrågor m. m. rörande det militära försvaret och civilförsvaret	81
Bevillningsutskottets betänkande nr 42, ang. ändring i tulltaxan, m. m.	81

Onsdagen den 22 maj

Kammaren sammanträdde kl. 10.30.

—————
Justerades protokollet för den 14 innevarande månad.
—————

Om viss uppdelning av bilskatten för lastbilar

Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr *Mattssons* (cp) fråga om viss uppdelning av bilskatten för lastbilar, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 14 maj, och anförde:

Herr talman! Herr Mattsson i Ene-ryda har frågat mig om jag vill medge uppdelning av inbetalning av bilskatt till sex gånger per år för lastbilar samt medge att även för lastbilar som avregistrerats och återregistreras eller nyregistreras i början av året bilskatten får fördelas på tvåmånadersperioder.

Genom den ändring i bestämmelserna om anstånd med erläggande av bilskatt som skett med verkan fr. o. m. den 1 januari 1968 har en utvidgning av möjligheten till anstånd skett. Bland annat har den som förut kunnat få anstånd erhållit möjlighet att betala skatten genom högst fyra — mot tidigare två — delbetalningar under kalenderåret. Denna periodindelning torde vara tillräcklig och någon anledning att ytterligare utvidga antalet betalningsterminer anser jag f. n. inte föreligga. Frågan om anstånd för lastbilar som inte var registrerade vid årets ingång övervägs av bilskatteutredningen. Förslag härom väntas under år 1968.

Herr MATTSSON (cp):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för finansdepartementet få framföra mitt tack för svaret.

På grund av den senaste bilskattehöjningen har skatten för främst lastbilar kommit upp till en sådan höjd — oftast över 10 000 kronor per år — att jag för min del tycker att alla skäl talar för att inbetalningen borde kunna delas upp enligt samma regler som gäller för den vanliga skatten och omsättningsskatten, nämligen i tvåmånadersperioder, dvs. sex gånger per år, för en bil som är registrerad hela året.

Vidare finns det en del synpunkter att lägga på frågan i vad det gäller omregistrerade bilar, som varit avregistrerade t. ex. på grund av att det inte funnits arbete under vinterhalvåret men sedan omregistrerats i början på året. Jag är glad att bilskatteutredningen kommer att behandla detta spörsmål och att förslag kan förväntas under 1968. En bil som inregistreras i januari månad får enligt nuvarande regler betala hela skattebeloppet, 10 000—12 000, på en gång.

En annan fråga gäller fordonskombinationer. För en dragbil med två eller flera påhängsvagnar eller släpvagnar är reglerna sådana, att skatten egentligen skall överstiga 4 000 kronor för att inbetalningen skall få uppdelas på fyra gånger per år. Beträffande sådana fordonskombinationer kan skatten överstiga 10 000 kronor men ändå inte få uppdelas utan kanske mer än hälften måste betalas under första perioden. Jag hoppas att även denna delfråga kommer att behandlas av bilskatteutredningen, och jag hoppas också

Ang. ikraftträdandet av ny organisation av företagareföreningarna

att förslag kan framläggas snarast möjligt.

Vidare är det för närvarande ett problem för många, att de icke anser sig kunna registrera sina lastbilar vid månadens slut, därför att bilskatten nu uträknas per hel månad. Jag hoppas att finansministern är villig medverka till att man här får en annan tingens ordning, så att skatten kan uppdelas inte per månad utan för kortare tid. Helst borde skatten räknas ut per dag men det kanske inte är möjligt. Det är t. ex. synnerligen orättvist att för en lastbil få betala skatten för hela månaden, t. ex. 1 000 kronor, när den inte används mer än några dagar.

I förhoppning om att finansministern är välvilligt inställd till dessa problem tackar jag än en gång för svaret.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. ikraftträdandet av ny organisation av företagareföreningarna

Herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet **JOHANSSON** erhöll ordet för att besvara herr *Johan Olssons* (cp) fråga angående ikraftträdandet av ny organisation av företagareföreningarna, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 17 maj förmiddagen, och yttrade:

Herr talman! Herr Johan Olsson har frågat mig om tidpunkten för ikraftträdandet av beslutet om ny organisation av företagareföreningarna och om de övergångsåtgärder som är erforderliga.

Av naturliga skäl har några övergångsbestämmelser inte kunnat utformas i denna fråga förrän riksdagen fattat sitt beslut med anledning av propositionen om riktlinjer för företagareföreningarnas organisation och verksamhet. Vår inställning är emellertid att man bör rubba så litet som möjligt på företagareföreningarnas rätt att

självständigt bestämma över sina stadgar. Därför har man i propositionen begränsat sig till att föreslå att stat och landsting skall utse majoriteten av styrelseledamöterna med hänsyn till att det är statens och landstingens medel företagarna förvaltar. Som jag redan uttalat i kammaren är det ingalunda meningen att några omedelbara åtgärder skall vidtas, utan företagareföreningarna kommer att beredas tillfälle att ta ställning till styrelsesammansättningen vid nästa ordinarie årsmöte 1969.

Herr **OLSSON, JOHAN**, (cp):

Herr talman! Jag ber att till inrikesministern få framföra mitt tack för svaret på min fråga.

Avsikten med frågan var ju närmast att snabbt få reda på något om övergångsbestämmelserna. Företagareföreningarna håller ju vid denna tidpunkt sina årsmöten, och många har då frågat sig om man redan nu skall ta hänsyn till riksdagsbeslutet i förra veckan när det gäller antalet styrelseledamöter och bestämmelserna om att staten och landstinget skall ha majoritet i styrelserna.

Jag tycker att svaret är positivt därutöver att inrikesministern säger, att »man bör rubba så litet som möjligt på företagareföreningarnas rätt att självständigt bestämma över sina stadgar». Det är alltså en positiv inställning till en smidig övergång, tycker jag, som man har anledning att notera.

Många problem uppstår dock, och därför är det angeläget att det snabbt kommer fram bestämmelser, som reglerar vissa detaljer. Man får förutsätta att landstingen redan i höst skall utse representanter i föreningarna, vilka representanter då skall träda till den 1 januari 1969, samt att också staten vid det tillfället har utsett sina representanter.

Frågan är då: Vem bestämmer antalet ledamöter i styrelsen, och när kan det ske? Staten och landstinget skall ju ha majoritet, men för att kunna genomföra detta måste man ju ha ett bestämt

Ang. förläggande av den planerade europeiska storacceleratorn till Lunsenområdet besked om antalet styrelseledamöter. Minst sju styrelseledamöter har rekommenderats. Då skulle staten och landstinget kunna utse fyra och föreningen tre ledamöter.

I samband med behandlingen av frågan i riksdagen framfördes från många håll önskemål om att hantverk och industri skulle vara väl representerade i styrelserna. En möjlighet att tillgodose detta önskemål vore att öka antalet styrelseledamöter från sju till nio. Skulle staten vara beredd att nöja sig med två representanter och landstinget med tre, fick de tillsammans majoritet i styrelsen. Hantverk och industri skulle då få fyra representanter. Det tycker jag skulle vara en lämplig lösning. Det står dock i propositionen att landstinget och staten skall ha lika många styrelseledamöter vardera. Då skulle de tillsammans få sex styrelseledamöter, och det skulle bli endast tre kvar för föreningens eget val.

Företagareföreningarna har också en del andra frågor att ställa, t. ex. hur ofta räntebeloppen skall inlevereras till statsverket och huruvida föreningen får behålla räntan av de medel, som kan anses vara föreningens egna men som är utlånade.

Det är ju inte möjligt att få svar härpå på alla punkter i en enkel fråga, men jag skulle vilja uttala önskemålet om att övergångsbestämmelserna mycket snart utformas så att vederbörande parter vet hur de skall handla.

Herr statsrådet **JOHANSSON**:

Herr talman! Jag tänker inte gå in på att svara på alla de frågor som herr Johan Olsson tog upp. De är viktiga, det är vi helt medvetna om.

Företagareföreningarnas förbund kommer att ha en sammankomst i Härnösand den 18 och 19 juni. Där skall vi medverka från departementet och har då för avsikt att lämna alla de besked som är möjliga att lämna, också i

de i och för sig viktiga frågor som herr Johan Olsson här har tagit upp.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. förläggande av den planerade europeiska storacceleratorn till Lunsenområdet

Herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet **PALME** erhöll ordet för att besvara herr *Wallmarks* (h) fråga till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet angående förläggande av den planerade europeiska storacceleratorn till Lunsenområdet, vilken frågan intagits i kammarens protokoll för den 9 maj, och anförde:

Herr talman! Herr Wallmark har frågat chefen för finansdepartementet om han är villig att ge kammaren en redogörelse för hur framskridna planerna är och vad konsekvenserna blir för Sverige om den planerade europeiska storacceleratorn förläggs till Lunsenområdet. Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

Inom den europeiska organisationen för samarbete på kärnforskningsområdet, **CERN**, diskuteras f. n. förutsättningarna för en europeisk storaccelerator.

CERN har undersökt ett flertal olika områden i Europa, däribland Lunsenområdet söder om Uppsala, för lokalisering av acceleratoren. Vid en bedömning av nio områden som gjorts av en särskild expertgrupp inom **CERN** har Lunsenområdet i vissa avseenden ansetts mycket väl lämpat för placering av acceleratoren. Området har också ansetts ha en del nackdelar, bl. a. i fråga om klimat.

Enligt **CERN**:s nuvarande tidsplan torde **CERN**:s Council tidigast i december 1968 kunna fatta beslut om hemställan till medlemsstaterna om projektets genomförande och för sin del välja förläggningsområde.

Ang. förläggande av den planerade europeiska storacceleratorn till Lunsenområdet

Konsekvenserna för Sverige vid en eventuell placering av acceleratorn i Lunsenområdet är ännu inte möjliga att överblicka. Dessa konsekvenser är avhängiga av bl. a. de villkor för placeringen som kan komma att uppställas av CERN.

Herr WALLMARK (h):

Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till statsrådet Palme för svaret. Att jag riktade min fråga till chefen för finansdepartementet berodde på en information på hög nivå som jag hade fått och som tydligen var felaktig. Jag ber om överseende för det.

Detta ärende har ju vandrat mellan olika instanser under en lång rad av år. Redan i oktober 1963 begärde atomforskningsrådet att vi skulle göra en utredning om att förlägga en sådan här storaccelerator till Sverige. I juli 1964 skickade CERN ut en begäran att medlemsländerna skulle undersöka en lämplig förläggningsplats. I december 1965 kom atomforskningsrådet med en utredning och begärde att regeringen skulle erbjuda Lunsenområdet. I mars 1966 behandlade forskningsberedningen dessa frågor. I juni 1966 tillsatte chefen för ecklesiastikdepartementet en sakkunnigutredning under ledning av dåvarande statssekreteraren Moberg. I februari 1967 sände ecklesiastikdepartementet ut en förfrågan till en lång rad instanser för att efterhöra deras synpunkter på denna utredning, och i december 1967 lär en internationell utredning inom CERN ha konstaterat, att Lunsenområdet är ett av de områden som man främst reflekterar på. Dessutom har det upplysts om att ungefär en fjärdedel av pengarna har säkrats.

Detta är ett av de största vetenskapliga objekt som kanske någonsin har förekommit. Det rör sig alltså om en 300 giga-elektronvolts-protosynkrotron. Det är alldeles uppenbart att frågan om var denna skall förläggas har en avgörande betydelse, om Sverige skall delta.

Kostnaderna beräknades för ett flertal år sedan till ett belopp av storleksordningen 2 miljarder svenska kronor.

Nu förefaller det som om utredarna har utgått ifrån att området faktiskt är erbjudet, även om såvitt jag kunnat bedöma regeringen inte gjort detta. Den lilla historik som jag nu har snabbt tecknat visar emellertid, att ärendet successivt har handlagts utan att riksdagen över huvud taget har fått tillfälle att diskutera det, och såvitt jag kan förstå synes det inte heller ha varit avsett att ärendet skall diskuteras här. I den promemoria som ecklesiastikdepartementet skickade ut i februari 1967 ville man ha in sina remissvar till hösten, eftersom man enligt promemorian väntade ett definitivt ställningstagande från CERN-organisationen före årets slut och ett ställningstagande från svenska regeringen redan under hösten 1967. Det måste tyda på att regeringen avsåg att ta en definitiv ställning till frågan utan att över huvud taget underställa riksdagen den. Jag vill tillägga att remissinstanserna är ytterligt splittrade.

Jag hade förutsatt att statsrådet Palmes svar skulle innehålla också någonting om när och under vilka former riksdagen skall få ta ställning till denna stora fråga.

Jag skulle också gärna vilja veta, vilka jämförande analyser som man gör mellan olika forskningsobjekt så att vi kan få en meningsfull prioriteringsdiskussion.

Dessa frågor är de mest väsentliga för att vi skall kunna diskutera den här frågan. Det är alldeles uppenbart att de stora pengar, som skall läggas ned på ett forskningsobjekt av detta slag, måste tas från något annat område, och det blir naturligtvis från det totala forskningsområdet.

Herr talman! Jag är kanske sålunda fortfarande en smula okunnig efter det svar som statsrådet Palme har lämnat.

Ang. förläggande av den planerade europeiska storacceleratorn till Lunsenområdet

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Detta är kanske inte ett lämpligt ämne för en enkel fråga, men låt mig ta upp två saker som herr Wallmark berörde.

Han säger att detta forskningsobjekt måste bedömas i förhållande till andra forskningsobjekt. Ja, visst måste vi göra det. Detta är ett mycket stort projekt, om vi skulle lägga oss ombord med det.

Just därför skickade vi ut ett ganska omfångsrikt frågeformulär till hela den svenska forskningsvärlden, i vilket vi bad om en prioritering beträffande detta forskningsprojekt i jämförelse med andra. Jag har något skämtat med den akademiska världen, eftersom svaren ungefär var av den karaktären att var och en förklarade sig vilja ha en accelerator under förutsättning att det inte påverkar någon annan forskning. Därav blev vi inte ett dugg klokare. Innebörden var ju bara att man överlämnade till Kungl. Maj:t och riksdagen att avgöra frågan.

Herr Wallmarks andra fråga gällde varför icke riksdagen är inkopplad. På den frågan vill jag svara, att det aldrig har varit vår tanke att icke koppla in riksdagen på en fråga som gäller en miljardinvestering. Men vi kan ju inte gå till riksdagen förrän vi har någonting att meddela. Vi skaffade in materialet hösten 1967 så att vi skulle ha hela underlaget för att under år 1968 kunna gå till riksdagen, om vi bedömde det vara möjligt.

Nu har vi fått lov att skjuta på det hela, men jag vill försäkra herr Wallmark, att ett beslut i denna fråga under alla förhållanden kommer att föreläggas riksdagen. Jag är naturligtvis alltid beredd att i interpellationsform eller i annan form diskutera detta projekt. Jag kan som en särskild poäng nämna att när jag nyligen var på RIFO tog jag tillfället i akt att inför detta sällskap, där ju riksdagen spelar en mycket stor roll, framlägga den här problematiken, om än i största korthet.

Herr WALLMARK (h):

Herr talman! Jag har också tagit del av samtliga remissyttranden, och jag har gjort precis samma reflexion som statsrådet Palme. De har alltså inte varit till nämnvärd ledning. Men förutsättningen för att ett remissyttrande skall kunna vara meningsfullt är ju att det finns en ordentlig jämförande analys, att man får ta ställning till alternativ. Annars tycker var och en på sitt eget område.

Men vad som gjorde mig fundersam var framför allt de punkter i promemorian, där man säger att man väntade definitivt ställningstagande från CERN redan i december 1967 och att regeringen skulle ta ställning redan hösten 1966. Detta är ett exempel på ett ärendet, som hanteras steg för steg. När det så småningom kommer till riksdagen torde det vara utomordentligt svårt att så att säga backa ut, om man skulle finna anledning därtill.

Jag hälsar annars med tillfredsställelse att riksdagen kommer att få ta ställning. Men jag förutsätter att det blir under sådana former att det är möjligt för riksdagen att göra en fri prövning. Jag förutsätter också att statsrådet Palme låter göra sådana analyser, att riksdagen har möjlighet att på ett mera meningsfullt sätt än i remissinstanserna väga de olika alternativen mot varandra. Anslår vi 80 eller 100 miljoner till detta ändamål, måste vi veta vad det är som vi får skära ned i stället.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! På den sista punkten vill jag försäkra herr Wallmark att det är precis på det sättet vi resonerar och att detta naturligtvis kommer att redovisas.

Det är givetvis besvärligt att få det internationella samarbetet att passa med vårt lagstiftningsarbete här hemma. Vi har ständigt i CERN och på andra håll sagt, att vi icke är fria att fatta beslut och engagera oss därför att

Ang. hänskjutande till riksdagens prövning av frågan om universitetsstudiernas omorganisation

vi har riksdagen att tänka på, det beslutande organet i Sverige. Vi har alltid begärt att man skall anpassa sig så att frågorna kan föreläggas riksdagen på ett meningsfullt sätt. I den ambitionen kommer vi icke ett ögonblick att svikta. Men svårigheten är att vi när vi ger oss in i internationella sammanhang rent definitionsmässigt icke är ensamma.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. hänskjutande till riksdagens prövning av frågan om universitetsstudiernas omorganisation

Herr statsrådet **MOBERG** erhöll ordet för att besvara herr *Kaijsers* (h) fråga till herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet angående hänskjutande till riksdagens prövning av frågan om universitetsstudiernas omorganisation, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 2 maj, och yttrade:

Herr talman! Herr Kaijser har frågat chefen för utbildningsdepartementet om regeringen avser att låta riksdagen taga ställning till den omorganisation av universitetsstudierna som skall bygga på den av universitetskanslersämbetets arbetsgrupp för fasta studiegångar m. m. framlagda utredningen. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara frågan.

1965 års riksdag har med anledning av proposition 1965:141 godkänt riktlinjerna för utbyggnad och organisation av universitets- och högskoleväsendet fram till början av 1970-talet, vilket innebar bl. a. att en fastare organisation av utbildningen fram till primär-examen vid de filosofiska fakulteterna skulle genomföras. En arbetsgrupp inom universitetskanslersämbetet har under våren 1968 lagt fram ett förslag till utbildningslinjer vid de filosofiska fa-

kulteterna. Arbetsgruppens förslag remissbehandlas f. n. Avsikten är att denna fastare organisation skall införas den 1 juli 1969. Såsom framgått av bl. a. uttalanden av dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet i riksdagsdebatten med anledning av nämnda proposition är det regeringens avsikt att för riksdagen redovisa principerna för utformningen av fasta studiegångar.

Herr **KAIJSER** (h):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet Moberg få framföra mitt tack för det svar som han har lämnat.

Jag betraktar det som positivt. Uttalandet att det är regeringens avsikt att för riksdagen redovisa principerna för utformningen av fasta studiegångar uppfattar jag så, att riksdagen också skall ha tillfälle att uttala någon mening om utformningen av dessa principer.

UKAS' förslag har ju blivit föremål för betydande kritik i den offentliga debatten och i många av de remissvar som jag åtminstone flyktigt har tagit del av. Det är därför som min fråga har fått en sådan formulering — jag frågar om den omorganisation som skall bygga på det av arbetsgruppen framlagda förslaget. Jag räknar med att det skall modifieras en hel del.

När jag säger att jag hoppas att riksdagen också skall få ta ställning till detta förslag, uttala sin uppfattning och påverka förslagets utformning, så menar jag att UKAS skall leda till ett på vanliga demokratiska grunder framställt beslut och inte bli en ukas, utfärdad enligt en självhärskares enväldiga principer!

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. omprövning efter årets studentexamen

Herr statsrådet **MOBERG** erhöll ordet för att besvara herr *Lidgards* (h) fråga till herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet angående omprövning efter årets studentexamen, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 16 maj förmiddagen, och anförde:

Herr talman! Herr Lidgard har frågat om de elever, som i samband med årets studentexamen förklarats berättigade undergå omprövning i visst ämne, kan beräkna att före läsårets slut erhallå nödig information om stödundervisning, eventuella tentamensperioder o. d., som är av betydelse för planläggningen av deras studier.

Efter bemyndigande av Kungl. Maj:t har skolöverstyrelsen utfärdat bestämmelser om flyttning, mindre studiekurs, förlängd undervisning och stödundervisning för gymnasieelever som detta år genomgår gymnasiets årskurs 3. Dessa bestämmelser har publicerats i Aktuellt från skolöverstyrelsen den 18 april 1967 och delgetts rektorer och skolstyrelser. En påminnelse om bestämmelserna har intagits i Aktuellt den 22 februari 1968. Samtliga berörda elever har dessutom informerats genom en av skolöverstyrelsen utgiven broschyr.

Först sedan årets studentexamen slutförts föreligger underlag för bedömning av omfattningen av särskilda åtgärder för omprövning och tid för dessa. Eleverna kommer att snarast därefter få underrättelse härom genom rektor eller skolstyrelse.

Herr **LIDGARD** (h):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Moberg för svaret.

Det låter ju väldigt fint när det står i svaret, att skolöverstyrelsen har utfärdat bestämmelser om flyttning, förlängd undervisning etc. Jag skall be att få läsa upp de bestämmelser som finns så att kammarens ledamöter skall kun-

na bilda sig en uppfattning om vilka möjligheter de elever, som nu tar del av bestämmelserna, har att verkligen orientera sig i saken.

Det heter om omprövning att under förutsättning av Kungl. Maj:ts medgivande kommer elever som inte godkänts i examen 1968 att medges generell rätt till omprövning. Denna omprövning skall fullgöras under läsåret 1968/69, och sådan elev äger rätt att delta i förlängd undervisning, upprättad på villkor som anges i punkten 3.

När det gäller de speciella elever, som berörs i min fråga, så finns det under punkten 3 i cirkuläret en liten mening om dem också. Det heter att om komplettering till fullständig examen sker under läsåret 1968/69 genom särskild prövning eller omprövning och ingår i prövningen centralt utgivet skriftligt prov, så skall det förläggas till den av skolöverstyrelsen bestämda skrivningsdagen. Det är ju en rambestämmelse — kan man säga — som ger ytterst litet av de detaljerade besked som dessa elever kan behöva.

Det ser ju illa ut att jag har ställt denna fråga, när man tar del av meddelandet att »samtliga elever dessutom har informerats genom en av skolöverstyrelsen utgiven broschyr». Det verkar ju som om alla har fått veta vad som är beslutat.

Till min lilla ursäkt i det här sammanhanget kan jag återopa att jag, innan jag ställde frågan, varit i kontakt med den avdelning på skolöverstyrelsen som handlade den. Då hänvisades jag till cirkuläret, men fick inget besked om broschyren. Jag var i kontakt med en av landets största skolförvaltningar och fick besked om att stödundervisning kommer att anordnas efter särskilda regler, som skall sändas ut. Men jag fick inte veta någonting om broschyren. Jag har även varit i kontakt med ett av våra större läroverk här i staden, där man har en erkänt skicklig rektor, och jag fick inte heller där veta någonting om broschyren. Jag kan också nämna att jag har en son, som gått på

Ang. sådant utförande av ledningar för elektrisk kraft att brukandet av jordbruksjord icke försvåras.

gymnasiet, och han har inte heller fått del av broschyren.

För en halvtimme sedan, efter att ha läst svaret, tog jag kontakt med en av våra skickligaste kuratorer vid läroverken här i Stockholm och fick det beskedet, att det var riktigt att man hade fått en broschyr, men man hade fått den i en mycket begränsad upplaga. Han trodde att det var i fem eller sex exemplar. På den skolan hade man själv duplicerat materialet och lämnat ut det, medan det tydligen inte har trängt igenom på andra håll. Jag känner mig därför litet ursäktad för att ha ställt min fråga.

Jag har inte hunnit ta del av broschyren, men jag fick den uppläst för mig. Då kunde jag konstatera, att statsrådet Moberg och jag kanske i viss utsträckning kan ta varandra i hand när det gäller bristande kunskaper på detta område. Statsrådet svarar nämligen, att man senare kommer att ta ställning till tidpunkten för de provningar som skall äga rum. Först sedan årets studentexamen slutförts föreligger, sade han, underlag för bedömning av omfattningen av särskilda åtgärder för omprovning och tid för dessa. Går man till denna broschyr finns faktiskt tiden för dessa omprovningar angiven.

Herr talman! Eftersom statsrådet Moberg emellertid landar på det riktiga planet, nämligen att han talar om att upplysningar kommer att meddelas eleverna så snart detta är möjligt, ber jag att få tacka för svaret.

Herr statsrådet **MOBERG**:

Herr talman! Det är lätt att göra sig löjlig över olika bestämmelser som våra myndigheter utfärdar. Jag kan bara försäkra herr Lidgard, att skolöverstyrelsen på denna punkt gjort allt vad man rimligen kan kräva att den skall göra i denna fråga.

Vad gäller den där broschyren, som utsänts i fem exemplar till en skola,

kan jag som lekman tycka att det är ett tillräckligt underlag för skolans ledning för att den skall kunna orientera eleverna.

Vad gäller min upplysning om en tidpunkt, som ytterligare skulle lämnas av rektorerna, så gäller det tiden för den muntliga provningen, herr Lidgard. Vad som står i broschyren är tidpunkten för skrivningarna.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. sådant utförande av ledningar för elektrisk kraft att brukandet av jordbruksjord icke försvåras

Ordet lämnades härefter till herr statsrådet **WICKMAN**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr *Hübinettes* (h) interpellation angående sådant utförande av ledningar för elektrisk kraft att brukandet av jordbruksjord icke försvåras, och nu yttrade:

Herr talman! Herr Hübinette har frågat finansministern om han är villig att medverka till att statens vattenfallsverk vid sina planeringar av nya stolplinjer i största möjliga utsträckning tar hänsyn till strukturen i landskapsbilden. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara frågan.

För att få dra fram elektriska starkströmsledningar fordras tillstånd. Detta meddelas av Kungl. Maj:t och i vissa fall av kommerskollegium. Vid handläggningen av tillståndsärendena beaktas markägarnas intressen. Hänsyn måste också tas till naturvärden och andra intressen. Självfallet måste man se till att ledningarna vållar minsta möjliga intrång och olägenhet.

Den ordning som nu tillämpas vid framdragning av elektriska ledningar får anses ta rimlig hänsyn till olika intressen och således även till jordbrukets

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

brukningsproblem som interpellanten huvudsakligen uppehåller sig vid i interpellationen. Jag kan därför inte finna det erforderligt att vidta åtgärder i den av interpellanten åsyftade riktningen.

Herr HÜBINETTE (h):

Herr talman! Jag skall be att få tacka statsrådet Wickman för svaret på min interpellation.

Dess värre är det kanske så, att den i någon mån missuppfattats av dem som tagit del av interpellationen och handlagt den.

Av svaret får man otvivelaktigt den uppfattningen att vederbörande diskuterar frågorna utifrån den enskilde markinnehavarens utgångspunkt. Så var det inte avsett från min sida. Jag menade, att framför allt när man drar fram nya stora stolplinjer i nord—sydlig riktning — det gäller i stort sett detta — skulle Kungl. Maj:t kunna medverka till att Vattenfall beaktar den pågående strukturförändring som sker genom rationaliseringen inom jordbruket.

Vi har antagit den nya jordbrukspropositionen, där man mycket hårt betonar vikten av rationella enheter och allt vad därtill hör. Samtidigt kan man utan att tveka söka sig fram med kraftledning efter de mest fruktbara dalgångar och slättbygdsområden, där man kan skapa rationella jordbruk.

Jag tycker att detta är felaktigt. Vi har så mycket mark av annan karaktär här i landet att man borde kunna styra denna aktivitet. I min interpellation har jag också sagt, att det inte nämnvärt kan fördyra kraften för förbrukarna om man gör en avvägning och kanske väljer vägar där det är något dyrbarare eller svårare att bygga dessa kraftlinjer.

Det finns inte mycket att kommentera i statsrådets svar, men andra stycket i svaret finner jag märkligt. Där påpekas för mig, för kammaren och för riksdagen, att det »fordras tillstånd» för att

dra fram en ledning och att man »beaktar markägarnas intressen».

Ja, statsrådet Wickman, jag känner till det där och jag känner till vad »beaktande» innebär. Det är minsann inte så mycket som ligger bakom dessa ord i interpellationssvaret.

Man tar »nödig hänsyn till naturvården och andra intressen», heter det vidare. Högst märkligt, må jag säga. Man skall vålla »minsta möjliga intrång och olägenhet». Men detta bekräftar bara vad jag nyss sade att den som skrivit detta har missförstått situationen. Det är inte så jag menar. Jag har talat om jordbruksrationalisering i stort, där man försöker skapa enheter som verkligen skall kunna få fram de livsmedel som man från regeringshåll har sagt skall komma fram till låga priser. Då tycker jag att regeringen också skulle kunna medverka till att det verkligen underlättades för jordbrukarna att klara av dessa problem.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Föredrogs och hänvisades till lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 124, med förslag till förordning om ändring i vägtrafikförordningen den 28 september 1951 (nr 648).

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 121, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1968/69 till prisreglering m. m. jämte motioner.

*Punkten 1***Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.**

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr 1, enligt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

1968, föreslagit riksdagen att dels godkänna vad som föreslagits i statsrådsprotokollet om ändrad metod för prisreglering av vissa beställningsbemyndiganden, dels till Reglering av prisstegringar under begränsade anslag för budgetåret 1968/69 anvisa ett anslag av 200 000 000 kronor.

I de likalydande motionerna I: 521, av herr *Holmberg m. fl.*, och II: 650, av herr *Bohman m. fl.*, hade yrkats, såvitt nu vore i fråga, att riksdagen skulle besluta att till Reglering av prisstegringar under begränsade anslag för budgetåret 1968/69 anvisa ett anslag av 125 000 000 kronor.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt,

1. att riksdagen måtte godkänna vad som föreslagits i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1968 om ändrad metod för prisreglering av vissa beställningsbemyndiganden,

2. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 521 och II: 650, såvitt nu vore i fråga, till Reglering av prisstegringar under begränsade anslag för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under fjärde huvudtiteln anvisa ett anslag av 200 000 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Virgin (h)*, *Kaijser (h)*, *Wallmark (h)*, *Turesson (h)* och *Petersson (h)*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 2 hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 521 och II: 650, såvitt nu vore i fråga, till Reglering av prisstegringar under begränsade anslag för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under fjärde huvudtiteln anvisa ett anslag av 125 000 000 kronor.

Herr TALMANNEN yttrade:

Under överläggningen angående följande ärende på föredragningslistan, statsutskottets utlåtande nr 121, må även beröras statsutskottets utlåtanden nr 122—127, ehuru givetvis yrkandena får framställas under var och en av dessa rubriker.

Enligt vad förut angivits kommer detta plenum att avslutas senast kl. 17.00. Med hänsyn till arbetsbelastningen vid kommande plenidagar är det min livliga förhoppning att dagens föredragningslista skall hinna genomgås före nämnda klockslag.

Herr andre vice talmannen **IVAR JOHANSSON (cp)**:

Herr talman! Sedan lång tid tillbaka har det lyckligtvis rätt enighet i försvarsfrågan tack vare att försvarsuppgörelser i förväg kunnat träffas mellan de olika partierna. Vi har därför här i riksdagen inte haft några debatter på detta område under lång tid. Jag bortser då givetvis från den diskussion, som förra våren fördes om försvaret, men det gällde då endast att ordna för ett provisorieår.

Det är beklagligt, att enighet denna gång inte kunnat nås om försvarsutgifterna för den kommande perioden. Jag tänker emellertid här inte gå närmare in på orsakerna till att enigheten denna gång brutit samman; det har redan skrivits och talats mycket om den saken.

Så mycket kan väl sägas att vi från mittenpartiernas sida ansträngde oss för att komma till en överenskommelse. Jag beklagar att förhållandena blivit sådana som de är. Jag beklagar det så mycket mer som den enighet som rätt skapat respekt i vår omvärld för vår vilja och förmåga att upprätthålla den alliansfria utrikespolitiken, grundad på ett starkt försvar. Man kan nämligen inte bortse ifrån att denna politik med flerpartiuppgörelser

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

haft stor betydelse även internationellt sett.

En av utgångspunkterna för det försvarsbeslut, som riksdagen nu går att fatta, är att det skall omfatta mer än ett år. Med hänsyn till långtidsplaneringens betydelse för att nå bästa möjliga effekt av kostnaderna och för att på ekonomiskt lämpligaste sätt kunna utnyttja tilldelade resurser, har vi hittills ansett att ett försvarsbeslut i princip bör vara flerårigt. Endast härigenom kan planeringen utvecklas konsekvent och målmedvetet och en godtagbar försvarsekonomi åstadkommas.

Men då bör ett sådant beslut grunda sig på en flerpartiuppgörelse. Detta har som nämnts inte varit möjligt i försvarsutredningen. Inte heller i statsutskottet har vi lyckats komma närmare varandra. Den ytterst korta tid vi haft till förfogande för behandling av detta ärende har inte heller befrämjat ett sådant önskemål.

Då vi inte kan biträda Kungl. Maj:ts föreliggande förslag, som avser den kommande fyraårsperioden, har från borgerligt håll i anledning av en av mittenpartierna väckt motion gjorts ett gemensamt yttrande, i vilket vi framhåller att vi inte känner oss bundna för längre tidrymd än den för vilken det beslut riksdagen fattar konstitutionellt gäller, nämligen för budgetåret 1968/69. Den omständigheten att vi framlagt långsiktigare alternativ kommer — om dessa av riksdagen avvisas — inte att låsa oss i våra försök att snarast återigen försöka uppnå en bred samling kring en trygghetsskapande försvarspolitik. Försvarsfrågan synes oss nämligen vara så viktig för vårt land, att ett sådant försök är värt alla ansträngningar.

Med detta allmänna principuttalande skulle jag, herr talman, gärna vilja säga några ord om några mera konkreta spörsmål, som sammanhänger med det utlåtande vi nu har att behandla.

I början av årets riksdag väcktes från mittenpartiernas sida motion om

att riksdagen skulle godkänna i motionen uppdragna huvudlinjer för vårt lands säkerhetspolitik. Vi kan med tillfredsställelse konstatera, att dessa huvudlinjer i allt väsentligt överensstämmer med dem på vilka departementschefen grundat sina bedömanden. Men då det gäller att draga slutsatserna av vår säkerhetspolitiska situation, kan vi inte helt följa Kungl. Maj:t. Vi anser nämligen, att denna situation kräver en klarare uttryckt strävan än vad som Kungl. Maj:ts förslag innebär att bibehålla styrkan av vårt försvar gentemot omvärlden. Detta kan enligt vår mening åstadkommas genom en något högre medelstilleddning än den av Kungl. Maj:t förordade och genom en i motsvarande grad högre planeringsnivå.

Vad nu sagts har vi velat realisera på så sätt, att anslagen till försvaret inom fyraårsperioden ökas med sammanlagt inemot 600 miljoner kronor och att en årlig ökning efter det sista året i perioden sker med ett belopp, som successivt minskar med tio miljoner kronor per år, dvs. 90, 80, 70, 60 osv. Med en sådan planering skulle statsmakterna få behövlig handlingsfrihet såväl vid beslutsperiodens slut som under denna.

Vad nu närmast beträffar nästa budgetår skiljer sig mittenpartiernas förslag från Kungl. Maj:ts med cirka 88 miljoner kronor. Det är visserligen ingen stor summa, men vi tror att detta belopp — som vi anser till största delen bör komma försvarsgrenarnas stora materielanslag till godo — skall åstadkomma en större effekthöjning än anslagsökningen i och för sig ger anledning förmoda.

Sålunda kan med den av mittenparti-reservanterna föreslagna ekonomiska ramen och planeringsinriktningen vissa förbättringar genomföras. Vad armén beträffar kan sålunda ett antal pansarbrigader bibehållas och kvalitetssänkningen vid luftvärnet hejdas. För marinen kan torpedbåtbeståndet ökas och en snabbare utbyggnads- och omsätt-

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

ningstakt beträffande fasta och rörliga kustartilleriförband bli möjlig. För flygvapnets del torde en viss minskning av freds- och krigsorganisationen inte kunna undvikas vid övergången till flygplan 37. Nedgången i antalet krigsförband vid flygvapnet torde emellertid i inte oväsentlig grad uppvägas av den ökade effekt detta flygplan får jämfört med andra tänkbara projekt.

Den anslagshöjning i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag som vi föreslagit skulle betyda mycket, inte endast för att, som nyss nämnts, höja försvarseffekten utan även med tanke på att de minskade beställningar som Kungl. Maj:ts förslag med all säkerhet medför kommer att beröra många industrianställda såväl inom som utom försvaret.

Detta var i stora drag vad mittenpartireservanternas höjning av anslagen för nästa budgetår skulle kunna medföra.

Jag kanske också bör säga några ord om reservationsmedelsförbrukningen. Vi reservanter delar departementschefens uppfattning att någon förbrukning av anslagsbehållningen utöver det belopp, som innehålls genom konjunktur-anpassningen under budgetåret 1966/67, inte bör ske. Riktpunkten vid denna konjunktur-anpassning var 350 miljoner kronor.

Departementschefen säger nu att detta belopp på grund av olika orsaker nedgått till 242 miljoner kronor. Enligt vår mening bör återtagsbeloppet rätteligen vara 290 miljoner kronor, med vilket belopp krigsmakten ålagd reservationsmedelsökning på materiel- och byggnadsanslag uppgått. Vi har funnit att krigsmakten följt statsmakternas direktiv och nått anbefalld reservationsmedelsökning. Jag har svårt att förstå departementschefens beräkningar på denna punkt, då jag jämfört med de beräkningar som riksrevisionsverket har gjort.

Jag vill också säga några ord om prisregleringen. Departementschefen utgår från en utgiftsram med reducerad pris-kompensation enligt 1967/68 års prin-

ciper. Mittenpartireservanterna har svårt att ansluta sig till detta förslag. Departementschefens mening är att reduceringen skall uppvägas av produktivetsförbättringar på totalramen. Det är svårt — för att inte säga omöjligt — att mäta dessa förbättringar. Myn-digheterna blir därför ovissa om vilken medelsförbrukning som är möjlig på varje anslag såväl vid planering för kommande som under löpande budget-år. Det är tänkbart att produktivetsförbättringar kan komma att utebli, vilket då direkt återverkar på försvarseffekten genom bristande kompensation. Detta betyder cirka 30 miljoner kronor per år under förutsättning av lönestegring om minst 2,5 procent per år. Om jag inte missminner mig har departementschefen beräknat densamma till 20 miljoner kronor. Vilket belopp som är riktigt kan jag för min del knappast avgöra.

I avvaktan på vidare utredning och intill dess möjligheter skapats för att mäta produktivetsförbättringens storlek har vi yrkat att beslut fattas om att full kompensation för pris- och lönestegring skall utgå tills vidare.

Den anslagsförstärkning, herr talman, som mittenpartierna nu föreslår är som nämnts inte stor och bör ligga inom ramen för vad vi orkar med även om vårt statsfinansiella läge är besvärligt.

Som jag nyss försökte utveckla skulle den ökning vi föreslår dock kunna rätt avsevärt stärka försvarseffekten eller åtminstone hindra att den sjunker till en sådan nivå att försvarsorganisationen blir oekonomisk och inte värd sitt pris. Och jag tror att det behövs. Viss-erligen råder — om man ser till vår omedelbara närhet — en viss avspänning, allmänpolitiskt sett. Men i andra delar av världen är situationen annorlunda. Vi kan därför inte invägga oss i säkerhet. Vi vet nämligen av erfarenhet hur förhållandena lätt kan ändras och hur vi snabbt kan ställas inför en hotande situation.

Då jag, herr talman, har anledning

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

tro att debatten i försvarsfrågan kommer att ta ganska lång tid vill jag inte fördröja densamma även om det vore åtskilligt härutöver att tillägga. Låt mig endast säga, att då vi nu måste inskränka på försvarsutgifterna är det angeläget att rationaliseringstakten inom det militära försvaret ökar. Alla åtgärder bör därför så långt möjligt vidtas för att inom försvarsorganisationen åstadkomma erforderliga besparingar. Jag tänker härvid bl. a. på de centrala staberna och myndigheterna. En viss minskning av ledningsorganisationen i regional nivå bör också kunna ske.

Tillåt mig till slut, herr talman, ta upp några frågor som berör statsutskottets utlåtande nr 124. Där har vi några reservationer, i vilka yrkanden ställts om något förbättrade förmåner till de värnpliktiga både vad avser avlöningar till värnpliktiga m. m. samt ett antal fria resor för dem. De inskränker sig väsentligen till en höjning av dagavlöningen med en krona till sex kronor. De fria resorna skulle utökas till en varje månad i stället för som nu en varannan.

Vi är medvetna om att en väsentlig höjning av förmånerna skedde för ett år sedan. Men vi tror att det är angeläget att medverka till en ytterligare standardförbättring i avvaktan på, som vi hoppas, att en indexberäkning skall kunna genomföras som på naturlig väg anpassar förmånerna till skiftande lägen. Kostnaden för en sådan reform skulle belöpa sig till cirka 20,5 miljoner kronor.

Jag har också anslutit mig till reservationen, som berör av Kungl. Maj:t föreslagen indragning av två flygflottiljer — F 8 och F 18. Det råder inga delade meningar om indragning av F 8 i nuläget och inte heller om att det är nödvändigt att dra in ytterligare en flottilj. Vad vi är oense om är om det senare beslutet skall fattas just nu. Förslaget om indragning av Södertörns flygflottilj har mött stark remisskritik, och skäl torde därför finnas att invänta

fredsorganisationsutredningens förslag innan ett avgörande träffas. Nedläggningen beräknas ju dock ske först 1970—1971. Även om det sålunda skulle dröja något med beslutet, bör det bli rimlig tid att informera personalen och vidta andra av beslutet beroende åtgärder.

Herr talman! Man kan beklaga att det inte varit möjligt att nå större enighet om vår försvarsfrågas lösning för den närmaste framtiden. Jag vill inte påstå, att det förslag som här föreligger från majoritetens sida påverkar vår militära försvarskraft till det sämre i någon avsevärt högre grad i nuläget, då äldre beställningar av materiel m. m. strömmar in. På litet längre sikt måste vi dock riskera — om vi vill ha ett någorlunda nöjaktigt försvar — att få betala den avsevärda merkostnaden.

Utvecklingen på försvarets område går mycket snabbt och det gäller att hinna med. Det är förstäeligt i ett ekonomiskt besvärligt läge som det nuvarande att även utgifterna för försvaret uppmärksammas och blir föremål för nedskärningar. Detta har också samtliga i försvarsutredningen deltagande insett, men minoriteten har inte kunnat följa med på kostnadsskalan så långt ned som regeringen här föreslår. Man får hoppas att vårt försvars utvecklingsgrad inte sjunker alltför mycket i förhållande till vår omvärlds, så att våra pojkar — om det värsta skulle hända — får möta sina motståndare med en sämre och mera otidsenlig materiel, utrustning och organisation.

Med detta, herr talman, kommer jag att yrka bifall till reservationerna vid statsutskottets utlåtande nr 122,

1 a vid punkt 1, som endast gäller motiveringen, vår säkerhetspolitik och våra försvarsutgifter,

3 a vid punkt 1, som gäller riktlinjerna i övrigt för det militära försvaret,

1 vid punkt 3, som gäller ramberäkningen,

1 vid punkt 4, 1 vid punkt 5 och 1 vid punkt 6, som gäller anskaffningen

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

av tygmateriel, fartygsmateriel och flygmateriel.

Jag kommer senare, herr talman, vid behandlingen av statsutskottets utlåtande nr 124 att hemställa om bifall till reservationerna a—e vid punkten 6, dvs. fem reservationer som rör de värnpliktigas förmåner, samt till reservationerna vid punkterna 9 och 13, som också gäller de värnpliktigas förmåner, och slutligen till reservation a vid punkten 12, som gäller nedläggning av Södertörns flygflottilj.

Herr VIRGIN (h):

Herr talman! 1965 års försvarsutredning kommer inte att gå till historien som ett bevis på det svenska utredningsväsendets integritet. Den kommer snarare att åberopas som ett exempel på hur den gamla förnämliga utredningsinstitutionen kunde missbrukas av en socialdemokratisk regering i slutet på 1960-talet. Utredningen tillsattes och gick till verket med de bästa avsikter och med som självklar utgångspunkt att uppnå en fortsatt enig uppslutning i försvarsfrågan. Den blev så småningom ett instrument utan egen kraft och vilja för partipolitiska manövrer, ledda från högsta nivå. Jag tror att de skador som därigenom tillfogades förtroendet för parlamentariska utredningar blir svåra att reparera.

I ett avseende utmärkte sig emellertid försvarsutredningen på ett fördelaktigt sätt. Den tog fram och redovisade, dels i eget namn och dels på dess direkta uppdrag, ett ovanligt fylligt material i form av studier och analyser av de säkerhetspolitiska förhållandena i vår omvärld. Dessa utfördes av olika experter och bjuder en intressant läsning. Totalt sett ger de ingen ny bild av förhållandena utan bekräftar de risker som föreligger och som med all sannolikhet kommer att bestå under en lång tid framöver. Vissa slutsatser av betydelse för den allmänna bedömningen av vår försvarsfråga är gemen-

samma och karakteristiska för analyserna. Jag vill citera några.

Man säger: »Den omständigheten att vi inte har några stående militära styrkor ger oss mycket mindre möjligheter att dra ned den fredsmässiga försvarsverksamheten utan att göra ingrepp i den grundläggande kapaciteten. I det avseendet skiljer vi oss från stormakterna och andra militärt betydande nationer.»

»Med hänsyn härtill», säger man vidare, »bör de avgörande principbesluten om försvarets utformning och omfattning baseras på bedömningar av utvecklingen på lång sikt och besluten vara tillämpliga oavsett om avspänning eller tilltagande motsättningar för stunden präglar den utrikespolitiska situationen.»

Det sägs också att teknik och vetenskap har starkt expanderat och att betydande delar av dess resurser satsas på militära ändamål. Det gäller inte bara kärnvapen, bakteriologiska och kemiska stridsmedel utan även den mer konventionella vapentekniken som utvecklas starkt.

I fråga om den politiska utvecklingen påpekas att Förenta Nationerna har dokumenterat sin bristande förmåga att fylla funktionen som fredsfaktor. Vidare understrykes det nära samband som råder mellan de nordiska ländernas säkerhetspolitik och även den betydelse som man på finskt håll synes tillmäta både det svenska försvarets styrka och Sovjetunionens förtroende för den svenska neutralitetspolitiken. Det konstateras att uppluckringstendenser kommer till synes inom båda stormaktsblocken. Försvarsutredningen finner detta för sin del vara ett tecken på avspänning och närmast att betrakta som en stabiliserande faktor i Europa.

Utredningen säger sammanfattningsvis att stormakternas militära resurser, trots de ekonomiska påfrestningar det innebär, successivt har ökat och att de nu är större än någonsin tidigare. Detta innebär betydande latent risker och

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

att våldet inte är avskrivet såsom yttersta medel för maktpolitiska strävanden.

Sedan dessa analyser gjordes och dessa slutsatser drogs har det gått en tid. Bilden som tecknades har inte blivit ljusare. Upplösningstendenserna inom militärpakterna har fortsatt. Men tillfredsställelsen häröver ter sig allt mindre motiverad. Uppluckringen rymmer i sig själv nya faror. Det finns inget som tyder på att Sovjetunionen kan vara villig att lossa det allra minsta på det militära bandet inom Warszawapakten. Det kommer tvärtom med all sannolikhet att hävdas med kraft. Skulle det leda till ingrepp i grannländerna, kan situationen bli högst allvarlig. Västtysklands framträngande nynazister är en faktor, som har tillkommit och som kan skapa farliga motsättningar.

Den allra senaste tidens händelser i det centrala Europa är också en god illustration på hur bräcklig grund för fred och avspänning som enbart en maktbalans utgör. NATO har gjort upprepade försök att få till stånd en minskning av de stående styrkorna i Mellan-europa genom att man vidtagit små, kanske närmast symboliska, tillbakadragningar av sina förband i en klar och även uttalad förhoppning om att dessa skulle följas av motsvarande åtgärder från östsidan. De har emellertid inte fått något som helst sådant gen-svar.

Det allt överskuggande beviset för riskerna i Europa kvarstår oförändrat, nämligen det faktum att fem miljoner man står fullt utrustade och stridsberedda norr om Alperna, i Europas mitt. Det är en jättelik beredskap. Den är större än vad som någonsin tidigare har förekommit i fredstid, men den drar också jättelika kostnader. Uppenbarligen bedömer vederbörande statsledningar riskerna vara så stora att de ger motiv för utgifterna.

I proposition nr 110 förklarar sig försvarsministern i allt väsentligt instämma i utredningens skildring och

bedömning av situationen. Han konstaterar att de ofta uttalade farhågorna för att misstron och motsättningarna mellan stormakterna skulle leda till offensiva framstötter i Norden inte har besannats. Detta är onekligen riktigt och lyckosamt. Men som bevis på att riskerna skulle ha minskats eller undanröjts är det skäligen magert, och som underlag för en svensk nedrustning är det helt oanvändbart.

Försvarsministern säger vidare att väsentliga försvagningar i det svenska försvarets styrka i förhållande till omvärlden kan rubba bilden av stabilitet och balans i Nordeuropa. Ja, det är också riktigt. Men försvarsministern lämnar ingen som helst förklaring till varför inte nedskärningar över huvud taget skulle kunna få en sådan effekt. Hur är gränsen fastställd mellan vad som kan tolereras och vad som kan vara farligt? Detta skulle det vara av stort värde att få veta.

Försvarsministern tycks hysa den bestämde uppfattningen — han säger det klart ut i propositionen — att om vi skulle hotas eller anfallas av en stormakt, så skulle den motsatta stormakten automatiskt komma till vår hjälp, alldeles oavsett att vi är alliansfria och alldeles oberoende av vår förmåga till eget motstånd; att risken med andra ord för en isolerad framstöt mot oss skulle vara praktiskt taget obefintlig. Det är möjligt att det kan sägas ha varit så tidigare, men i så fall är det i dag inte lika självklart. Detta beror på två omständigheter. Den ena är den klart dokumenterade ökningen av stormakternas motvilja mot att engagera sig i konflikter som rymmer risker att leda till storkrig — då håller man sig hellre utanför. Den andra är av oss självförvållad. Ett engagemang från USA:s sida i Europa innebär ett högst allvarligt beslut. Det kräver som alla allvarliga beslut i en demokrati en fast förankring hos medborgarna. Möjligheten att i USA för närvarande vinna en upp-slutning kring en insats till förmån för

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

vårt land, hur önskvärd den än skulle bedömas i Pentagon, har minskats genom det uppseende och den motvilja som svenska regeringens ensidiga och oneutrala handlande gentemot USA uppenbarligen har skapat i vida kretsar där. Har regeringen över huvud taget funderat över sådana allvarliga konsekvenser av sin nya utrikespolitik?

Försvarsministerns sammanfattande slutsats är att ett isolerat angrepp mot Sverige måste bedömas som osannolikt, såvida inte den fortsatta kapprustningen mellan stormakterna aktualiserar behov av framskjutna baser, radarstationer och dylikt, eller ytterligt spända förhållanden råder mellan stormakterna i Europa. Jag kan hålla med om detta. Men skall det utgöra försvarsministerns motiv för nedrustningen, då har han alldeles tappat bort poängen. För det första är riskerna en direkt funktion av vår egen militära motståndskraft, och de ökar därför i takt med vår militära försvagning. För det andra är det inte sannolikhetsgraden som kan få vara avgörande. Så länge risker över huvud taget föreligger för våld mot oss är det skäl nog till ett starkt försvar. Det spelar ingen avgörande roll om riskerna är litet större eller litet mindre. Skulle våldet utlösas, vore det en katastrof av sådan omfattning att de neddragningar i försvarskostnaderna som nu diskuteras måste framstå som ett alldeles orimligt chanstagande.

Hela vår försvarsstrategi har hittills — och med rätta — utgått ifrån långsiktiga betraktelsesätt. Det rör sig om många år, för att inte säga årtionden, för inordnandet och färdigställandet i ett balanserat och effektivt system av alla de personella och materiella komponenterna inom försvaret. Det är oförklarligt hur man då kan, som försvarsutredningen och försvarsministern gör, åberopa tillfälliga nyanser i riskerna eller obetydliga sänkningar i stormakternas beredskap som motiv för en ny och mycket sämre försvarspolitik.

Nu inser naturligtvis försvarsministern detta, och det är väl förklaringen till en mängd nya definitioner eller rättare sagt nya innebörder i gamla begrepp som propositionen är full av och som uppenbarligen har tillkommit för att förvirra debatten och försvåra en allmän insikt i vad som sker. Detta gäller främst när försvarsministern behandlar försvarets styrka. Försvarsministern säger då, att försvaret successivt har moderniserats sedan slutet av 1940-talet. Jag kan för min del inte begripa varför just slutet av 1940-talet skall tas som utgångspunkt, eftersom försvaret naturligtvis liksom alla företeelser i samhället har successivt moderniserats sedan tidernas begynnelse. Det skedde faktiskt till och med vissa moderniseringar inom försvaret under den nedrustning som kortsiktiga politiker lyckades forcera fram i Sverige mellan första och andra världskriget. Påpekandet är därför korrekt men fullständigt meningslöst.

Korrekt är däremot inte försvarsministerns påstående att vi skulle ha genomfört en kraftig upprustning sedan år 1958. Vad som har hänt under de senaste tio åren är att försvarets effekt något så när har bibehållits, med en svag men dock klar nedgång. Försvarsministern kan väl inte på allvar mena att en kontinuerlig ersättning av materiel, som har blivit gammal och försäsliten, med ny och modern i sig själv skulle vara en upprustning. Men vad skall man tro när man läser propositionens skildring av den s. k. kraftiga upprustningen? Där räknar försvarsministern upp den nya materiel som har tillkommit som ersättning för sådant som har utgått. Men i övrigt berättas det att antalet brigader inom armén har minskat med 10 procent, att flottan är på väg att nedbringas till bortemot hälften och att flygvapnet har bibehållits ungefär oförändrat. En hel del materiel har utgått ur organisationen utan att ersättas, men det har varit, säger man, äldre materiel med ringa stridsvärde.

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

Trots att detta endast delvis är sanningen, vill jag bortse från den saken och bara fråga: Hade ändå inte materielen fullt stridsvärde när den var ny?

Som det slutgiltiga tecknet på den kraftiga upprustningen anföres att kostnaderna för försvaret har ökat på de senaste tio åren med 37 procent i fast penningvärde. Jag har visserligen när jag försökt kontrollräkna den uppgiften kommit till ett betydligt lägre värde, men vi kan bortse även från detta, ty uppgiften säger egentligen bara det som väl alla hade klart för sig förut, nämligen att vi på sätt som vi alltid har gjort i någon mån har anpassat vårt försvar efter våra samlade resurser. Och de resurserna har ökat med ungefär 50 procent under samma tid. En sådan anpassning gör omvärlden också, och den har under senaste decenniet gjort det i högre grad än vi. Skulle vi inte ha anpassat oss, skulle det ha inneburit en klar och ganska stark nedrustning för vår del.

Det går inte att komma förbi det faktum att begreppen upprustning och nedrustning bara får en vettig mening om de sätts i relation till vad tänkbara angripare kan åstadkomma. Grunden för vår säkerhetspolitik är försvarets fredsbevarande förmåga, och den kan bibehållas oförändrad bara så länge som vi kan hålla kostnaderna och osäkerheten för en angripare oförändrade.

Utgångspunkten för bedömning av anslagen till försvaret måste därför bli de krav som statsmakterna vill ställa på dess förmåga att lösa uppgifter. Det är statsmakternas sak att fastställa vilka dessa uppgifter skall vara. De militära myndigheterna har inte med den saken att skaffa. Om däremot statsmakterna fastställer uppgifter som inte rimligen går att lösa med de resurser som ställs till förfogande, eller om statsmakterna felaktigt gör gällande att förändringar som vidtas inte har någon betydelse för vår säkerhet, då har de militära myndigheterna en oavvislig skyldighet att påpeka detta och säga det så att

det hörs. Så har även skett och i klara ord. Men det verkar som om en sådan brist på följsamhet inför regeringens önsketänkande inte riktigt skulle passa. Regeringen är tydligen ute efter att inbilla svenska folket att man både kan spara pengar på försvaret och lika fullt ha samma yttre trygghet kvar.

Manövrerna för att åstadkomma tillräcklig dimbildning i det syftet rör sig över vida fält. Klarast kommer de till uttryck när det gäller målsättningen för krigsmakten. Den målsättning som vi har sedan lång tid tillbaka och som fastställdes av riksdagen senast år 1964 kan naturligtvis diskuteras i sina formuleringar, men den har i alla fall avsnitt, i synnerhet ett, som försöker ange konkreta uppgifter vilka det militära försvaret skall kunna lösa. Det är det avsnitt som säger: »Krigsmakten skall kunna avvärja en stort upplagd invasion över havet eller landgränsen samt i samband därmed insätta luftlandsättningsföretag och samtidigt upprätthålla ett segt försvar mot andra invasionsföretag. Bevakning och försvar mot mindre företag skall kunna organiseras inom landet i dess helhet.»

Regeringen föreslår nu att detta avsnitt skall borttagas utan att det skall ersättas med någon annan bestämd definition av uppgiften. Som skäl anges bl. a. att en stort upplagd invasion är ett så obestämt begrepp att det inte kan ligga till grund för avvägningen av våra egna försvarskrafter. Jag vill gärna medge att det ligger en del i detta; men det ligger inte tillnärmelsevis så mycket i det som det kan förefalla, och det finns ingenting bättre att sätta i stället. Det går faktiskt ganska väl att fastställa sambandet mellan uppgifter och resurser, och det går också ganska väl att mot bakgrunden av geografiska förhållanden, kommunikationsleder, befintligt tonnage och en mängd andra faktiska sakuppgifter konstruera fram aggressionsfall som är realistiska och ger goda mått på de uppoffringar en angripare måste räkna med vid en viss ut-

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

formning av vårt försvar. De ger följaktligen också goda mått på försvarets fredsbevarande effekt. Jag kan för övrigt nämna att undersökningar i efterhand av liknande beräkningar under andra världskriget visade god överensstämmelse med de verkliga förloppen — och studietekniken har utvecklats oerhört mycket sedan dess.

Försvarsministern vill nu ändra målsättningen till att endast bli, som man säger, en allmänt hållen politisk manifestation, så allmänt hållen att den inte ens påverkas av omfattande förändringar i förutsättningarna. Den skall i princip bara säga att vi skall försvara oss så gott vi kan om vi blir angripna. Ett sådant beslut kan emellertid fattas och följas alldeles oberoende av försvarets utformning och av våra försvarsanstängningars storlek. Det ger ingen som helst ledning åt svenska folket när det gäller att bedöma målet för vår försvarspolitik och ge en uppfattning om vad det målet kräver och kan vara värt i form av uppoffringar. Är det just den svårigheten för allmänheten att se sammanhangen som regeringen är ute efter att skapa? Det verkar faktiskt så.

Samtidigt som precisering i den öppna målsättningen avvisas, säger försvarsministern i propositionen att inte ens den nuvarande preciseringen är tillräcklig som underlag för de militära operativa planläggningarna. Tydligt avser regeringen att i hemliga direktiv till de militära myndigheterna analysera förhållanden som man inte längre vill redovisa öppet.

Vad är orsaken? Är det att regeringen är ängslig för att ge offentlighet åt de beslut som nu, med den nya försvarspolitik, måste fattas om ökad risktagning i vissa områden? Hur stämmer detta med försäkringarna om att allt mindre hemligstämpling och allt större öppenhet skall eftersträvas? Man gör ju precis tvärtom.

Vi kräver från högerpartiets sida — alldeles oavsett vilka anslag som riksdagen kan komma att bevilja — att den

öppet redovisade målsättningen skall innehålla klara besked om de krav som skall kunna ställas på vårt försvar. Vi yrkar på att riksdagen måtte uppdraga åt regeringen att till höstriksdagen framlägga förslag till en sådan målsättning.

Den försvarsutformning som regeringen föreslår i propositionen och som utskottets socialdemokratiska majoritet biträder, kan vi inte godta. Vi yrkar i reservation till utskottsutlåtandet på ett alternativ som grundar sig på den hittills förda försvarspolitik. Vi har dock i en uppriktig strävan till fortsatt enighet i försvarsfrågan verkligen försökt att tillmötesgå regeringens krav på kostnadssänkningar. Vi har gått så långt som vi ansett det över huvud taget vara möjligt utan att totalt slå sönder det som är av grundläggande värde i det gamla. Vi har uteslutit allt som åtminstone på kort sikt till nöds kan undvåras, och vi har sänkt kravet på försvarets förmåga att ge trygghet så långt som vi ansett oss kunna ta på vårt ansvar att göra det. Våra kostnadsneddragningar uppgår sålunda i jämförelse med det tidigare försvarsbeslutet till ungefär 250 miljoner kronor per år.

Trots detta ligger vårt alternativ för nästa budgetår 460 miljoner kronor högre än det socialdemokratiska. Det är en illustration så god som någon på den väldiga omkastningen i regeringens politik.

Vi vill bibehålla de väsentliga elementen i den tidigare försvarspolitik helt enkelt därför att de har visat sig vara så värdefulla och har givit oss i Sverige en försvarseffekt per satsad anslagskrona som ligger utomordentligt väl till vid internationella jämförelser. Sålunda yrkar vi på att full pris- och lönekompensation skall utgå också i fortsättningen liksom även det hittillsvarande 2,5-procentiga årliga tillägget, som möjliggör en effektiv planering i en i stort sett oförändrad ekonomisk miljö. Den planeringen har hittills åstadkommit att vi har kunnat anpassa

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

materielens kvalitet till erforderlig kvantitet och i god balans mellan olika vapensystem och olika delar av försvaret.

Det erforderliga tillskottet för nästa budgetår är alltså 460 miljoner kronor. Vi räknar med att detta skall medge en ökad materielanskaffning för inemot 400 miljoner kronor, dvs. ge en högst betydande injektion i svenskt näringsliv, så betydande att de ökade anslagen för arbetslöshetens bekämpande delvis borde kunna begränsas. Vi har uppskattat den begränsningen till 150 miljoner kronor i jämförelse med regeringens förslag. På grund av osäkerheten i beräkningarna och i fråga om graden av behövliga åtgärder för arbetslöshetens bekämpande och eftersom försvaret för sin planering behöver klara utgångspunkter har vi förutsatt att i den mån arbetslöshetsmedel inte lämpligen kan avstås befintliga reservationsmedel på fjärde huvudtiteln skall frisläppas, så att den planerade volymen av materielanskaffning under alla förhållanden skall uppnås.

Vårt förslag möjliggör — i stark kontrast mot regeringens — ett gott utnyttjande av pengarna genom att det skapar balans mellan ledningsorgan och stridande system liksom mellan dessa inbördes. Genom bristen på en sådan balans ger regeringens förslag en effektminskning som blir långt kännbarare än kostnadsskillnaden i och för sig skulle ge anledning att förmoda.

Vår anslagsnivå möjliggör också att dåligt utredda indragningar av förband, som t. ex. F 18 i Tullinge, kan undvikas eller i varje fall uppskjutas under avsevärd tid så att lämpliga åtgärder kan hinna vidtagas och infogas i det större sammanhang som då bör kunna men nu icke kan överblickas.

Herr talman! Vår allmänna värupplikt är ett stort krav som vi ställer på en solidarisk insats från den manliga befolkningen för hela nationens bästa. Hur stor den uppoffring skall vara som vi avkräver våra unga män kan förvisso

diskuteras. Självklart är att ersättningsarna för värnpliktstjänstgöring i vart fall skall tid efter annan anpassas efter förändringarna i penningvärdet och till den normala standarden i samhället i övrigt.

Det är emellertid felaktigt att ställa värnpliktsersättningarna i direkt konkurrens till övriga utgifter för försvaret. Det har heller aldrig gjorts tidigare. Hittills har man vid de periodiskt återkommande försvarsutredningarna gjort en översyn av värnpliktsförmånerna och föreslagit de förändringar som befunnits lämpliga, samtidigt med att man vid sidan härom har avvägt de anslag som bedömts erforderliga för att uppnå den försvarseffekt man eftersträvar.

I fjol, under mellanåret mellan försvarsbesluten, gjordes en höjning av värnpliktsförmånerna med sammanlagt 55 miljoner kronor. Det var särskilt viktigt att få den till stånd just då för att få en anslutning till det nya värnpliktssystemet som riksdagen hade antagit, VU 60.

Vi har från högerpartiets sida inom försvarsutredningar och vid andra tillfällen hävdad att värnpliktsförmånerna i likhet med en del andra utgifter utan direkt samband med försvarseffekten borde läggas vid sidan om kostnadsramen. Ur den ramen bör pressas fram största försvarseffekt. Värnpliktsförmånerna bör däremot avvägas mot jämförbara förmåner som vid den aktuella tidpunkten utges eller kan vara normala inom andra sektorer av samhället.

Det kan naturligtvis föreligga ett visst samband mellan värnpliktsförmånernas storlek och inställningen till försvaret och därigenom vidare till ett bättre utbildningsresultat och alltså en högre effekt. Men det sambandet är osäkert och under alla omständigheter mycket svårt att beräkna. Det är därför direkt orimligt att i ett så bekymmersamt läge för försvaret som nu råder försöka väga värnpliktsersättningar mot anskaffning av vitalt betydelsefull materiel.

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

Man kan fråga: Vad är en bättre värnpliktsförmån värd om den skall köpas till priset av ökade risker för krig? Vad är den värd, om den kräver ett avstående från utrustning och materiel som i krig skulle kunna minska de mänskliga förlusterna?

Vi har i vårt ramförslag i år helt enkelt inte ansett oss kunna finna utrymme för några sådana förbättringar.

Herr talman! Regeringens försök att försvåra jämförelser med tidigare anslagsnivåer och att tona ner intrycket av sänkningarna tar sig många uttryck. Vi har emellertid begränsat våra invändningar mot metoderna till två typiska fall som jag skall be att något få belysa.

Det ena gäller prisregleringsanslaget. Under en följd av år togs i budgeten upp ett fast belopp om 100 miljoner kronor för väntade prisstegringar. I verkligheten blev kostnaderna för prisregleringen i allmänhet högre och skillnaden anvisades på tilläggsstat i efterhand. I följd då försvarsnedskärningarna började, i varje fall officiellt, ökade regeringen plötsligt detta anslag till 340 miljoner kronor och fick därigenom totalanslaget för försvaret att vid jämförelse med tidigare år bli 240 miljoner kronor högre än vad som hade blivit fallet om oförändrade principer tillämpats. Nu kan man konstatera att detta anslag inte alls kommer att förbrukas i sin helhet. Åtgärden fick alltså den effekt som sannolikt var avsedd. Den bidrog till att visa större försvarsanslag än som svarade mot verkliga utgifter.

I år har regeringen ökat beloppet till 355 miljoner kronor för samma ändamål. Det är naturligtvis svårt att exakt säga vad den verkliga kostnaden kommer att bli. Om emellertid pris- och lönestegringarna något så när följer de prognoser som regeringen i olika sammanhang ställt upp, borde ett belopp om 200 miljoner kronor bättre svara mot vad som sannolikt kan behövas. Det finns därför inga skäl att anslå

större belopp om man inte vill tillgodose några speciella biavsikter.

Den andra punkten som jag något vill kommentera gäller den ekonomiska uppgörelsen i samband med att försvarets fabriksverk övertar de centrala flygverkstäderna. Det är en organisationsändring som regeringen vill genomföra för att vinna ökad effekt och förbilligad drift på verkstadsrörelsen, och den är sannolikt väl motiverad. Regeringen föreslår att försvarets fabriksverk skall hållas skadeslöst i samband med övertagandet och att därför försvarets kostnadsram skall garantera täckning för eventuella driftförluster under en övergångstid. Längden på denna tid anges inte. Vi kan acceptera tankegången från högerpartiets sida. Men vi menar att om det finns något allvar bakom förhoppningen om rationell drift så behöver och får en sådan övergångstid inte vara för lång. Det borde räcka med något år.

Försvarets fabriksverk får i samband med övertagandet ett ökat behov av rörelsekapital. Regeringen anger detta till 50 miljoner kronor och anser att försvaret kommer att göra besparingar av motsvarande storlek och att beloppet därför bör bestridas inom försvarets kostnadsram. Nu förefaller beloppet mera ha blivit »tillyxat» än beräknat — sannolikt också för stort. Vi yrkar därför på att man även i det här fallet borde låta verkligheten visa hur stor besparingen inom kostnadsramen blir innan man beslutar sig för storleken och sedan i efterhand reglerar beloppet. Detta — som vi tycker — helt naturliga sätt att åstadkomma den riktiga korrigeringen har emellertid utskottets majoritet inte alls haft någon förståelse för.

Herr talman! Jag vill yrka bifall till de reservationer under statsutskottets utlåtanden nr 121, 122, 123 och 124 på vilka mitt namn förekommer.

Låt mig till sist göra en deklaration i anslutning till det särskilda yttrande

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

som de borgerliga ledamöterna i statskottet har fogat till utlåtande nr 122. Vi har från högerpartiets sida under årets riksdag lagt fram och arbetat för en långsiktig försvarspolitik på den lägsta nivå som vi har funnit möjlig att anknyta till den tidigare förda politiken och som vi bedömer — och ännu för ett par år sedan alla bedömde — vara väl avvägd.

Med all sannolikhet kommer riksdagen nu att avvisa vårt förslag. Brytningen med den hittillsvarande, långsiktigt uppbyggda, rationellt planerade försvarspolitikerna blir därmed ett faktum. Utgångsläget blir i fortsättningen ett annat. Vi kommer i högerpartiet att arbeta för en successiv, planmässig återuppbyggnad av det som nu blir förstört, i första hand för att återvinna full effekt ur de anslag som ställs till förfogande för försvaret. Vi kommer därvid att sträva efter att på nytt uppnå den demokratiska enighet i försvarsfrågan, som socialdemokraterna nu så ansvarslöst har brutit, och därefter att snarast igen samla svenska folkets överväldigande majoritet kring en väl utformad, trygghetsskapande försvarspolitik.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Ni har, herr talman, i givetvis älskvärda men bestämda ordalag förhållit talarna att inte tala så länge, för att det skall bli möjligt att avverka hela föredragningslistan till kl. 17. Jag skall försöka hjälpa till på den punkten genom att inte ta så lång tid i anspråk.

Det är lättare för mig att avstå från en del av det jag tänkte säga genom att instämna med vad första avdelningens ärade ordförande har sagt. Han har ju i detalj redogjort för mittenpartiernas förslag i försvarsfrågan i alla de ärenden som vi nu skall diskutera.

En del av den principiella kritik mot socialdemokraternas sätt att uppträda som herr Virgin framförde kan jag också känna mig ganska väl befryndad med.

Jag skall därför framför allt begränsa mig till att ta upp några principiella synpunkter på försvarsfrågans behandling och det föreliggande förslaget i dess internationella säkerhetspolitiska sammanhang.

Först och främst kan konstateras när det gäller försvarsfrågans behandling, att socialdemokratin i vårt land uppenbarligen bestämt sig för att bryta den politiska uppslutning som under många år har rått kring försvarsfrågan. Socialdemokraterna vägrade förra året att i försvarsutredningen göra upp om detta budgetårs försvarskostnader, och det var ett uppseendeväckande avsteg från den samförståndssträvan som hittills har kännetecknat de demokratiska partiernas behandling av försvarsfrågan. Men, herr talman, det kan ju med en tillspetsning sägas att en gång är ingen gång. Nu står vi emellertid inför det andra avsteget från samverkanslinjen, och då blir situationen verkligt oroväckande.

Bakgrunden till detta är givetvis de starka krafter inom socialdemokratin som har varit i rörelse för att bryta den hittillsvarande samverkanspolitiken när det gäller Sveriges försvar och säkerhetspolitik. Jag erinrar om en tidigare debatt här i riksdagen, där jag påtalat att statsministerns nuvarande statssekreterare uttalade att det inte finns något som helst skäl till att man skulle kräva enighet kring försvarsfrågan, när man inte kräver enighet mellan partierna kring den ekonomiska politiken, bostadspolitiken och liknande. Det är ju ett fullständigt fantastiskt påstående och vittnar om en stor okunghet om det som legat bakom den ärliga strävan från alla håll att försöka vara överens i den väsentliga frågan om hur Sveriges försvar skall utformas. Detta är ju inte en vanlig politisk fråga.

Vad är då orsaken till att socialdemokraterna på detta sätt har brutit med den hittillsvarande linjen? Personligen har jag mycket svårt att komma ifrån

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

att en del personer inom socialdemokratins vänsterkant, något som lett till att dessa krafter gjort sig gällande i så hög grad att det varit nödvändigt för socialdemokratins vänsterkant att nu för andra gången säga nej till en samverkan med de övriga demokratiska partierna. Man tror givetvis att man därmed köper en partitaktisk fördel. För min del tror jag inte att så kommer att bli fallet.

Vad skulle det nämligen annars vara för skäl? Några säkerhetspolitiska skäl som onödiggör samförstånds lösningar föreligger inte. Inom parentes vill jag erinra om att alla partier har insett nödvändigheten av att av statsfinansiella skäl bromsa upp ökningen av försvarsutgifterna — men det är en sak för sig. Vad är det som annars skulle leda fram till den situation som föreligger i dagens debatt? Hittillsdags har ju inte i försvarsministerns proposition eller i socialdemokratins skrivning i statsutskottets utlåtande visats på någonting annat.

I utrikesdebatten försökte jag stimulera statsministern till en diskussion kring Sveriges säkerhetspolitiska situation. Min utgångspunkt var de förändringar, som ägt rum inom NATO- och Warszawapakterna, och de utvecklingsalternativ som är tänkbara för framtiden mot bakgrunden av vad som nu kan överblickas. Sverige är i utomordentligt hög grad beroende av vad som händer inom dessa pakter, då vi skall ta ställning till det utrikespolitiska och militärpolitiska läget och dess inverkan på vårt försvars utformning. Statsministern var då inte intresserad av att diskutera dessa frågor. Jag vill inte upprepa den argumentering jag då hade, men jag vill säga att det verkliga är väsentligt att vi får en belysning av de förhållanden som råder på detta område och av vad som sker inte minst inom dessa två försvarspakter. Jag tror att detta skulle ske mycket bättre om det kom via inlägg från riksdagens ta-

larstolar. Att — såsom gjorts ibland — hänvisa till att det har publicerats utredningar om denna sak, är inte att ta det ansvar som är nödvändigt för att verkligen ge svenska folket en bedömning av vad som har hänt ute i Europa och vad som kan hända. Det skall bli intressant att se, om man från socialdemokratiskt håll i dag kommer att ta upp dessa frågor.

Socialdemokraterna har på visst sätt haft en smula otur. Man satsade hårt på att ingenting oroväckande skulle inträffa fram till dagens situation. Men vi har ju fått åskådningsexempel på att läget i Europa är sådant, att crossoptioner snabbt kan uppstå. När vi hade utrikesdebatten var utvecklingen i Tjeckoslovakien endast i sin början. Självfallet är det glädjande att fler länder får större möjligheter att föra en självständig politik och att demokratiska former vinner större utbredning. I detta sammanhang vore det emellertid att försöka dölja en väsentlig sak, om man inte också pekade på den större oro som detta har medfört inom Warszawapakternas länder. Detta är givetvis ur Sveriges synpunkter en negativ faktor. Det går inte att komma ifrån.

Ett annat exempel: Utvecklingen i Frankrike kan ju komma att ta en vändning som ytterligare minskar stabiliteten i Europa. Här kan ju inte ens de mest radikala förändringar uteslutas. Ingen vågar väl i dag säga vart denna utveckling skall leda. Det är inte uteslutet att spridningseffekten till andra länder kan bli mycket stor.

Jag har alltså bara pekat på två faktorer som ökat osäkerheten om utvecklingen i Europa och som inte ger skäl för den socialdemokratiska omläggningen av försvarspolitikerna.

En annan osäkerhetsfaktor är givetvis att vi inte vet vad som kan komma ut ur förhandlingarna om ett ickespridningsavtal beträffande kärnvapen och vilka länder som kan komma att underteckna ett sådant avtal. För Sveriges del har det ur säkerhetspolitisk synpunkt

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

— som ofta har erinrats om i dessa sammanhang — avgörande betydelse hur exempelvis Västtyskland, Schweiz och Italien gör — om de går med på att inte skaffa sig kärnvapen eller ej.

Alla vet ju också att Sovjetunionen fäster en oerhört stor vikt vid detta. På den punkten är alla bedömare överens. I Sverige är det väl egentligen bara regeringsorganet Aftonbladet som inte har förstått den saken. Där viftar man bort tanken på att Västtyskland skulle vara ett orosmoment och frågetecken i detta sammanhang. Nu skall man ju vara på det klara med att Aftonbladet ofta förenklar de politiska problemen till oigenkännlighet.

Jag erinrar mig hur en svensk landsortstidning 1871, efter det för Tyskland olyckliga fransk-tyska kriget skrev att »vi varnade Bismarck». Det var tråkigt för den där tidningen, jag tror det var Smålandsposten, att Bismarck inte brydde sig om vad den skrev. Det sannolika är väl att herrarna i Kreml heller inte kommer att bry sig om att Aftonbladet förklarar att det är ganska ointressant vad som händer på Europas kontinent — om det verkligen blir ett avtal som de vitala länderna skriver under eller inte. Sådana uttalanden visar emellertid att här onekligen behövs upplysning. Alla som nämligen önskar att nedrustningsarbetet skall ge resultat måste hävda att det blir resultat först då vi får överenskommelser som innefattar framför allt de länder som har tekniska möjligheter och ekonomiska resurser att skaffa sig kärnvapen.

Statsrådet Myrdals tal i FN för några dagar sedan gav ju klart uttryck åt den uppfattningen — och det var ju inte första gången. Hon kallade de stater som jag har nämnt för nyckelstater, dock utan att räkna upp dem. Jag tror inte att Sverige har särskilt stora möjligheter att direkt påverka dessa stater, men någon effekt kommer våra uttalanden säkerligen att få. Därför tycker jag det vore bra om statsrådet Myrdal t. ex. i dag ville begagna tillfället att redovisa

vilka stater hon ur svensk synpunkt framför allt i det sammanhanget har avsett med sitt uttalande.

Jag noterar med tillfredsställelse att vi i statsutskottet har blivit överens om att inställningen till svenska kärnvapen skall vara densamma som tidigare. Sverige har självfallet inte något eget intresse av att skaffa sig kärnvapen, och det finns f. n. heller inte någon anledning att ändra på det beslut vi tidigare har träffat att inte skaffa oss kärnvapen. Jag noterar den enigheten med tillfredsställelse.

Det finns, herr talman, ett annat uttalande av statsutskottet som vi är överens om och som jag tycker är mycket bra. Det gäller Sveriges säkerhetspolitiska läge. Sedan blir frågan vilka slutsatser man drar av detta. I statsutskottets utlåtande står det: »Även om Nord-europa synes ha en sådan strategisk betydelse att det dras in i en konflikt i Europa mellan stormakterna behöver detta förhållande ej oundgängligen gälla Sverige. Denna bedömning utgör den principiella grundvalen för den svenska neutralitetspolitiken. I sin tur blir denna politik trovärdig och realistisk först när den byggs upp och genomförs med stabil politisk inriktning samt med stöd av ett för denna uppgift väl avpassat och sammansatt totalförsvaret som ger vårt land en betydande motståndskraft inför tänkbara påfrestningar och aggressioner.»

Det är en utomordentlig sammanfattning — särskilt detta med »trovärdig» och »realistisk». Men om vi skall föra en säkerhetspolitik som är trovärdig och realistisk måste man också dra realistiska slutsatser av detta, och det har nu socialdemokratin vägrat.

Det som givetvis är mest allvarligt av det som riksdagen av regeringen inbjuds besluta om är att vi efter den tid som försvarsbeslutet skall omfatta skall ha en horisontell planering som utgår från utgiftsramen för försvarsbeslutets sista budgetår. Det föreligger inte möjligheter att med god ekonomisk

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

planering och samtidigt som man upprätthåller en stark försvarskraft åstadkomma detta med regeringens förslag. Statsutskottets socialdemokrater har inte tagit konsekvensen av det principiella yttrande som jag här refererat. Läget blir sådant att Sverige kommer att tära på resurserna utan möjligheter att reparera skadorna annat än kanske till mycket stora kostnader. Den ökade säkerhetspolitiska oro som jag endast i korthet här har antytt ger inte någon som helst grund för ståndpunkten att vi verkligen skulle kunna göra en sådan förändring i vår försvarspolitiska inriktning som regeringen har tänkt sig. Därtill kommer att den långsiktiga planeringen beträffande försvaret har vi alla varit överens om. Regeringen har inte minst i utrikespolitiska sammanhang talat om den som ett bevis för att vi verkligen från vår sida är villiga betala det pris som en alliansfri politik måste innebära.

Jag avvaktar givetvis med intresse vad herr Bengt Gustavsson skall säga på dessa punkter. I statsutskottets första avdelning blev det ju inte så mycket resonemang i detta avseende.

Mittenpartierna har hävdat att även om ett försvarsbeslut omfattar en bestämd tidsperiod måste man ha en realistisk uppfattning om försvarsutgifternas utveckling även efter den tidrymden. Annars kommer vi helt enkelt att handla så att våra möjligheter att i den situationen klara eventuellt ökade påfrestningar finns i mycket ringa utsträckning.

Det är alltså hittillsvarande principer som socialdemokraterna i dag bryter mot, och detta är det mest allvarliga i dagens situation ur både politisk och säkerhetspolitisk synpunkt. Alla försök att säga, att detta uteslutande är en statsfinansiell fråga och att det uteslutande gäller en bedömning av försvarspolitiken, vet vi är inte riktiga.

Vem kan beskylla ett parti för att det skulle vara principiellt felaktigt att ta hänsyn till hur det ser ut på det poli-

tiska fältet i det egna landet? Jag hävdar bestämt att sådana överväganden måste partierna ha rätt att göra. Det är inte den punkten som mina kritiska synpunkter i början av mitt anförande pekar på, utan det är att jag tycker att socialdemokratin har dragit fullständigt felaktiga slutsatser om det politiska läge man själv tydligen anser sig befinna sig i, det utrikespolitiska läget och säkerhetspolitiska läget.

Mot denna bakgrund har mittenpartierna, vilket avdelningens ordförande här redogjort för, lagt fram ett alternativ. Vi har visat hur man med förhållandevis små kostnadsökningar kan få en icke oväsentlig förstärkning av försvaret — en förstärkning som bättre svarar mot de påfrestningar som möjligen kan komma.

Jag vill liksom herr Virgin sluta med att kommentera det särskilda yttrande som högerns, centerpartiets och folkpartiets representanter i statsutskottet avgivit. Vi har för vår del kompromissat, och det tycker vi är riktigt; det skall man göra när det gäller försvarspolitiken, om det finns en rimlig chans att uppnå enighet. Alla tre partierna har således förenat sig i förhoppningen om att förnuftet ändå så småningom skall segra på det socialdemokratiska hållet och att man återigen där skall börja förstå att försvarsfrågan inte är en fråga som alla andra. Nej, den kräver verkligen att man gör allvarliga försök att komma överens.

Herr GUSTAVSSON, BENGT, (s):

Herr talman! Vårt försvar är starkt och kommer att förbli starkt, om grundtankarna i försvarsutredningens betänkande, regeringens proposition och statsutskottets utlåtande blir riksdagens beslut. Med travestering på en känd deklARATION vill jag påstå att varje uppgift om motsatsen är falsk, i varje fall om den bygger på rimliga antaganden. Om man däremot som skedde i »ÖB-svaret», vilket herr Virgin tydligen är be-

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

redd att svära på, räknar med att omvärlden skall fördubbla sina militära tillgångar under de närmaste tio å femton åren, kan bilden bli en annan. Det är sådana antaganden som gett rubriker och som i högre eller lägre grad påverkat de borgerliga partierna i deras ställningstaganden i försvarsfrågan. Genom dessa antaganden vilar deras försvarspolitiska byggnad på lösan sand.

Man söker som bekant begränsa sina försvarsutgifter inom både NATO och Warszawapakten. Jag medger att det finns undantag. Supermakterna själva utvecklar ju sina ansträngningar i motsatt riktning, men så är de också engagerade i företag på andra sidan jordklotet. Någon sådan trend i stormakternas dispositioner att den kan tänkas öka riskerna för oss finns absolut inte heller. Tvärtom har stormaktsstrategin beträffande Europa utvecklats i sådan riktning att vårt lands möjligheter att stå utanför vid krig mellan de två stormaktsblocken i vår världsdelen — vilket ingalunda synes vara aktuellt — har ökat. Detta naturligtvis under förutsättning av en så stabil inriktning av vår politik och vårt försvar, att det genom sin styrka bestämt avråder från företag mot oss. Detta sistnämnda är viktigt att lägga i botten av debatten, då den avvägning som göres i folkdjuret är huruvida de försvarsansträngningar som föreslås av socialdemokraterna är erforderliga eller om vi kan klara oss med mindre. Dragningen uppåt i mittenpartiernas agerande i frågan har — som jag fångat stämningen ute i landet — mest väckt förundran i de egna leden.

Det förslag som riksdagen nu skall ta ställning till ger, genom att det utgår både från bedömningar av utvecklingen i vår omvärld och från ansvar för våra ekonomiska resurser, såväl yttre trygghet — så långt som kan nås genom försvarsåtgärder — som medvetenhet om att ansträngningar göres att begränsa kostnadsökningarna. Så-

dant skapar respekt och stärker försvarsviljan.

Vi anser oss kunna utgå ifrån att föreliggande förslag ger landet det försvar det behöver till den kostnad som det har råd med. Därför har utskottet nu ansett sig kunna avvisa förslag om allmänt genomgripande utredningar. Utredningar på betydande delområden har ju försvarsministern redan anmält.

Som manifestation av vår försvarsvilja har riksdagen antagit en målsättning. Ett stycke i denna, som talar om avvärjning av ett militärt företag mot oss och segt försvar mot ett annat, föreslås utgå. Det är alltför allmänt hållet för att kunna ligga till grund för kvantifieringar men har det oaktat missbrukats i debatten om sådana. Här anser sig tydligen högern mäktigt uppnå större verbal träffsäkerhet än andra och vill ha en målsättning som speglar vad som kan begäras av försvaret med de, som högern uppfattar det, lägre försvarsanslagen. En kompakt utskottsmajoritet anser att försvarets uppgift först som sist är att försvara oss. Vad som har ändrat sig i säkerhetspolitiskt avseende är behovet i förhållande till tidigare bedömningar. Följande, som jag citerar ur målsättningen, går tillräckligt långt i specificeringshänseende.

»Invasionsförsvar skall vara krigsmaktens viktigaste uppgift. Krigsmakten skall i det längsta kunna förhindra att en angripare får fast fot på svensk mark och kan utnyttja vårt land för sina syften. I varje del av landet skall kunna bjudas segt motstånd, om så erfordras även i form av det fria kriget.»

Målsättningens första stycke talar också med all önskvärd tydlighet om vart vi syftar med vår krigsmakt. »Krigsmakten skall verka för att vår fred och vår frihet bevaras. Krigsmakten skall därför ha sådan styrka, sammansättning och beredskap att anfäll mot Sverige fordrar så stora resurser och uppoffringar samt tar så lång tid att de fördelar som står att vinna med an-

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

fallet rimligen inte kan bedömas värda insatserna.»

Sedan år 1958 har fattats långsiktiga försvarsbeslut. Alla är överens om värdet därav. Detsamma föreslås nu men med mindre brant stigande utgiftskurva. Den stiger dock med 50 miljoner kronor årligen under fyraårsperiodens tre sista år. (Vi har ju faktiskt haft en fördubbling sedan 1958 av försvarskostnaderna i löpande penningvärde. Om ökningen är 37 procent eller någon procent lägre i fast penningvärde vill jag inte svära på, men det speglar väl i alla fall ett aktningvärt vaktslående om vårt försvar. Jag förstår inte hur någon kan bestrida detta.)

Därtill kommer nu — utöver de 50 miljonerna — återtagningen av reservationsmedel. Här har tydligen uppstått en liten diskussion, som är så teknisk att den är svår att reda ut, om reservationsmedlen är 350 miljoner kronor, 242 miljoner kronor eller 290 miljoner kronor. Av konjunkturskäl beslöt man ju förra året innehållande av 350 miljoner kronor. De medel som avsågs kunde bara innehållas med 242 miljoner kronor. Dessutom skedde ett utfall av reservationsmedel på annat konto beroende på konjunkturdämpningen som gjorde att industrin kunde leverera produkter tidigare än väntat. Dessa produkter finns ju, och återtagningen av medel för detta ändamål är väl därför någonting som är rätt så svårt att motivera. Vi hävdar från vårt håll att den summa som skall återtagas är 242 miljoner kronor.

Kompensation för pris- och lönestegringar ges också. Sedan något år har lönestegringskompensationen reducerats med 2,5 procent. Man har hänvisat till rationaliseringsvinster. Det är en inom näringslivet mycket vanligt förekommande metod. Jag medger att det inte är någon metod som har kommit för att stanna. Men det har ju även anmälts att inom försvarsdepartementet pågår överväganden om att komma fram med förslag om metodik i detta

avseende. Jag tror därför att den metod som tillämpas för innevarande år kan tillämpas också för nästa år.

För de följande sju åren föreslås en horisontell planeringsnivå utgående från utgiftsramen för ett långsiktigt försvarsbesluts sista år. Alternativa förändringar får beräknas från denna nivå. Enligt vad som erfarits har försvarsministern denna månad givit myndigheterna detaljerade föreskrifter för planeringen efter 1972. Ett alternativ uppstår årlig ökning av 50 miljoner kronor per budgetår och ett har en minskning av budgetramarna med 25 miljoner kronor per budgetår. Högerpartiet föreslår fortsatt uppräknning med 2,5 procent per år, vilket enbart för den näraliggande fyraårsperioden ökar våra försvarskostnader med drygt två miljarder kronor mera än vad regeringsförslaget innebär. Mittenpartiernas ökning är inte blygsam den heller, 600 miljoner kronor är inte dåligt för att vara ett olycksfall i arbetet, som centerpartiledaren har kallat mittenpartiernas överbud. Var det ett olycksfall, var det verkligen självförvållat. Jag förstår nu — och jag har förstått sedan ett par månader — att vi var alldeles för tålmodiga i våra försök att komma till tals med mittenpartierna. Hade vi insett omöjligheten tidigare, hade den här debatten varit avklarad för länge sedan. Det märkligaste i mittenförslaget är i alla fall miljonpåslaget för åren efter fyraårsperioden — 9 för det första, 8 för det andra och vidare nedåt i ordningsföljd. Det är ju inte behovsberäkning, det är fjärrskåderi.

Naturligtvis gäller talesättet att det inte finns något ont som inte har något gott med sig också mittenpartiernas försvarspolitik. Prioriteringen av flera fria resor framför andra direkta värnpliktsförmåner gillar jag helt och fullt. Det finns dock något som i en lägre konjunktur är ännu angelägnare, och det är att de värnpliktiga har arbete när de rycker ut. Därför är måhända den starka satsningen på materialbeställ-

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

ningar — mer än 7 miljarder kronor i nybeställningar, jag betonar nybeställningar — för fyraårsperioden, just nu av större värde för de värnpliktiga än de begränsade förhöjningar av de konstanta förmånerna som mittenpartierna föreslagit. De värnpliktigas behov under den tid de är inkallade har inte lämnats obeaktade. Utskottet har framhållit att värnpliktsförmånerna bör omprövas med jämna mellanrum, och försvarsutredningen avdelade 70 miljoner kronor till kommande förbättringar utöver de 55 miljoner som beslutades i fjol.

Bibehållande av ett starkt försvar innebär självfallet inte nej till förändringar. För att uttrycka sig elementärt behöver flottiljerna inte ligga lika tätt, om flygplanen flyger fortare. Viss flottiljindragning följer redan på 1963 års försvarsbeslut. Nu föreslås också indragning av den fredstida utbildnings- och bevakningsverksamheten vid Södertörns flygflottilj i Tullinge. I en gemensam höger-mittenreservation begärs anstånd därmed. Ursprungligen var det två reservationer, en från högern, en från mittenpartierna. Som jag ser det drogs fel reservation, nämligen högerpartiets reservation. Med högerns medelstilldelning fanns det viss chans att bibehålla den nuvarande verksamheten åtminstone någon tid, men mittenpartiernas reservation är ju ett prov utan värde som absolut inte gagnar personalen. Med tanke på den långsiktiga personalplaneringen inom flygvapnet skulle ett uppskjutande av beslutet skapa problem i framtiden. Ett framskjutande av beslutet om indragning av de flygande divisionerna vid F 18 skulle vara olyckligt med hänsyn till den pågående utredningen om flygvapenverksamheten i stockholmsområdet och personalplaneringen inom flygvapnet. Det bör observeras att när det gäller F 18 föreslås inte någon avveckling av flottiljadministrationen såsom vid F 9. Detta sammanhänger med de överväganden som nu pågår inom försvarets fredsor-

ganisationsutredning angående en koncentration till F 18 av delar av flygvapenverksamheten inom stockholmsområdet som nu är förlagd till F 8 och F 2, alltså Barkarby och Hägernäs. En koncentration till Tullinge av dessa verksamheter, som i stor utsträckning är av skolkaraktär, förutsätter att de flygande divisionerna enligt förslaget dras in. Skulle riksdagen nu inte ta ställning till detta förslag, blir följden att osäkerhet skapas om huruvida den aktuella koncentreringen av flygvapenverksamheten kan genomföras. Jag tror det var herr Dahln som tog upp frågan om de centrala och regionala stabernas storlek till debatt. Det är klart att den saken följs med stor uppmärksamhet. Men det är otänkbart att göra drastiska inskränkningar i det avseendet på grund av gjorda åtaganden gentemot personal och av andra liknande skäl. Jag kan emellertid försäkra att frågan är föremål för all önskvärd uppmärksamhet.

Jag vill sluta mitt anförande på samma sätt som jag började, nämligen med att konstatera att vårt försvar är starkt. Det kommer att i förhållande till nuläget bli starkare under de närmaste åren. Den allmänna värnplikten behålls, och 1966 års värnpliktsreform slår igenom med förbättrat utbildningsresultat. Nyförvärv — beteckningen är ju relativ — på flygets, luftförsvarets och pansarvärnets områden träder i funktion. Medel, inte mindre än 1,8 miljard kronor, har avsatts för kompletteringar på en rad områden. Detta kan väl tjäna som ett svar på herr Dahlns resonemang om att tära på resurserna. Men restriktivitet har rätt, och den har varit nyttig. Alla som har arbetat med det bakomliggande materialet har verkligen fått bemöda sig om att få ut hög effekt ur varje krona. Såvitt jag förstår har de lyckats bra.

Herr talman! Jag kommer att yrka bifall till utskottets hemställan på alla punkter som debatten omspannar.

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

Herr VIRGIN (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bengt Gustavsson började sitt anförande med att konstatera att vårt försvar är starkt och kommer att förbli starkt. Får jag fråga: Varför är man då så rädd för att redovisa vad nedskärningarna verkligen innebär? Det har vi inte fått något besked om. Vore man inte så generad för vad man gör, borde man rimligen öppet tala om vad åtgärderna innebär. Ett försvar kan ju rubriceras såsom starkt i allmänna ordalag, nästan oavsett på vilken nivå det ligger.

Herr Gustavsson säger att målsättningen är missbrukad för kvantifieringar. Nej, den är inte missbrukad, den är brukad för kvantifieringar. Det har skett med stor fördel. Det skedde exempelvis i den försvarsutredning som föregick den senaste. Där låg verkligen målsättningen till grund för de kvantifieringar som vi bestämde oss för och som jag tror visade sig vara riktigt avvägda.

Man talar från socialdemokratiskt håll bara om vissa anslag i pengar utan att klart visa vad man avser att åstadkomma med pengarna, hur försvarsorganisationen skall se ut, vilka uppgifter den skall klara osv. Hur kan man då begära att få den förankring i folkdjupet som herr Bengt Gustavsson säger sig eftersträva?

Nu fick vi höra att försvarsministern nyligen har givit direktiv för planeringen i fortsättningen på olika alternativa nivåer efter år 1972. En sådan planering kan man naturligtvis bedriva, men som underlag för beslut om materielanskaffning och andra åtgärder hjälper det inte med alternativ. Då måste man ha en inriktning som man går efter när man venkställer besluten. Hur ser den inriktningen ut? Det vet vi ingenting om; vi har lika förgäves begärt att få besked på den punkten.

Slutligen säger herr Gustavsson att försvaret kommer att bli starkare om några år än vad det är i nuläget. Det är direkt felaktigt, om man med styrka

menar det enda rätta sättet att definiera begreppet styrka, nämligen i förhållande till omvärlden.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Liksom herr Virgin observerade jag herr Gustavssons yttrande att försvaret skulle bli starkare. Det är möjligt att herr Gustavsson försöker klara sig med att säga att det blir starkare under de närmaste åren; det var ju så hans ord föll. Om man med de närmaste åren menar en mycket kort tidrymd, kan ju inte den nya socialdemokratiska försvarspolitiken, låt oss säga på ett och ett halvt år eller någonting sådant, leda till någon stor förändring. Men, herr Gustavsson, det väsentliga är ju inte vad som sker här. Andre vice talmannen, herr Virgin och jag har understrukit att det väsentliga är vad som sker efter den tidrymd som detta försvarsbeslut omfattar. Därvidlag hade herr Gustavsson inte ett ord till försvar för sin ståndpunkt. Tystnaden på denna punkt var alltså mycket talande.

Herr Gustavsson sade att det inte finns någonting i stormakternas dispositioner som skulle öka riskerna för Sverige. Jag tror heller inte att det finns någonting i deras dispositioner som är av den karaktären att man kan säga att de inriktar sig mera på Sverige nu än tidigare. Men även i detta sammanhang iakttar herr Gustavsson en talande tystnad. Jag gav bara några exempel på vad som sker i Europa inom Warszawapakten och NATO och på de risker för Sverige som kan uppstå i det sammanhanget. Den socialdemokratiska politiken är här oförsvarlig.

Sedan kommer herr Gustavsson in på herr Hedlunds uttryck om olycksfall i arbetet. Jag har haft tillfälle att tala med herr Hedlund om vad han avsåg med detta uttryck. Det var, herr Gustavsson, det oskickliga sätt på vilket socialdemokraterna handlade försvarsfrå-

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

gan, och jag håller helt med herr Hedlund i det omdömet.

Det var en detalj som jag inte tog upp när jag instämde med avdelningens ordförande på en punkt, nämligen i fråga om F 18. Det är intressant att se på vilket sätt frågor av stor betydelse handläggs i försvarsdepartementet. Här finns inte något bärande skäl till att ett beslut om indragning av F 18 skall fattas i år. Detta har väl socialdemokraterna i statsutskottet känt på sig. De skriver nämligen att det är tveksamt om det skulle vara någon fördel i att vänta med ett beslut. De vägar inte klippa till och säga att det är klart olämpligt. Jag tycker att den tveksamheten är klädsam, men den är också talande.

Herr andre vice talmannen **IVAR JOHANSSON** (cp) kort genmäle:

Jag vill i anslutning till vad som sagts i övriga genmälen säga att det väl inte är någon som påstår att vårt försvaret på mycket kort sikt kommer i ett läge som är oroande. Vad man menar är väl att det i framtiden med de indragningar som här sker kommer att bli vissa besvärligheter. Om vi skall upprätthålla försvarets värnkraft behövs det kanske högre och högre anslag framöver. Det är väl därvidlag som det råder delade meningar.

Jag skall inte heller ta upp någon träta med herr Bengt Gustavsson om försvarsfrågans behandling och svårigheterna att komma överens inom försvarsutredningen. Detta har ju diskuterats så mycket att det inte finns någonting att tillägga.

Beträffande herr Hedlunds yttrande har ju herr Dahlén alldeles nyss replikerat, och i den repliken instämmer jag helt naturligt.

Men jag kan inte hjälpa att det har varit en väsentlig skillnad mellan den senaste försvarsutredningen och de övriga försvarsutredningarna — jag har varit med i åtskilliga. Tidigare har vi

dock inom den tidrymd som direktiven angivit till slut kommit överens. Det har sannerligen varit hårda tag och stora besvärligheter, men kvar står att vi alltid till slut löst vår uppgift. I den här försvarsutredningen har det inte funnits möjligheter till detta.

Vi kan för all del rikta beskyllningar mot varandra, men kvar står faktum. Vad som framlagts från socialdemokratiskt håll har nog mera liknat diktat än förslag. Jag understryker att jag sade att det har liknat, icke att det har varit.

Jag vill i det sammanhanget således klart framhålla att det inte fanns några möjligheter att inom den tid som direktiven angav uppnå ett resultat. Vi fick ytterligare ett helt år på oss, men har ändå inte kunnat nå ett resultat. Våra uppfattningar låg så långt ifrån varandra, eller rättare sagt vi hade inga möjligheter att diskutera oss fram till något resultat. Vi skildes därför och stod då kvar vid våra förut utstakade linjer. Jag tillhör dem som livligt beklagar detta, utan att vilja rikta några speciella anklagelser.

Herr **GUSTAVSSON, BENGT**, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag gjorde väl vad jag kunde efter måttet av blygsam förmåga genom att ta det lugnt när det ibland skar sig i försvarsutredningen i min strävan att bidra till enighet. När nu inte detta lyckades bryr jag mig inte om att jämra mig utan är glad över att vi har fått fram ett förslag till utveckling av det svenska försvaret som jag tror på.

Här har åter ordet diktat använts. Jag erinrar mig faktiskt att när jag hade uppdraget att föredraga socialdemokraternas ståndpunkter inför förhandlingskedet sade jag exakt, att för att förebygga beskyllningar om diktat betonade jag att det var ett förslag som förelades.

Vi har nu fått veta vad herr Hedlund

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

menade med sitt uttalande om olycksfall i arbetet. Det skulle vara oskickligt socialdemokratiskt agerande i försvarsfrågan. Ja, är det så att han vänder sig mot socialdemokraterna så måste det väl bero på att han saknar ord för att bedöma sitt eget partis agerande i denna fråga.

Hur var det när vi hösten 1966 först anmälde att det kunde bli aktuellt att diskutera utvecklingen av försvarskostnaderna efter en mindre brant kurva än tidigare? Mittenpartierna var väl i första omgången ganska indignerade, men man samlade sig med berömvärd snabbhet. När högerpartiet litet senare gjorde sin första sorti ur utredningen närmade mittenpartierna sig raskt den socialdemokratiska positionen. Det var bara 60 miljoner kronor per år som skilde. Under ett helt år trodde vi därför att det skulle vara ganska lätt att diskutera sig fram till enighet. När vi i höstas trodde oss gå till reella överläggningar, vad gjorde då mittenpartierna? De närmade sig inte oss som vi hade väntat, utan de lade på ytterligare 100 miljoner kronor per år och närmade sig alltså i stället högerpartiet. Sedan har de i en motion till årets riksdag gått ett stycke i motsatt riktning och slutar med ett gemensamt uttalande med högerpartiet, i vilket man påtalar behov av att komma överens. Det är väl i så fall med högerpartiet man skall komma överens, ty man har försummat möjligheterna att komma överens med oss. Det verkar nästan som om mittenpartierna på nytt är på väg uppåt.

Jag skall inte med en gest beskriva mittenpartiernas kurva när det gäller ställningstaganden i försvarsfrågan under den tid jag haft tillfälle att följa den på nära håll. Det skulle vara omöjligt för stenograferna att fånga den. Jag tycker nästan att den ser ut som en defornerad bit wellpapp i genomskärning.

Herr Dahlén sade att jag hade ådagalagt en besvärande tystnad om åren ef-

ter fyraårsperioden. Nej, jag redogjorde för försvarsministerns direktiv till myndigheterna i det avseendet. Däremot åtar jag mig inte att göra förutsägelser om försvarseffekten i förhållande till omvärlden sju—åtta år framåt i tiden. Jag vet inte tillräckligt om kommande utveckling för att våga mig på det. Men jag vågar slå fast att försvaret i förhållande till nuvarande läge håller på att stärkas något.

Herr Virgin säger: Varför talade ni inte om dessa försvagningar som ni föreslår? Vi ser inte några försvagningar här. Det är väl de som ser dem som får tala om dem i stället. Jag börjar faktiskt först nu att förstå att det i detta sammanhang finns en sak som tydligen inte står klar för de borgerliga försvarspolitikerna. Det är att vi nu har några stora utvecklingsprojekts framtagningskostnader bakom oss. Jag tänker på det stora luftförsvarsprojektet, Stril 60, Stridsvagn S och flygplansserien Viggen. Dessa projekt har kostat ett par miljarder kronor under åren 1963—1967. Årskostnaderna för detta utvecklingsarbete — 350—400 miljoner kronor — har rymts inom de summor som avsatts för materielbeställningar.

Under de närmaste åren har vi inga utvecklingsprojekt av denna storleksordning. Tyngdpunkten kan därför utan alltför stora tillskott av ytterligare medel flyttas över till verkstadsproduktion av högklassig utrustning till försvaret.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Det är riktigt som det sagts av flera talare här tidigare att vi har känt en stor tillfredsställelse — jag hoppas alla partier gjort det — med det betydande mått av enighet med vilket den svenska riksdagen — och jag hoppas även det svenska folket — tagit ställning i försvarsfrågan. Det är en enighet som varit ganska märklig, eftersom försvarsfrågan är en oerhört stor post i vår budget. När man jämför

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

tidigare strider i försvarsfrågan, ter sig den medborgerliga samling som vi haft såsom något inte bara märkligt utan egentligen ganska förbluffande.

Jag har tolkat detta på det sättet att vi varit överens om att ett starkt försvar är ett nödvändigt komplement till neutralitetspolitiken. Vi har trott att om man kan sluta upp enligt kring de ytterst stora försvarsutgifterna, så är detta för yttervärlden ett bevis för att vi menar allvar med att vi vill forma vår neutralitetspolitik själva, och på det sättet är de ett effektivt stöd för vår neutralitetspolitik, inte så att vi kan bygga upp ett försvar som är så starkt, att vi i varje situation kan möta vilken fiende som helst, utan just som ett vittnesbörd om att vi är beredda att i endräkt ta på oss betydande uppoffringar för vårt försvar.

I år har det inte gått att komma överens. De fyra stora partierna har splittrat sönder sig på tre linjer. Jag tror att det är absolut nödvändigt att vi har klart för oss att det inte står en borgerlig front mot den socialdemokratiska. Man fick nästan den uppfattningen när man lyssnade till herr Dahlné. Det är tre från varandra mycket bestämt avgränsade linjer som vi är splittrade på. Och så har vi då fått en strid kring försvarspolitiken.

Jag nämnde nyss att det är ett starkt försvar som vi har och att det är ett dyrt försvar men inte dyrt i fråga om vad vi får ut för varje krona. Jag delar deras åsikt som säger att effektiviteten hos dem som handlägger dessa väldiga utgifter är betydande. Men det kan ju inte skada att man erinrar sig att vi har haft en utgiftstegring. Om vi räknar i löpande priser har kostnaderna för försvaret sedan 1957 stigit med 100 procent. Räknar vi om det till fasta priser så är det en kostnadsstegring på 30 procent. Sedan 1959, som var sista gången vi träffade en stor försvarsöverenskommelse, är den reella kostnadsstegringen 25 procent.

Nu är frågan: Skall vi nöja oss med

det för en småstat exempellöst starka försvar som vi för närvarande har eller skall vi stärka det ytterligare? Det är inte så som talesmän för oppositionen har sagt att det gäller om vi skall rasera vårt försvar, urholka det. Nej, frågan är om vi skall nöja oss med den styrka som vi var nöjda med för två år sedan eller om vi ytterligare skall förstärka vårt försvar.

Vi har vid prövning av den frågan inom regeringen kommit fram till att det inte finns några sakliga skäl som talar för nödvändigheten av att ytterligare stärka försvaret på bekostnad av en höjning av skatterna. Vi anser det klokt att i nuvarande situation undvika en skatthöjning, även om detta medför att vi får behålla försvaret vid ungefär den styrka som det för närvarande har. Det har talats om diktat i detta sammanhang. Men vi har inte utfärdat några andra diktat än dem som den ekonomiska situationen ställt oss inför. Min första fråga till oppositionen blir denna: Betraktar ni det försvar som vi var nöjda med för två år sedan som så dåligt i dag att ni rekommenderar en skatthöjning för att ytterligare stärka det? Vi har resonerat så att i en tid då vi har tvingats till hårdhänta besparingar på alla områden har vi inte kunnat undantaga försvaret från en begränsning av stegringstakten beträffande utgifterna.

Det skulle ha varit intressant att redovisa här hur pass starkt vårt försvar är i jämförelse med exempelvis försvaret i våra grannländer. Jag avstår därifrån men upprepar vad jag nyss sade. Det finns säkerligen icke någon sakkunnig bedömare av den här frågan utanför vårt land som inte medger att de uppoffringar som det svenska folket gör för försvaret fortfarande är ett uttryck för vår beslutsamhet att värna vårt oberoende och vår neutralitet.

Jag kan inte förstå varför man på den borgerliga sidan begagnar sig av ett så vilseledande framställningssätt beträffande försvarssituationen. Man ta-

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

lar om en urholkning, ibland till och med om en rasering av försvaret. Det har jag visserligen inte hört här, men gentemot denna agitation tror jag det är nödvändigt att hålla fast vid vissa fakta. Det försvar som vi för närvarande har kostar under innevarande år 100 miljoner kronor mer än vad det gjorde 1964/65. Under den kommande fyraårsperioden — den period som vi nu diskuterar — kommer enligt regeringens uppfattning försvarskostnaderna i fast penningvärde att stiga med 50 miljoner kronor om året. Detta är ju fakta som man inte lär kunna vifta bort. För två år sedan var vi eniga om att vi hade ett starkt försvar. Det nuvarande försvaret kostar 100 miljoner kronor mer än det som vi betraktade som ett starkt försvar för två år sedan. Försvarskostnaderna i fast penningvärde kommer att stiga med 50 miljoner kronor per år under den närmaste fyraårsperioden. Då är det väl ändå grovt vilseledande att framställa det beslut, som vi kommer att fatta här, som en urholkning av försvaret eller kanske — det uttrycket har inte använts här men i tidningspressen — som en rasering av försvaret. Vi kommer, som försvarsministern har sagt, att ha råd att fullfölja Viggenprojektet för både attack- och spaningsversionerna, och vi vågar säga att den svenska riksdagens handlingsfrihet när det gäller en eventuell jaktversion är helt obesuren genom det försvarsbeslut som vi nu kommer att fatta. Än mer: Vi kommer att kunna behålla Norrlandsinfanteriet och pansarbrigaderna i enlighet med 1963 års försvarsbeslut. Det är felaktigt att påstå att vi lämnar Norrland försvarslöst. Försvarsministern har i andra kammaren just framhållit, hur orimligt detta påstående i själva verket är — det finns ingen grund för detta.

Man har nu försökt göra gällande att det på grund av en minskning i materielbeställningarna skulle ha uppstått arbetslöshet inom de industrier, som arbetar för försvaret. I höstas påstod

högern, att 10 000 à 20 000 man skulle bli arbetslösa. Av vad jag anfört framgår att detta är en orimlighet, eftersom de faktiska utgifterna för försvaret ökas. Vi har frågat våra leverantörer, om det finns något enda exempel på en tjänsteman eller arbetare som har blivit arbetslös på grund av att de militära beställningarna skulle ha minskats. Det är möjligt att det finns någon enda man, men vi har inte fått något sådant exempel. Hela denna skräckpropaganda framför allt från högerns sida som gått ut på att vi medvetet skulle framkalla arbetslöshet för mellan 10 000 och 20 000 man har ingen grund i sinnevärlden.

När bröts enigheten i försvarsfrågan? Det var inte socialdemokraterna som bröt den — vi kunde nästan få den uppfattningen av herr Dahléns anförande. Detta skedde ju när de borgerliga ledamöterna under stort buller och med observans i TV, radio och press hoppade av försvarsutredningen den 11 januari. Då klagjordes alltså definitivt att de borgerliga ledamöterna icke var intresserade av att ens försöka påverka försvarsbesluten i fortsättningen. Det måste väl ändå te sig som någonting ganska uppseendeväckande att man tar ett sådant steg, när man tidigare sagt att man varit så glad över den stora enigheten.

Högern begär nu att försvarskostnaderna skall höjas under den fyraårsperiod vi diskuterar med tillsammans 2,5 miljarder kronor. Det gäller alltså 2,5 miljarder under fyra år, men högern säger ingenting om varifrån dessa 2,5 miljarder skall tas. Jag skulle därför vilja varna för en försvarsdiskussion, där det bara talas om att om vi hade följt högerns förslag, hade vi fått de och de förstärkningarna av försvaret — det är självklart. Jag har nyss sagt att den svenska militären är skicklig. Får den ytterligare 2,5 miljarder kronor, är jag övertygad om att den lägger ut dessa 2,5 miljarder på ett förnuftigt och klokt sätt. Men det är

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

ju inte detta som nu diskuteras, utan frågan är: Är det försvar som vi varit belåtna med för två år sedan av den dåliga beskaffenhet, att vi måste vidta en åtgärd som innebär en kostnadsökning på 2,5 miljarder kronor under en fyraårsperiod? Dessa två och en halv miljarder måste ju på något sätt skaffas. Man kan ju inte trolla fram dem. Hur skall de skaffas fram? Man kan naturligtvis låna upp beloppet. Låna upp ytterligare två och en halv miljarder kronor i en tid då det är uppenbart att konjunkturerna går uppåt och då det sannolikt kommer att fordras en stram ekonomisk hushållning för att vi inte skall få en kraftig prisstegring! En kraftig prisstegring, är det det pris som högern rekommenderar? Eller vill man höja skatterna?

Högern har lagt fram skattesänkingsförslag som det är svårt att få ett absolut säkert grepp på, men de ligger väl på omkring tre miljarder kronor under fyraårsperioden. Skattesänkning samtidigt som man föreslår en höjning av försvarsutgifterna med två och en halv miljard! Betyder det, herr Virgin, att ni anser att situationen är sådan för närvarande att ni tolererar en ökning av underbalanseringen under denna tid på sammanlagt över fem miljarder? Eller finns det någon annan metod, varigenom ni tror att ni kan anskaffa de två och en halv miljarderna som går till försvaret och samtidigt möjliggöra de skattesänkningar som ni är intresserade av? Det finns tre metoder. En är att leda in Sverige i en kraftig inflatorisk prisstegring. En annan metod är att företa skattehöjningar på andra håll. Den tredje metoden är nedskärning av vissa andra anslag. Vi skall väl inte ha en skatte- och finansieringsdebatt här i dag, men eftersom grunden för det socialdemokratiska förslaget är vår bedömning att vi har ett så starkt försvar för närvarande, att det icke är nödvändigt att företa en skattehöjning för dess ytterligare för-

stärkning, måste ju frågan om skatter ändå komma in i resonemanget.

Ni säger att det är så nödvändigt att vi är överens, men, herrar talesmän för oppositionen, om det är så nödvändigt att vi kommer överens, är det då inte nödvändigt att ni försöker komma överens själva? Ni går här fram med två olika förslag, som är mycket olika varandra. Mittenpartiernas förslag ligger ju betydligt närmare regeringsförslaget än vad det ligger högerns förslag. Den skarpa kritik som herr Virgin har riktat mot socialdemokraternas linje måste ju i nästan samma omfattning även riktas mot mittenpartierna. Mittenpartiernas handlande tror jag verkligen vi får anledning att tala om många gånger under valrörelsen. Jag kan knappast finna någon annan fråga som i så hög grad lämpar sig för illustration av vad man lugnt kan kalla hållningslöshet inom svensk politik. Jag förstår att herr Gustavsson avstod från att försöka att med gester illustrera det. Han trodde att jag var mera vaggande i min framställning och han trodde att jag passade bättre för det. Och det är nog riktigt, ty sådana slingerbultar som mittenpartierna har gjort här hör väl lyckligtvis till undantagen inom svensk politik. Jag skall hålla mig till deras allra senaste aktion, för att vara snäll och hygglig. De bjuder över socialdemokraterna med 500 miljoner kronor. All right! Ett bud på 500 miljoner kan man mycket väl diskutera, som herr Gustavsson säger, för att komma fram till en enhet. Men när dessa diskussioner skall börja, vad gör då mittenpartierna? De höjer sitt bud med 462 miljoner — en höjning till närmare en miljard. Hur tror ni att vi socialdemokrater — hur snälla och hyggliga och öppna för resonemang vi än är — skall kunna uppfatta detta annat än som ett klart besked från mittenpartierna. Vi vill inte ha med socialdemokraterna att göra. Vi vill gå till högern. Vi närmar oss nu högern genom en stegring av budet med 500 miljoner

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

kronor. Finns det någon människa som skulle kunna dra en annan slutsats? De bjöd först 495 miljoner kronor över oss — vi kunde inte acceptera det men det var ändå ett förhandlingsbud — men när förhandlingarna skulle börja höjde de med närmare 500 miljoner. Herr Hedlund har talat om att det var ett olycksfall i arbetet. Nu har vi fått reda på att olycksfallet i arbetet bestod däri att våra representanter satt kvar i försvarsutredningen och försökte komma fram till ett resultat. Men att mittenpartierna höjer med 500 miljoner och lämnar försvarsutredningen tillsammans med högern, det är inget olycksfall i arbetet. Detta är mycket intressant, och det skall vi alltså notera. Det är den som försöker komma fram till ett resultat och håller på sin linje som råkar ut för olycksfall, enligt herrar Hedlund och Dahlén.

Jag har svårt att tro på denna tolkning. Olycksfallet måste ha uppstått antingen när ni bröt försvarsutredningen den 11 januari eller när ni ansåg det nödvändigt att höja budet från 500 miljoner med ytterligare 500 miljoner.

Nåväl, jag skall inte uppehålla mig mera vid detta. Jag tror att herr Bengt Gustavsson har sagt det viktiga. Vi har ett starkt försvar. Detta kommer under närmaste fyraårsperiod att ytterligare vinna i styrka. Det finns ingen grund för påståendena om att vi är lästa efter fyraårsperioden. Tvärtom är de direktiv som är givna till de militära myndigheterna av den karaktären att det kommer att vara möjligt att utarbeta en intervallsplan. Vi kommer att fullfölja alla de stora projekten. Inget av det som vi gemensamt har byggt upp — inte Viggen, inte pansarvagnarna, inte Norrlandsförsvaret — kommer under denna tid att raseras.

Jag skulle vilja sluta med att säga följande. Herr Virgin talade om hur viktigt det var att försvaret var förankrat i folkmedvetandet. Ja, det är det självfallet. Det är därför jag har ägnat så stor uppmärksamhet åt försvarsfrå-

gan och kan sägas ha varit något av en drivande kraft när det gällt att komma fram till samlande lösningar. Det är riktigt att det är betydelsefullt att komma fram till en förankring av försvaret hos folkviljan. Men tror verkligen herrarna — någon dam har ännu inte yttrat sig i debatten — att ni gagnar det uppgivna syftet att uppnå en förankring av försvaret i folkviljan genom att säga att det försvar som ni var nöjda med för två år sedan är odugligt och innebär — som de allra hetaste säger — risker för vår neutralitetspolitik? Tror ni det? Tror ni inte att det finns många människor som frågar sig: Är det möjligt att man kan lägga ut fem miljarder utan att få någonting för det? Det är fullkomligt vilseledande. Jag tror att vi får mycket för de fem miljarderna. Men ni framställer vårt försvar såsom om de fem miljarderna vore rent bortkastade. Det är de verkligen inte.

Jag sade nyss att jag tror att det utomlands har gjort en god effekt att vi varit eniga. Men om ni nu skiljer er åt och menar att det är nödvändigt med en kraftig skattehöjning för utgifterna till det försvar ni tidigare varit nöjda med, varför skall ni sprida den uppgiften även från denna talarstol att vårt försvar är försvagat och urholkat, när varenda en som har följt detta vet att försvaret undan för undan blir starkare? Vad finns det för anledning att i den svenska opinionen eller i den utländska opinionen framställa försvaret såsom kraftigt försvagat och såsom icke längre ett effektivt värn för vår neutralitetspolitik? Är det inte klart att dessa påståenden har effekt dels inom landet — en försvagning av försvarsviljan — dels utom landet — en bristande tillit och uppriktighet för vår vilja att bära offer för neutralitetspolitiken?

Herr VIRGIN (h) kort genmäle:

Herr talman! Statsministern började sitt anförande med att konstatera att enighet i försvarsfrågan är värdefullt,

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

och jag vill gärna stryka under detta. Han fortsatte med att säga att den är märklig, rent av förbluffande. Det kan jag däremot inte hålla med om. Det är inte något märkligt eller förbluffande att enighet uppstått mellan partier, som verkligen strävar efter sådan enighet och det har socialdemokraterna tidigare gjort.

Den stora förändringen kom fjorton dagar efter förlustvalet 1966. Då presenterades från socialdemokratiskt håll ett bud, som låg miljardbelopp under allt vad vi tidigare hade diskuterat och som ingen hade en aning om innebörden av, i fråga om försvarseffekt, organisation och materielanskaffning. Ingen visste detta! Var det då underligt att vi från borgerligt håll fick klart för oss att socialdemokraterna sökte strid och att det inte gick att undvika strid?

Nu frågar statsministern: »Skall vi nöja oss med det förslag som regeringen presenterar eller skall vi ha skattehöjningar?»

Ja, formuleras frågan på det sättet är svaret mycket lätt att ge från högerpartiets sida: Självfallet skattehöjningar!

Problemet är emellertid icke detta. Försvarets relativa behov av skattemedel har sjunkit sedan 1958 år för år även vid tillgodoseende av behoven för ett försvar enligt vår modell. Försvaret kräver allt mindre skattemedel. Jag begriper därför inte varför man skall göra försvaret till en ensidig exponent för vad som behövs i skatter. Skatterna måste naturligtvis tillgodose de samlade behoven i samhället, och jag håller med statsministern om att den diskussionen bör föras vid ett senare tillfälle.

Kärnfrågan är: Har vi gjort en upprustning under de senaste tio åren? Om så inte är fallet är det uppenbart att en fortsättning av den förutvarande försvarspolitiken skulle ha behövts för att vidmakthålla försvarets styrka. Jag vill hävda att vi inte har gjort någon upprustning under de senaste tio åren. Det har ingen annan heller häv-

dat tidigare, inte förrän nu när försvarsdebatten började bli besvärlig. Det nämndes inte ett ord om något sådant i den proposition som presenterades vid det förra försvarsbeslutet, det antyddes inte att detta skulle innebära en upprustning. Försvarsministern sade det inte, regeringsledamöterna i övrigt sade det inte, försvarsutredningen sade det inte.

Var det någonting som man i så fall ville hemlighålla för svenska folket — att det var fråga om en »väldig upprustning» som man nu säger? Nej, sanningen är naturligtvis den, att det varken har skett eller sker en upprustning. Varför inte erkänna det? Varför försöka påstå någonting som bara är ett dåligt försvar för en sjuk sak?

Statsministern säger vidare, att vi från högerpartiets sida påstått att 20 000 man skulle bli arbetslösa genom den nya försvarspolitiken. Detta är felaktigt. Vi sade att den nedskärning, som regeringens förslag innebär i försvarspolitik, jämfört med den som skulle ha uppstått om vi fortfarande drivit den gamla politiken, svarar mot ett miljardbelopp som skulle innebära sysselsättning för ungefär 20 000 årsarbetare. Det är en annan sak, och den uppgiften står vi för.

Statsministern säger vidare att högern vill höja försvarskostnaderna på fyra år med 2,5 miljarder kronor och undrar hur det skall gå till. Först och främst är summan 2,1 miljarder kronor och innefattar förbrukning av tidigare beviljade och av riksdagen anslagna medel. Den är ändå cirka 1 miljard lägre än vad en fortsättning av den tidigare försvarspolitiken skulle ha inneburit, detta under en tid då statsinkomsterna beräknas stiga med 12 miljarder kronor.

Vore det orimligt att ta en del härav för att åstadkomma den grundläggande trygghet, som en oförändrad försvarspolitik ganska väl skulle kunna garantera?

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsministern ställde frågan: Skall vi nöja oss med det försvar som vi nu har eller skall vi stärka det?

Frågan utgör en mycket intressant kontrast mot vad herr Bengt Gustavsson sade för några minuter sedan. Han försökte nämligen övertyga kammaren om att försvaret skulle bli starkare genom det socialdemokratiska förslaget. Jag tycker att herrarna skall göra upp inbördes. Jag skall inte blanda mig i diskussionen i det avseendet.

Den stora frågan är ju: Vad händer med det svenska försvaret efter försvarsperiodens slut?

Det intressanta är att herr Erlander här använder den vanliga metoden. Han ställer argumenten upp och ner och tror att någon skall vara road av att se på dem ur en annan synvinkel. Vi från oppositionen har förklarat att för de närmaste åren medför propositionen inte några — om man skall använda starka ord — mycket ödesdigra verkningar. Men vad sker efter denna periods slut? Det är alltså detta, som herr Erlander försöker att bara göra en kringgående rörelse kring. Han vill inte — och jag förstår honom väl — gå in i en realdebatt om detta.

Det har hela tiden varit utgångspunkten för svenskt försvar att vi, efter en period med konkreta beslut om hur stora utgifterna skall vara, skall ha en planeringsperiod, som ger klarhet om utvecklingen för det svenska försvaret. Det vet vi verkligen i detta fall, nämligen att det kommer att bli en väsentlig försämring — *väsentlig*, herr statsminister, ty om detta kan ju inte några delade meningar råda.

Jag noterar också att herr Erlander inte heller denna gång liksom inte heller i utrikesdebatten vill diskutera den situation som Sverige befinner sig i från säkerhetspolitisk synpunkt. Det har — såsom jag erinrade om i mitt anförande — hänt en hel del sedan vi hade utrikesdebatten. Jag förstår att

herr Erlander inte vill ge sig in på detta område.

Herr Erlander påstår, att det var oppositionen som bröt försvarsförhandlingarna. Regeringen inbjöd såsom flera gånger förut oppositionen att vara med och diskutera en uppgörelse kring försvaret. Jag markerar att det skedde precis på samma sätt som tidigare. Ingenting i de väsentliga förutsättningarna var annorlunda. Det är klart att de som satt i utredningen trodde, att det verkligen var en allvarlig vilja från socialdemokratin att också denna gång handla på samma sätt som tidigare. Men så hoppar man då av inför det första försvarsbeslutet och säger: Nej, vi kan diskutera om framtiden, men det försvarsbeslut för nästa budgetår som nu skall fattas lönar det sig inte att ni från oppositionen är med och diskuterar, ty vi har bestämt i regeringen hur det skall vara. Punkt och slut. Vill ni godta beslutet är det all right!

Jag sade i mitt anförande tidigare i dag, att man möjligen, om man spetsar till det, kan säga att en gång är ingen gång. Nu är det dock andra gången vi befinner oss i precis samma situation.

Socialdemokraterna gör för andra gången ett avhopp och säger, att det nu även för budgetåret 1968/69 skall bli som de vill. Vill oppositionspartierna vara med om detta är det all right.

Herr Erlander tycker illa om ordet diktat, och jag förstår att han tycker illa om en rättvisande rubrik över hans eget handlingssätt. Det är mycket förklarligt. Därför gör han konststycket att ställa hela situationen upp och ned — han säger att det är oppositionspartierna som bryter enigheten.

Herr talman! Detta sätt att diskutera är givetvis väldigt svårt att komma åt därför att det går förbi alla normala regler för umgängesformerna mellan människor som uppträder i det offentliga livet. Jag skall därför inte yttra mig mera på denna punkt.

Den uppfattning man kommer fram till när det gäller socialdemokratin in-

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

ställning i försvarsfrågan är att de på socialdemokratins vänsterkant, som ju under flera år har propagerat för att försvarsfrågan inte får behandlas på något annat sätt än en rad andra frågor, som tydligen har vunnit. Försvarsfrågan är inte någonting som socialdemokratin numera är villig att göra extra stora ansträngningar för att komma överens om.

Det är givetvis ett beklagligt konstaterande. Statsministerns anförande, som ju inte riktigt hörde hemma i verklighetens värld, gav ändå besked på den punkten.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Det är inte mycken idé att diskutera våra debattmetoder. Herr Dahlén brukar begagna metoden att i det ögonblick som han är ställd mot väggen säga att det är omöjligt att diskutera med mig.

Och ställd mot väggen är ju herr Dahlén. Det var ju ni som bröt försvarsförhandlingarna den 11 januari. Det var ju ni som i stället för att försöka behålla era bud höjde med en halv miljard kronor i det ögonblick, som man ändå försökte komma fram till resultat. Hur man skall kunna påstå att detta inte är fakta tillhör mystiken. Men denna mystik, denna slöjornas dans, behövs väl för att omge folkpartiet med någon skyddande förklädnad efter alla dessa krumbukter. Detta är ju fakta i målet: Ni bjuder 500 miljoner kronor över, ni bryter försvarsförhandlingarna den 11 januari.

Det är faktiskt intressantare att ta upp ett resonemang med herr Virgin.

Herr Virgin säger att det blev en väldig skillnad efter valet. Jag vet inte om herr Virgin har tillfälle att läsa exempelvis den socialdemokratiska partikongressens protokoll. Jag rekommenderar dem som tror, att valet föranledde oss att inta någon specifik hållning i försvarsfrågan, att läsa dessa proto-

koll. Där framhölls med all önskvärd tydlighet, inte bara från s. k. vänsterelement, utan från alla håll att det är möjligt att vi har kommit in i en situation då de automatiska stegringar av försvarsutgifterna, som vi hittills varit överens om, medför så våldsamma bördor för det svenska folket att vi måste avstå från att täcka dem. Jag skulle tro att antingen försvarsministern eller statsministern i debatten medgav att det var riktigt att den automatiska stegringen som en följd av 1958 års beslut blev för betungande. Jag är inte riktigt säker på det, men jag är övertygad om att det var många som tänkte på det sättet.

Det har ingenting att göra med något försök att ställa in sig hos vänsterelement efter valet 1966. Den diskussionen fördes 1964, då vi inte hade några tecken som tydde på att valet 1966 skulle gå som det gick. Försöken att låtsas som om det socialdemokratiska partiets ledning skulle vaka här precis som mittenpartierna för varje strömning i opinionen, tror jag att man skall sluta med, ty vi deklarerade ungefärligen dessa synpunkter redan 1964.

Sedan säger herr Virgin, att om man jämför med hur det skulle ha blivit om 1958 års överenskommelse hade följts, så finner man att 10 000 å 20 000 personer hade blivit arbetslösa. Jag undrar hur många människor som observerat den differensen. Den är helt avgörande. Det är en *tänkt* siffra som inget politiskt parti står för i dag. Även högern bryter med 1958 års överenskommelse, även högern anser tydligen att det är en riktig bedömning att försvarsutgifterna stiger för hastigt. Herr Virgin angav att siffran var ungefär en miljard kronor. Högern bjuder en miljard mindre än tidigare överenskommelse skulle ha inneburit.

Herr Virgin, det är naturligtvis alldeles riktigt att om man har en miljard mera att lägga på ett visst område, blir det sannolikt en miljard kronor mera i beställningar. Men pengarna måste tas

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

någonstans! Den svenska nationalinkomsten ökar inte på det sättet med ett enda öre.

Även med den mycket väsentliga modifiering som herr Virgin har gjort i dag är det nästan lika vilseledande när man gör gällande, att jämfört med den gamla överenskommelsen skulle vi nu ha haft mellan 10 000 och 20 000 personer mer att sysselsätta inom verkstadsindustrin.

Hur vet man det? Det är riktigt att det har gått en miljard mer till försvaret, men den miljarden har man väl tagit någonstans. Den kanske har tagits från bostadsbyggandet eller någonting annat som sysselsätter verkstadsindustrin. Detta är alltså en fulkomligt löst utkastad siffra, ännu mera luftig efter herr Virgins analys i dag. Men även om man accepterar denna siffra, är den grovt vilseledande. Alla dessa artiklar i högerpressen, där man räknar upp antalet arbetslösa — 100 man arbetslösa där, 25 man där osv. — har efter herr Virgins anförande visat sig vara rent vilseledande. Det finns ingen grund för dessa föreställningar, inte ens om högerns förslag hade genomförts som också det innebar minskade beställningar på en miljard kronor.

Det är naturligtvis en vinning att man på det viset har rensat ut en så grovt vilseledande framställning som den högern ännu så sent som i remissdebatten, om jag inte tar fel, fortsatte att driva.

Jag skall återgå ett ögonblick till herr Dahlén, så att han inte blir ledsen över att jag totalförsummar honom.

Herr Dahlén sade någonting om att det fanns en spänning mellan herr Gustavsson och mig. Nej, det gör det visst inte! Men av det sätt att citera som herr Dahlén gör sig skyldig till framgår att det skulle kunna finnas en sådan spänning.

Jag sade, att vad vi skall resonera om för närvarande är om det försvar, som vi alla var nöjda med för två år sedan, nu är så dåligt att vi tvingas göra en

skatteköjning för att åstadkomma en förbättring. Regeringens förslag innebär 50 miljoner kronor mera om året, men vi har icke ansett att 50 miljoner kronor mera om året innebär några risker för en skatteköjning. Jag är övertygad om att herr Gustavsson och jag är fullt överens på den punkten. Det finns ingen som helst divergens därvidlag. Men om man tar bort den väsentliga punkten, kan man bevisa ungefär vad man vill.

Den fråga som det gäller och som oppositionen skall svara på är alltså: Är det svenska försvar som vi hade för två år sedan så dåligt, att ni rekommenderar en skatteköjning för att åstadkomma en förbättring?

Den andra frågan, som har ställts till mig, tycker jag är mycket enkel att besvara. Det beslut som nu skall fattas är naturligtvis i och för sig bara ett beslut för ett budgetår — all right — men vi skall inte fästa oss vid formaliteter, utan i realiteten binder vi oss naturligtvis för en fyraårsperiod. Varje gång som vi har fattat ett sådant beslut har vi betonat, att efter periodens slut är statsmakterna oförhindrade att fatta vilket beslut som de vill. Det är alltså vilseledande när man påstår, att det beslut som vi i dag fattar kastar sin skugga långt fram i tiden. När vi om fyra år skall fatta ett nytt beslut i försvarsfrågan är vi lika obundna som vi var när tiden för 1963 års överenskommelse hade gått ut. Då skrev riksdagen för säkerhets skull in ord som vi gärna kan skriva in också i dag, nämligen att när perioden är slut är vi uppenbarligen oförhindrade att ta vilken ställning vi vill.

Men nu säger man att vårt utgångsläge är så mycket sämre, och därför är vi bundna och kan inte agera. Varför är vårt utgångsläge sämre när vi under den närmaste fyraårsperioden reellt ökar försvarskostnaderna med 50 miljoner kronor om året? Vad är det som gör, att dessa 50 miljoner kronor innebär en urholkning av Sveriges försvar?

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Den stora skillnaden, herr statsminister, är att beträffande det försvarsbeslut vi nu inbjuds att fatta är planeringssituationen en helt annan efter den aktuella utgiftsperiodens slut. Detta går inte att komma ifrån, och det erkänner även försvarsministern. Hur skall man kunna säga, att det inte kommer att hända någonting, att vi är precis lika obundna som 1963, när utgångspunkten hela tiden har varit att allting blir dyrare? Vår försvarskraft måste tekniskt förbättras, och vi har därför haft stigande planering efter den aktuella periodens slut. Detta är skillnaden, men det vägrar statsministern att diskutera.

Socialdemokraterna har under två år i försvarsutredningen deklarerat: »Gör ni som vi vill för nästa budgetår, så förhandlar vi!» När oppositionens representanter tyckte att det fick vara slut med diktaten, försökte statsministern för andra gången göra gällande att det är oppositionen som bryter.

Är det detta, herr statsminister, som nu skall vara kännetecknande för den socialdemokratiska regeringens sätt att inbjuda till överläggningar — inte bara om denna fråga utan om alla andra? Ni har bestämt er för att det skall vara på ett visst sätt, och förutsättningen för att man skall sitta i förhandlingar är att socialdemokraterna gör som de vill.

Det är klart att statsministern kommer att säga, att det visst inte är så.

Då är det bara, herr talman, att konstatera att i försvarsfrågan — jag håller med statsministern att vi i den frågan verkligen har avvikit från situationen i andra länder — bryter socialdemokratin mot den grundläggande förutsättningen för att man skall kunna komma överens. Ett diktat, upprepat två år i rad, är nämligen icke en inbjudan till förhandlingar. Vad ni har menat är, att om vi inte vill vara med, så är dörren öppen.

Herr VIRGIN (h) kort genmäle:

Herr talman! Statsminister Erlander undrade om jag hade läst socialdemokratiska partikongressens protokoll från 1964.

Jag tycker att det är mera motiverat att fråga, om de socialdemokratiska ledamöterna i försvarsutredningen hade läst det protokollet före valet 1966. I så fall gav de inte något som helst uttryck för följsamhet till de paroller som tydligen präglades där. Diskussionerna rörde sig om de nivåer som direktiven till försvarsutredningen hade antytt och inte om några andra belopp, som låg miljarder under.

Statsministern säger emellertid att det socialdemokratiska partiet 1964 beslöt sig för att sänka försvarsutgifterna. Får jag fråga om det beslutet var orsaken till neddragningen av de 350 miljonerna, som började 1965 på hösten och fortsatte 1966?

En orsak till neddragningen var, sade statsministern, de våldsamma bördor som försvaret lägger på svenska folket. Jag påpekade nyss men vill upprepa att bördorna blir allt mindre om man räknar in skattebelastning. Det är ett faktum.

Jag har ingen anledning att modifiera vad jag sade i remissdebatten, och jag har inte heller modifierat det i mitt förra anförande. Jag sade endast, som ett bevis för ihålligheten i det ekonomiska motivet för en ny försvarspolitik, att ett fullföljande av den gamla försvarspolitiken skulle ha inneburit en beställningsvolym, som kunde ha sysselsatt mellan 10 000 och 20 000 arbetslösa och kanske hade varit en betydligt effektivare metod att klara den besvärliga sysselsättningen än den regeringen valde med höjda direkta anslag till arbetslöshetens bekämpande.

Detta var vad jag sade, och jag har nu upprepat det. Det går att titta i protokollet.

Statsministern tog ännu en gång upp skattefrågan. Den har jag för min del redan svarat på.

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

Sedan sade statsministern att regeringens försvarspolitik endast innebär, att handlingsfriheten skall bibehållas efter fyraårsperiodens slut. Emellertid är min tid för replik nu ute, och jag skall be att få återkomma till denna punkt.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag tror att det i denna diskussion kan vara ganska nyttigt att man gör klart för sig utgångspunkterna, ty det verkar precis, som om det här — jag upprepar det ännu en gång — skulle finnas en borgerlig front emot en socialdemokratisk.

Men det finns inte någon sådan! Ungefär 19,5 miljarder kostar försvaret under nästa fyraårsperiod i fast penningvärde. Högern vill öka dessa kostnader med 2,5 miljarder. Om tiden hade medgivit det, skulle jag vilja visa hur herr Virgin kommer fram till en något lägre siffra, men det spelar ingen roll — jag kan hålla på min siffra och han håller på sin siffra. Jag anser att det är klokare att räkna med riskerna för utgiftsstegringar av den typ det här gäller.

Mellanpartierna ligger nära socialdemokraterna med sitt bud. De föreslår icke 2,5 miljarder som högern, utan föreslår 600 miljoner kronor. Det är de tre bud som vi resonerar om. Skillnaden mellan mittenpartiernas förslag och socialdemokraternas förslag är inte så stor att en skattehöjning framtvingas — det har jag sagt hela tiden. Hade mittenpartierna försökt att hålla sina nerver i styr något så när, hade de väl kunnat komma till en överenskommelse som legat någonstans mitt emellan socialdemokraternas och sitt eget bud, eftersom vi nu föreslagit en höjning med 200 miljoner kronor, nämligen med 50 miljoner kronor per år under fyraårsperioden. Konstigare är det inte!

Jag tror att det är mycket viktigt att man har klart för sig att den skillnad

som råder i dagens debatt gäller mellan högerens förslag, som innebär två kraftiga höjningar av försvarskostnaderna — följden av detta måste bli antingen inflation eller skattehöjningar — och en mera moderat linje, företrädd av mittenpartierna, som ligger närmare socialdemokraternas förslag än högerens förslag. Det skall bli roligt att se vem som blir försvarsminister i den berömda regeringen — det är kanske säkrast att det fortfarande får vara en socialdemokrat som ordnar det hela.

Mittenpartiernas förslag ligger alltså närmare socialdemokraternas än högerens förslag. Varför bröt ni då överläggningarna genom att kasta ut ett bud, som gav skenet av att ni ville närmare högern? Ni har under det korta loppet av tre månader lyckats prestera tre ståndpunkter i försvarsfrågan. Den första ståndpunkten innebär 500 miljoner kronor mera, den andra ståndpunkten 1 miljard kronor mera och den tredje ståndpunkten, dagens ståndpunkt, innebär 600 miljoner kronor mera. Varför skall man behöva vackla från ståndpunkt till ståndpunkt på det sättet, om man icke har — när ni gav budet på 1 miljard — en absolut vilja att bryta förhandlingarna med socialdemokraterna och visa, att ni ändå ligger närmare högern än socialdemokraterna?

Mittenpartiernas bud på 1 miljard är ju fullständigt orimligt mot bakgrunden av vad vi nu vet. Ni går ut med ett bud på 500 miljoner kronor, höjer det till 1 miljard kronor och går tillbaka till 600 miljoner kronor. Vadan denna vacklan, om icke avsikten varit att markera ett avståndstagande från socialdemokraterna?

Hur skulle vi kunna uppfatta det på annat sätt, i synnerhet när ni dessutom bröt förhandlingarna? Det finns väl många metoder att gå till väga. Ni kunde ha reserverat er för det närmast kommande budgetåret och sagt att ni inte gillar det framlagda förslaget utan anser att försvarskostnaderna bör vara högre. Men att dels höja budet, att dels

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

därefter bryta förhandlingarna är det som är det märkliga.

Jag vill vidare bara, herr talman, hänvisa herr Virgin till vad som står i dagens protokoll — jag begär inte att han skall läsa partikongressens protokoll. Om han läser dagens protokoll, finner han att jag inte sagt någonting annat än att 1964 års partikongress på allvar diskuterade frågan, huruvida icke den automatiska stegringen av försvarsutgifterna, som blev en följd av 1958 års och 1963 års försvarsbeslut, innebar så stora bördor för det svenska folket att man fick vara beredd att pröva denna automatik.

Det var inga signaler om nedrustning, men det var precis det som sedermera hänt — en prövning av automatiken. Det är det vi har gjort precis i enlighet med ställningstagandet vid 1964 års partikongress, och det är väl inte så märkvärdigt att en sådan prövning av automatiken ter sig såsom rimlig? Det har ju även högern anslutit sig till, eftersom högern icke längre accepterar den automatik som vi försökte komma överens om 1958.

Mera fanns det inte att hämta i protokollet från 1964 års partikongress, men de linjer som då drogs upp har vi till punkt och pricka följt.

Herr GUSTAVSSON, BENGT, (s) kort genmäle:

Herr talman! Direkt till statsministern kan jag genmäla, att han gjorde sig skyldig till en felsägning när det gällde höjningen av det socialdemokratiska budet. Det rörde sig ju inte om 200 miljoner kronor utan om 300 miljoner. Vidare kan jag upplysa honom om att vad som hände vid försvarsutredningens förhandlingar 14 dagar efter valet 1966 efter den borgerliga valframgången icke var någon eftergift åt kommunisterna. Tvärtom var det en bedömning av det säkerhetspolitiska och samhällsekonomiska läget, som vi grundade vårt försiktiga agerande på.

Herr Virgin har sagt att det förslag som då kastades fram inte vilade på några utredningar om vilket militärt innehåll som skulle kunna rymmas inom nya ramar. Det är helt riktigt. Därför var det förslag som framlades från vår sida vid det tillfället att vi skulle konservera de nuvarande försvarsutgifterna i ett eller två år för att få tid att göra de utredningar, som var erforderliga om andra ramar skulle bli aktuella.

Jag kan också upplysa om att det ingalunda varit fråga om något diktat, som herr Dahmén talat om, för det första året. Tvärtom påminde vi inom utredningen om att man utöver de medel, som fanns inom ramen, tagit arbetsmarknadsmedel i anspråk för försvarsändamål. Sedan 1963 har det rört sig om 20 miljoner kronor per år. Vi sade att den vägen naturligtvis var öppen även för påslag det första året. Vi ställde vid upprepade tillfällen i fråga om man från mittenpartiernas sida kunde vara med om att diskutera något sådant och hur högt man i så fall ville sträcka sig i sådana resonemang.

Vi har inte fått något svar på dessa frågor. Jag kan bara notera att 60 miljoner kronor utöver rambeloppen ställts till försvarets förfogande innevarande år.

Herr VIRGIN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag bör väl ägna min replik åt det största villebrådet och större villebråd än statsministern finns väl knappast.

Jag vill därför svara på hans fråga om hur en urholkning kan ske i försvaret, trots att man företar en viss anslagshöjning.

Ja, det är faktiskt så att det blir på det viset, herr statsminister! Vi lever, tragiskt nog, i en värld där ständigt höjda försvarskostnader är nödvändiga om vi vill bibehålla samma trygghet som tidigare. Vi kan dess bättre dock åstadkomma erforderliga höjningar

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

utan att det innebär ökad skattebelastning för svenska folket.

Vi i högerpartiet föreslår därför en fortsättning av automatiken till skillnad mot vad statsministern gjorde gällande i sitt anförande.

Så vill jag återkomma till handlingsfriheten som jag inte hann med sist. Jag skulle vilja fråga: Vilken innebörd vill regeringen ge denna handlingsfrihet? Skall det bara vara en handlingsfrihet att ytterligare kunna sänka försvarskostnaderna? Bör det inte vara en handlingsfrihet som också kan göra det möjligt att återgå till vår nuvarande försvarsstyrka om fyra år?

Jag vill i så fall tala om för statsministern, att en återgång efter fyra år av den nu signalerade försvarspolitiken till den försvarsstyrka, som innefattas i det förra försvarsbeslutet, kommer att ta åtminstone ytterligare en fyraårsperiod. Det är ett faktum. Och den fyraårsperioden kan sammanfalla med tider av stora påfrestningar utrikespolitiskt sett, det har försvarsutredningens säkerhetspolitiska utredningar med full tydlighet utvisat.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr statsministern har talat om att vi har hamnat på tre olika linjer när det gäller försvarskostnaderna. Det är riktigt.

Och det är olyckligt, verkligt olyckligt — dels för försvaret och dels med tanke på omvärlden. Den har ju med en ur våra synpunkter glädjande förvåning konstaterat att de demokratiska partierna i Sverige har kunnat enas om vad det kostar att föra en neutralitetspolitik. Det är synnerligen olyckligt att detta nu inte kan sägas till omvärlden. Sverige står splittrat när det gäller kostnaderna för det som givetvis alla vill upprätthålla, nämligen en neutralitetspolitik. Men, herr statsminister, om socialdemokraterna hade visat det som vanligt folk menar med

förhandlingsvilja, då är jag helt övertygad om att vi i dag skulle ha haft färre linjer än tre.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Det gläder mig i varje fall att herr Dahlén sätter mera lit till socialdemokraternas förnuft än till högers. Ty det lär inte ha funnits någon som helst chans att komma i närheten av högerns ståndpunkt. Den kritik som herr Virgin har levererat drabbar naturligtvis lika mycket mittenpartierna som regeringen. Ty om det är så omöjligt att rusta upp försvaret med socialdemokraternas förslag — om detta skulle behövas om fyra år — så är det ju precis lika omöjligt med det förslag som mittenpartierna av för mig obegriplig anledning driver för sig själva.

Nu säger herr Dahlén, att det hade varit lätt att komma överens om bara socialdemokraterna hade visat litet tillmötesgående. Hur skall man visa tillmötesgående mot en part som går ut och slår igen dörren efter sig? Det är oerhört svårt att förhandla genom en stängd dörr! Det avgörande och komprometterande för mittenpartierna är, att de först höjer budet för att låtsas hålla ihop med högern och därefter bryter försvarsförhandlingarna.

Jag tycker inte att det går att advoca detta längre. Det är bara att konstatera att mittenpartierna genom sitt handlingssätt har hamnat i detta läge.

Nå, efter allt detta närmar ni er socialdemokraterna igen. Det är i och för sig roligt. Men vad skulle alla de här piruetterna tjäna till — om inte att till varje pris söka skapa ett intryck av att ni förde en egen linje?

Jag tror emellertid, herr Virgin, att det är viktigt för svenska folket att få klart för sig hur högern egentligen argumenterar. Där kan man ju inte påstå att vi har ett svagt försvar. Inom högern måste man vedga att vi har ett

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

starkt försvar, och att detta försvar växer i styrka.

Men för att då få en bakgrund till sina angrepp har man valt två linjer. Å ena sidan skisserar man hur det sett ut om 1958 års försvarsbeslut hade gällt. Ja, det är klart, det var ju för att bryta denna automatik, som vi ansåg för betungande, som denna diskussion uppstod. Här är högern ensam. Folkpartiet och centern har också brutit med 1958 års beslut. Det är den ena linjen.

Den andra linjen är att säga: Jämfört med yttrevärlden sjunker vårt försvar i effektivitet.

Ja, vad vet vi om det? Betyder denna underliga ståndpunkt att när den danska borgerliga regeringen som sin första åtgärd sänker försvarskostnaderna, så stiger alltså enligt herr Virgins mening det svenska försvarets effektivitet? Bara detta exempel visar hur orimlig den tanken är, att vårt försvar skall jämföras med en tänkt utveckling ute i världen. I denna tänkta utveckling räknar vi faktiskt inte med den danska regeringen och dess försvarsnedrustning, utan vi räknar med de risker som kan finnas. I de försvarsutgifter som vissa andra länder har räknas in oerhörda summor för atomvapen, vätebomber och även satelliter. Det är inte sannolikt att sådana vapen kommer att användas mot Sverige, men om så skulle ske blir vårt försvar ändå tämligen värnlöst.

I de enorma försvarsutgifter, som ni räknar med skall behövas för att inte framtiden skall bli mörk ur försvarssynpunkt, finns en mängd utgifter för sådana försvarsmedel som stormakterna har. Det är klart att man då kan få fram vilka fantasiummor som helst. Försvarseffektiviteten skall mätas i vad det kostar att kasta ut en invaderande fiende ur landet, som använder sig icke av atomvapen utan av konventionella vapen.

Vi vågar därför säga följande: Vårt försvar är i dag starkare än det var för

två år sedan, och om fyra år blir det starkare än det är i dag. Det är det faktiska utgångsläget. Alla jämförelser med vad som skulle bli följden om vi haft 1958 års försvarsbeslut kvar och alla jämförelser med vad som sannolikt blir resultatet av en pågående atomupprustning hos stormakterna, har ingenting att säga i en vettig svensk försvarsdiskussion.

(Herr *Dahlén* (fp): Det har sagts mig att jag inte vidare kan få ordet för replik!)

Statsrådet fru MYRDAL:

Herr talman! Jag skall be att i denna debatt få beröra en speciell fråga som ingalunda är av obetydlig art.

Det är i och för sig en märklig tillfällighet att de avgöranden som riksdagen i dag skall träffa om vårt försvarsväsenas struktur och omfattning för fyra år framåt så nära i tiden sammanfaller med FN-staternas beslut att rekommendera ett internationellt avtal med förbud mot kärnvapens spridning till ytterligare länder.

Från regeringens sida finner vi det då angeläget att begagna tillfället att orientera om nuläget i nedrustningsdebatten inom FN — jag har också blivit direkt uppmanad att göra det av herr *Dahlén* — och att i det sammanhanget söka något precisera sambandet mellan de ställningstaganden i försvarsfrågan som riksdagen i dag gör och de ställningstaganden som vi snart nog kommer att få göra i samband med FN-avtalet.

Jag vill erinra om att i den proposition som ligger till grund för riksdagsdebatten frågan om kärnvapen i det svenska försvarssystemet kunnat behandlas mycket kort men också entydigt. Det sägs där att departementschefen delar försvarsutredningens bedömning, »att det för närvarande inte ligger i vårt lands säkerhetspolitiska intresse att anskaffa kärnladdningar».

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

Ingen opposition har framkommit mot denna formulering, varken i motioner eller vid utskottsbehandlingen. Utskottet har i sitt utlåtande därför kunnat redovisa denna viktiga fråga först genom att på sidan 3 omnämna att departementschefen tagit ställning till frågan om svenska kärnvapen och därefter — dvs. efter att ha citerat den bedömning som jag läste upp — kunnat avgöra frågan genom det koncisa uttalande: »Utskottet har för sin del intet att invända mot departementschefens ställningstagande.»

Att enighet sålunda i detta sammanhang har kunnat uppnås om en så pass negativ inställning till kärnvapen är djupt tillfredsställande. Hela den en gång så hett omdiskuterade frågan om svenska kärnvapen har onekigen också genomgått en avsevärd utveckling. Bakom såväl försvarsministerns som statsutskottets uttalanden — i sin tur underbyggda av försvarsutredningens utförligare behandling av frågan — ligger ju en övertygelse som gradvis frammognat, nämligen att sådan som vår säkerhetspolitiska situation är, ett anskaffande av kärnvapen inte skulle stärka den. Jag framhåver det, därför att hänsynen till att en sådan anskaffning skulle spränga alla finansiella ramar för försvarskostnaderna inte är den enda eller troligen inte ens den avgörande bedömningsgrunden.

Över huvud taget har utvecklingen på kärnvapenområdet internationellt sett inte gått i den riktning man en gång tidigare förutsåg som möjlig, nämligen till att dessa vapen skulle bli mer och mer jämförbara med konventionella försvarsvapen. Nu vet man tvärtom att de enda effektiva kärnvapensystemen är sådana strategiska system av enorm komplexitet och än mer enorma kostnadsanspråk, som utvecklas för såväl offensiva som defensiva system, dvs. i realiteten är de avsedda att verka i en passiv roll genom att besitta effektiv avskräckningskaraktär. De kärnvapen som eventuellt skulle stå hotande mot

oss och mot smärre stater över huvud taget är megatonvapen redo för vad man har kallat »megamurder» — miljonmördande.

Innebörden av denna militärtekniska utveckling har med skärpa inpräglats i den rapport om kärnvapnens verkningar och kostnader som förra året utarbetades av en internationell expertgrupp, vari det gjordes utomordentliga insatser från svensk sida, och som av generalsekreteraren i höstas presenterades för FN:s generalförsamling.

Den rapporten, som för övrigt inom kort utkommer på svenska, har gjort mycket starkt intryck runt om i världen. Den kullkastar tilltron till kärnvapnen som meningsfulla inslag i ett system uppbyggt som försvar mot hemortsbekämpning. Detta är ju också en uppenbar slutsats att dra av det faktum att inga länder utöver de fem stora, som redan tillhör kärnvapenklubben, startat tillverkning av egna kärnvapen. Detta trots att tillgången på plutonium, i och för sig dugligt för vapenändamål, redan tillväxer och än mer kommer att automatiskt tillväxa i många länder, i takt med deras utveckling på det fredliga atomenergiområdet. Arsenalerna i smärre länder skulle ju trots allt bara kunna innehålla få typer av små bomber, betjänade av otillräckliga system för förvarning, ledning och målträffning — inte mycket att möta ett storkrigshot med. Ett beslut att anskaffa sådana vapen anses vidare troligen öka snarare än minska de säkerhetspolitiska riskerna. Alldeles säkert skulle sådana beslut utgöra en betydande politisk belastning. Dylika bedömningar, jämte givetvis hänsyn till de enorma kostnaderna för kompletta kärnvapensystem, ligger bakom den större återhållsamhet på kärnvapenområdet som man otvivelaktigt internationellt sett har kunnat konstatera under senare år.

Den allmänna opinionen både i vårt land och utomlands har följt med i denna utveckling mot större besinning i kärnvapenfrågan. Till stor del är väl

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

detta en direkt följd av insikten om kärnvapnens tveeggade betydelse ur säkerhetspolitisk synpunkt. Men till en annan del är opinionen också betingad av en allmänt ökande avsky för användande av stridemedel med massverkan — en avsky som stärkts genom vietnamkriget. Reaktionen mot vietnamkriget är över hela världen förbunden med en stark allmän reaktion mot användande av våld och brutalitet, särskilt mot övervåld och teknologiskt högeffektiv brutalitet.

FN:s generalsekreterare U Thant fällde häromdagen i ett tal i Kanada några i all sin barskhet våltaliga ord om detta. »Det tycks mig», sade han, »som om huvudfrågan i Vietnam har kommit att bli inte så mycket huruvida den ena eller den andra sidan handlar politiskt rätt eller orätt utan själva den brutala krigföringen som sådan. Jag har svårt att finna ord för att uttrycka den starka känsla av avsky som ett fortsättande av detta brutala krig väcker, mätt med alla de normer som etablerats för civiliserade samhällen.» Så långt U Thant.

Herr talman! Det är i och för sig en stor sak, väl värd att strykas under, att i vårt land genom en helt självständig process mognat en alltmer fast vilja att avstå från kärnvapen. Ett bekräftande av den handlingslinjen har ju kommit till klart uttryck i den skrivning i försvarsplanen som i dag ligger på riksdagens bord. Nu sade jag i början av mitt anförande att det är remarkabelt att detta formella bekräftande i tiden kommer att nära sammanfalla med en FN-rekommendation om ett internationellt avtal om icke-spridning av kärnvapen. De två avgörandena är dock icke av helt identisk karaktär; riksdagens beslut gäller »för närvarande», dvs. formellt för den fyraårsperiod som försvarsplanen omfattar, även om sikten, inte minst finansiellt, är inställd på längre varaktighet. Det internationella avtalet syftar tidsmässigt längre, formellt på 25 år med hopp om permanentning, men har givetvis också vissa möj-

ligheter till tidigare avbrytande, om den säkerhetspolitiska situationen genomgår förändringar av hotfull karaktär, som det heter. Precis detta senare skulle väl även utgöra den anledning som kunde få vår fritt valda handlingslinje att omprövas.

Skillnaden är alltså inte så stor, men jag vill ändå göra klart att regeringen inte har för avsikt att i nuvarande förhandlingsomgång, som närmast avser en omröstning i FN, varvid generalförsamlingen skulle tillstyrka avtalet, förbinda sig på något automatiskt eller kategoriskt sätt att skriva under det planerade avtalet. Reservationer därom kommer att ingå i vår röstförklaring. Där kan närmare anges vilka de hänsyn är som kommer att vägleda oss vid bedömningen av huruvida och när avtalet bör skrivas under. Det skall då givetvis också föreläggas riksdagen för ratificering.

För att bättre klargöra innebörden i det ställningstagande vi nu står inför i FN hoppas jag kunna få lägga beslag på kammarens uppmärksamhet ännu en liten stund. Genom många långa års mödosamma förhandlingar har mer än 100 kärnvapenfria stater försökt utverka åtaganden av kärnvapenstaterna — sådana åtaganden som skulle kunna beteckna början på en faktisk nedrustning av de ohyggliga kärnvapnen, massmordsverktygen.

Fram till 1963 hade dessa strävanden vissa framgångar, krönta av Moskvaavtalet, trots att även det ju endast kom att avse ett partiellt provstopp, medan vi hade arbetat för ett fullständigt sådant och FN faktiskt högtidligen hade fördömt kärnvapenprovets fortsättande. Nu har mer och mer de kärnvapenfria staterna koncentrerat sig på att samfällt begära åtminstone en kärnvapendeeskalering, som till en början kunde avse en frysning av nuläget och alltså utgöra en barriär mot den skenande eskaleringen av kärnvapnens både antal och effektivitet. Motbudet från kärnvapenmakternas sida har länge varit — och nu trumfas det igenom ännu mer — att det mest

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

angelägna vore att bygga en annan barriär, en som garanterade att de kärnvapenfria länderna skall förbli kärnvapenfria. Det är på grund av att stormakternas vilja faktiskt dikterar, som ett avtal om detta senare stopp blivit det enda man i verkligheten detaljförhandlat om det senaste året. På det sättet har icke-spridningsavtalet kommit att, politiskt sett, bli ett *villkor* för att förhandlingar om ytterligare nedrustningsåtgärder på allvar skall tas upp.

Efter vad jag nyss sagt här och den svenska regeringen i årtal upprepat i internationella sammanhang borde det stå klart, att vi å ena sidan inte är nöjda med det kommande avtalet men å andra sidan naturligtvis inte är emot det. Det är ofullständigt men innehåller inga orimliga krav.

Vad som nu närmast förestår i FN är emellertid inte ett avgörande om ett dylikt avtals undertecknande eller ej, utan bara — ehuru det givetvis är en betydelsefull akt i och för sig — en omröstning om en resolution. I den rekommenderas avtalet till godkännande. Vi väntar ännu på att en del förbättringar i enlighet med våra och vissa andra staters förslag skall införas i den slutgiltiga texten. Men därutöver avser resolutionen att uppmana nedrustningskommittén i Genève att skyndsamt återuppta förhandlingarna om andra nedrustningsåtgärder, syftande till att avbryta den pågående rustningstävlan på kärnvapenområdet och till en effektiv kärnvapennedrustning — alltså åtgärder för att bryta kärnvapenmakternas handlingsfrihet. Det är så hundraprocentigt riktigt som herr Dahlén sade att *det* blir den verkliga vändpunkten, då mänskligheten — lägger jag till — kan börja hysa tro och hopp igen.

Vi är här över huvud taget så nära som vi kan komma just nu till att få tillgodosett det krav vi alltid sökt upprätthålla, nämligen att inte bara spridningsstopp utan även provstopp och produktionsstopp skall genomföras. Kravet har tidigare på det mest bindan-

de sättet formulerats i ett memorandum från de åtta alliansfria staterna i Genèvekommittén. Det har senare infogats i en FN-resolution att ett icke-spridningsavtal »måste förenas med eller följas av påtagliga åtgärder avseende att hejda kärnvapenkapprustningen och att begränsa, reducera och eliminera lagren av kärnvapen och kärnvapenbärare». Från svensk sida kommer vi att starkt medverka särskilt för det fullständiga provstoppet, men givetvis också vara beredda att godta andra nedrustningsåtgärder, om de visar sig vara snabbare uppnåeliga.

Detta vårt och de andra kärnvapenfria staternas krav på effektiva förhandlingar om ytterligare nedrustningsåtgärder har fått mycket större tyngd på sistone, även om det inte är formellt inskrivet i avtalets operativa paragrafer. Till yttermera visso börjar ju de nya förhandlingarna i Genève redan i sommar, och utsikterna för dem kan alltså bedömas under den tid som åtgär innan olika länder kommer fram till ett beslut om underskrivande.

Härmed är jag framme vid min sista punkt, nämligen de politiska hänsyn som måste tas i denna situation. Ett av dem är, som jag redan sagt, att stormakterna nu är så intensivt angelägna om avtalets genomförande, att det praktiskt taget blivit ett villkor för ytterligare förhandlingar. Deras inbördes samarbete betecknar ju också ett så enastående framsteg på den internationella avspänningens väg att det skulle vara nära nog oansvarigt att nu bidra till att försvåra ett sådant samarbete eller rent av riskera att det upphör.

Ett andra hänsynstagande gäller inte bara stormakterna. Det viktiga är inte heller att avtalet skall biträdas av 50 eller 100 andra stater vilka som helst, utan det för oss avgörande är naturligtvis att vissa »nyckelländer» måste binda sig, för att vårt land, som vi nu bedömer det åtminstone, skall kunna göra det. För Sverige blir ett för flertalet länder i Europa enhetligt avgö-

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

rande av största betydelse. Med en sida vetter naturligtvis ett dylikt hänsynstagande åt det säkerhetspolitiska hållet. Men dessutom är det angeläget från marknadssynpunkt att länder, som befinner sig på samma tekniska och kommersiella framstegslinje som vi i fråga om fredliga atomenergi-program, binds av enhetliga regler om tillåten in- och utförsel, om inspektion osv. Jag tror inte att jag bör namnge dessa länder, även om herr Dahlén närmast önskade det. Var och en kan dock använda de kriterier som jag nyss nämnde för att förstå vilka länderna är. Jag kan i alla fall säga att från de synpunkter som vi anlägger blir länder som Västtyskland och Schweiz betydelsefulla för oss. Jag nämner dem särskilt, inte minst därför att de, eftersom de inte är medlemmar av FN, inte är kallade att nu »stå upp och bli räknade» vid den röstningsomgång som vi står inför. Den gäller som jag sade bara en resolution, men inställningen hos olika länder måste helt naturligt i viss mån tolkas som signaler om hur villiga länderna är att handla på ett internationellt mer eller mindre lojalt sätt.

Vi måste hoppas att man nu skall kunna mobilisera en samfäll internationell beslutsamhet, som skulle göra det möjligt att mycket snart ta ett, om än litet, och sedan inom kort flera och vida mer betydelsefulla steg på kärnvapenedrustningens väg. Vi kan inte göra något bättre, herr talman, än att hoppas att världens länder allmänt sett skall gå på samma besinningens väg i fråga om kärnvapen som vi i Sverige.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tackar statsrådet Myrdal för att hon nu påbörjade en uppräknings av de länder, som från svensk synpunkt är väsentliga för att vi skall kunna ha en känsla av att vi varit med om att ge bidrag till verklig nedrustning i Europa. Ytterligare pre-

cisering får väl komma vid andra tillfällen.

Vi hade i går i utrikesnämnden tillfälle att diskutera dessa problem mycket ingående. Det är ett skäl till att jag nu inte ytterligare skall ta upp kammarens tid, eftersom det finns åtskilligt mer att diskutera under dagens lopp.

Herr VIRGIN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill instämma med herr Dahlén i att vi måhända kan avstå från att alltför ingående fortsätta just denna del av debatten, eftersom vi ju alla är överens. Jag ville bara understrika att departementschefens av hela regeringen stödda uttalande i proposition 110 innebär, att kärnvapen *för närvarande* icke skall anskaffas. Detta ställer vi oss alltså bakom för vår del, liksom hela utskottet har gjort. Jag kan begränsa mig till detta konstaterande, även om det var en del punkter i statsrådet Myrdals anförande där jag skulle vilja redovisa en annan mening.

Statsrådet fru MYRDAL:

Herr talman! Jag uttryckte redan i mitt förra anförande tillfredsställelsen över att så stor enighet här har kunnat uppnås. Det är alldeles riktigt att uttalandet i statsutskottets utlåtande innebär en bekräftelse på den politiska linje i förhållande till kärnvapnen som har utformats med en viss kontinuitet. Men vi måste ju också vara medvetna om att vi med varje år har tagit mer och mer bestämda steg fram mot en allt klarare avsägelse av kärnvapenambitioner. Nu är det inte bara tal om uppskov, utan man har samlats kring det i alla fall mer förbindande uttalande som finns här i utskottsutlåtandet om att vår säkerhetspolitiska situation inte fordrar kärnvapen. Enigheten om detta är naturligtvis en utomordentlig vinning, det bör vi slå fast.

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

Herr VIRGIN (h) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig bara klarlägga att för oss är handlingsfriheten i detta avseende liksom i de flesta andra avseenden så värdefull, att den kommer att hävdas av oss till dess att det finns verklig anledning att avstå från den.

Herr ANDERSSON, BIRGER, (s):

Herr talman! Vi behandlar ju i ett sammanhang ett flertal olika utlåtanden från statsutskottet, och det gör att den fråga jag nu skall ta upp inte direkt hör samman med den stora försvarsdebatt som hittills har pågått här i dag.

Statsutskottet har i sitt utlåtande nr 123 föreslagit riksdagen att avslå partitioner från högern om att använda 250 miljoner kronor av arbetsmarknadsmedel för försvarsbeställningar under nästa budgetår. 150 miljoner kronor skall enligt förslaget tas från befintliga anslag — där vi tidigare har enats om att det i praktiken endast kan bli fråga om anslaget till Allmänna beredskapsarbeten m. m. — och 100 miljoner kronor skall tas upp som ett nytt anslag under inrikeshuvudtiteln. Valet av finansieringskälla grundas på det obestridna faktum att försvarsbeställningar ger sysselsättning inom verkstadsindustrin.

Förslaget är formulerat fristående från högern försvarsalternativ. Inte en enda människa lär emellertid uppfatta förslaget som något annat än ett delförslag i försvarsfrågan. Motionernas uppläggning är också sådan. Därmed skulle någon vidare debatt i ärendet inte behövas, och det skulle räcka med att hänvisa till positionerna i försvarsfrågan. Utskottet har dock tagit upp förslaget fristående och bedömt det ur arbetsmarknadsmässiga aspekter.

I de i januari månad väckta motionerna finns ingen närmare analys av arbetsmarknadsutsikterna inom verkstadsindustrin och särskilt försvarsindustrin under nästa budgetår. Det konstateras att försvarsbeställningarnas storlek har

effekt på arbetsmarknaden. Relationen mellan anslagsvolym och sysselsättning har utskottet dock ifrågasatt. Enligt motionerna skulle de här aktuella 250 miljonerna motsvara årsarbete för cirka 6 000 personer. Jag skulle för min del snarare uppskatta det motsvarande antalet årsarbetare till kanske hälften, även om sekundäreffekter givetvis kan uppstå.

Jag vill erinra om att motionärerna i januari inte kunnat ta hänsyn till de positiva drag i utvecklingen som har sin bakgrund i en fortgående internationell konjunkturuppgång. De har inte heller kunnat ta hänsyn till att utvecklingen även inom verkstadsindustrin synes gå mot en förbättring, delvis som ett resultat av frisläppningen av investeringsfonder och extra offentliga beställningar — i fråga om de senare, vilket redan nämnts här, bl. a. 60 miljoner kronor enbart för försvarets räkning. Detta är naturligt. Emellertid har reservanterna inte heller nu modifierat sina yrkanden det minsta.

De 415 miljoner kronor, som riksdagen anvisat för nästa år till Allmänna beredskapsarbeten m. m., är ett stort belopp som beräknats för att täcka även en del osäkerhetsmoment i utvecklingen. Jag vill inte här påstå att utvecklingen kommer att bli sådan att dessa medel med säkerhet räcker till. Utskottet har dock ansett att det i vart fall nu inte finns grundad anledning att anvisa ytterligare 100 miljoner kronor under 11:e huvudtiteln. Skulle utvecklingen inte motsvara förväntningarna, får riksdagen i vanlig ordning och på ett säkrare underlag pröva anslag på tilläggsstat.

Den grund som motionärerna angett för sin hemställan är ju bara ett konstaterande av att offentlig investering skapar sysselsättning. Även om man konstaterar att de militära maskininvesteringarna gått ner, kan man därav inte dra slutsatsen att försvarsbeställningar är det primära alternativet. Man kan inte ens gå så långt att man säger

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

att offentliga beställningar över huvud taget är det primära alternativet. Arbetsmarknadspolitikens målsättning om produktiv sysselsättning får eftersträvas med alla arbetsmarknadspolitikens medel i kombination — detta vare sig dessa medel motsvaras av anslag under 11:e huvudtiteln eller inte. Den produktiva sysselsättningens resultatriktning måste dock i stort rätta sig efter den allmänna samhällsplaneringen. Om detta förhållande har även högern tidigare varit ense med övriga partier. Bliu nu ett högerförslag rörande försvarets andel av den samlade produktionen fällt i riksdagen, skulle — även om formella skäl inte gör det till en nödvändighet — logiken kräva att det nu föreliggande förslaget togs tillbaka. Detta krav är så mycket mera uppenbart som ett bifall till reservationen inte blott skulle ta 100 nya miljoner till försvaret utan även skulle låsa över 40 procent av medlen för rena beredskapsarbeten till försvarsproduktionen.

Med motionärernas grund för yrkandet — att försvarsbeställningar påverkar sysselsättningen — skulle det vara lika logiskt att lägga även en större andel av försvarskostnaderna på arbetsmarknadsbudgeten. Vi får inte bortse från att — som utskottet påpekat — Kungl. Maj:t har och får möjlighet att ta konjunkturmässiga hänsyn vid dispositionen av budgetårsramarna för försvaret. De 60 miljoner kronor som frigjordes till försvaret den 8 mars i år får tills vidare bestridas av reservationsmedel.

Det sagda kan kanske i någon mån få anses som ett obehövt argumenterande i en redan diskuterad försvarsfråga. Jag har emellertid önskat visa att majoritetsförslaget är underbyggt även ur arbetsmarknadssynpunkt och att det inte är fråga om att underskatta de intressen som finns hos de anställda inom försvarsindustrin. Även för dem är den bästa lösningen att få behålla sina anställningar och genom en tillverkningstekniskt sett ofta liten omställ-

ning få delta i en produktion med för samhället önskvärd inriktning.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr VIRGIN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan i långa stycken instämma i vad herr Birger Andersson sagt under denna punkt. Jag medger sålunda att förslaget skall ses som ett delförslag i försvarsfrågan. Det är föranlett av den arbetslöshet, som förelåg och föreligger och som vi bedömer större än vad som är tolerabelt. Vi finner det därför naturligt att sammankoppla sysselsättningen med den ökade försvarsbeställningsvolym som vi vill förorda.

Nu säger herr Birger Andersson att den internationella konjunkturen har vänt och att allt detta därför är onödigt, men att vi ändå inte har modifierat vårt krav. Jag tror inte att konjunkturen har vänt i sådan grad att det kan vara anledning att släppa förslaget. För övrigt har inte de andra posterna för bekämpning av arbetslöshet som direkt hänger samman med detta, heller modifierats, så det torde komma på ett ut.

Herr STRANDBERG (h):

Herr talman! Försvarsdebatten har redan pågått så många timmar att jag inte avser att förlänga den beträffande de stora, principiella frågorna. Jag skall i stället ta upp en liten detalj som gäller de värnpliktigas sociala och ekonomiska förmåner. I likhet med herr Virgin beklagar jag att dessa anslagsposter numera har förts inom ramen. Detta gör att man har en helt annan bundenhet och inte alls den handlingsfrihet som vi hade tidigare, när vi kunde diskutera dessa saker. För ungefär fjorton dagar sedan fick jag tillfälle att här i kammaren fråga försvarsministern hur han såg på detta problem och vilka åtgärder han tänkte vidta.

Både när jag läste föreliggande pro-

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

position och när jag läste statsutskottets utlåtande nr 124 blev jag missnöjd. Man har inte med tillräckligt allvar gripit sig an med detta problem. Man bör inte bara, som man nu gör, på enstaka punkter beröra de värnpliktigas ekonomiska och sociala frågor, resefrågor osv., utan man måste koppla ihop dessa frågor med någonting mer. Det är inte bara fråga om hur våra gossar skall ha det när det gäller dagpenning och antalet fria resor, utan det är över huvud taget fråga om att skapa rimliga betingelser även i övrigt. Jag har tidigare i kammaren uttalat min tillfredsställelse med de upprustningar vi fått av förläggingslokalerna, och jag hoppas att vi i fortsättningen skall kunna påskynda denna upprustning. Men det finns stora brister då det gäller att ta hand om soldaterna på deras fritid. De dåliga fritidslokaliteterna gör att det blir ganska stora besvärigheter. Jag tror därför att man inte kan se problemet så ensidigt som man gör i propositionen och utskottsutlåtandet utan att man borde kunna se det i betydligt större sammanhang.

Att jag säger detta, herr talman, beror på att jag har många års erfarenhet av hur våra pojkar har det. Jag kan exemplifiera min erfarenhet på följande sätt. Från 1945 och ända fram till i dag har jag tjänstgjort vid förband i Boden, som redan 1945 hade en hel del värnpliktiga söderifrån. Vi var i stort sett ensamma om detta förhållande. Jag har i många år varit personalvårdsofficer och brottats med problemet att klara upp såväl deras fritidssysselsättning som deras resor. Det är först under senare tid när antalet framför allt i övre Norrland tjänstgörande i så väsentlig omfattning har ökat som det kanske blir litet större intresse från olika ansvariga myndigheters sida för att ta sig an problemen. Jag vet så mycket att vi kan och har kunnat skapa en mycket god anda hos våra värnpliktiga, goda kamratförhållanden och god trivsel, även med de ringa resurser som vi

haft till förfogande. Jag vet också att denna goda kamratanda kan hålla mycket väl under en månad och kanske till och med under en och en halv månad. När dessa värnpliktiga emellertid, herr talman, tjänstgjort under en tvåmånadersperiod, utan att ha kunnat resa hem, då spricker till och med de bästa kamratbanden. Det är inte bara en personlig uppfattning som jag har i denna fråga, utan jag har gjort enkäter med hundratals värnpliktiga och kommit fram till just denna uppfattning.

Det gör i sin tur att man måste vidta alla tänkbara åtgärder. Som jag sade fick jag för ungefär 14 dagar sedan ett svar av statsrådet Andersson, och jag bad honom då att han skulle ge ett löfte att åtminstone hjälpa till med en del små detaljlösningar. Jag var ledsen över att jag inte fick detta löfte, men jag hoppas ändå att det skall bli på det sätt jag tänkt mig.

Jag skulle vilja påstå att det finns tre möjligheter att agera. För det första skulle jag vilja ha en snabb justering av nu gällande kungörelser, särskilt sådana som innehåller sovvagnsbestämmelser, traktamentsbestämmelser och liknande, för att eliminera de irritationsanledningar, som i dag finns. Det är ingen stor ekonomisk fråga att klara av detta.

För det andra anser jag att man borde kunna få något slags partiell lösning av reseproblemet, framför allt för de avlägset boende. Jag vet att saken har ordnats i utlandet och även ordnats i Sverige tidigare, och varför skulle man inte på nytt kunna ordna permittenttågresor genom SJ. Det behöver inte vara några märkvärdigheter att ordna permittenttåg som går mellan Stockholm och övre Norrland. Jag tycker inte att detta bör vara något problem eller så ekonomiskt betungande, att sådana resor inte skulle kunna genomföras.

Jag har nämnt detta bara som en partiell lösning i avvaktan på det tredje och sista jag skulle vilja komma fram till, herr talman, och det är vad jag vill

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

kalla en paketlösning. Den bör kunna genomföras utan stora och omfattande utredningar, genom departementets försorg i samarbete med försvarets egna personalvårdsorgan. Denna paketlösning skall omfatta såväl de värnpliktigas ekonomiska som deras sociala förhållanden. Vidare bör den avse de ökade insatser som krävs för trivselfrämjande åtgärder både under de värnpliktigas tjänstgöring och inte minst under deras fritid.

Hade jag, herr talman, i dag deltagit i voteringen, hade jag på dessa punkter avstått från att ge min mening till kända.

Fröken **MATTSON** (s):

Herr talman! Jag vill återgå till den fråga under föreliggande utlåtanden rörande försvaret som tidigare behandlats av statsrådet Myrdal. Jag gör detta — det bör kanske tilläggas — inte endast i egenskap av ledamot i denna kammare utan också som företrädare för Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund — det politiska sidoförbund som över huvud taget först tog ställning i kärnvapenfrågan, redan 1956, och som på fyra kongresser under 12 år fattat beslut om att kämpa mot svenska kärnvapen.

Jag har liksom statsrådet Myrdal med stor glädje och tillfredsställelse noterat de tre meningar på sidan 4 i statsutskottets utlåtande nr 122 som är så att säga en trestegsraket. Det är försvarsutredningens förklaring att kärnladdningar icke ligger i vårt lands säkerhetspolitiska intresse, att departementschefen delar utredningens bedömning och att utskottet för sin del intet har att invända mot departementschefens ställningstagande.

Jag har däremot med en viss tveksamhet åhört herr Virgins replik till statsrådet Myrdal efter hennes anförande. Han förmenade att den handlingsfrihet som högerpartiet säger sig önska i hela försvarsfrågan också skall gälla frågan

om svenska kärnvapenladdningar eller inte.

Statsrådet Myrdal har tidigare mycket klart och tydligt skisserat hur vår handlingsfrihet gradvis minskats ner, och i realiteten har regeringens och riksdagens handlande gjort att den praktiskt taget är obefintlig. Vi har tagit ställning till handlingsfriheten, dvs. vår obenägenhet att säga ja men också vår obenägenhet att säga direkt nej har vi gradvis genom en rad åtgärder förskjutit i riktning mot nej. Vi har gjort bindande uttalanden i Förenta Nationerna, t. ex. i Undénplanen 1961. Vi undertecknade Moskvaavtalet 1963 med förbud mot alla kärnvapenprov utom de underjordiska. Och vi har — det tror jag man speciellt skall betona — gjort det genom att konsekvent lägga våra anskaffningar av atombränsle under kontroll, hittills bilateralt från leveransländerna men enligt principbeslut för framtiden internationellt genom IAEA. Vår handlingsfrihet är därmed beskuren, och jag tror att det finns anledning att i denna debatt peka på att varken utskottsutlåtandet eller propositionerna har tagit upp de resonemang, den fina och inträngande analys av den förändrade internationella inställningen till kärnvapenladdningar, som togs upp av försvarsutredningen.

Propositionen nämner handlingsfriheten beträffande svenska kärnladdningar i samband med de internationella förhandlingarna om rustningsbegränsningarna. Försvarsutredningen har tagit upp den förändrade internationella inställningen till kärnvapen över huvud taget, från faktiska vapen till taktiska påtryckningsmedel. Utredningen har konstaterat att det enligt dess åsikt icke längre finns något skäl att bibehålla den handlingsfrihet som vi tidigare haft.

Det finns, skrev utredningen, anledning att i dag ta ställning för eller emot kärnvapen. Utredningens slutsats blev med hänsyn till såväl den militära som

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

den civila bedömningen av förändringen av kärnvapnens art att man tog en definitiv ställning mot svenska kärnvapen.

Så har, det vet kammarens ledamöter, här icke skett. Vi kommer i dag inte att ge de svenska kärnvapnen en hederlig begravning — som vi hade hoppats inte minst från de socialdemokratiska kvinnornas sida — men man kan väl säga att vi har låtit den svenska kärnvapenfrågan genomgå en kremering och att det finns förhoppningar om att gravsättningen kan ske efter fyra år, som det tidigare antytts i debatten.

Det som är haken är ett litet tillägg, som enligt min åsikt innebär ett litet logiskt felslut av försvarsutredningen men som sedan gått hela vägen vidare fram till statsutskottets utlåtande. Det är de två bokstäverna f och n. Och lika mycket som jag är fäst vid dessa bokstäver när de står i versaler och betyder För-enta Nationerna, lika tveksam är jag när de står här gemena och betyder för närvarande. Jag tror att det här finns en viss brist på logik i försvarsutredningens annars mycket klara ställningstagande, och det hade varit värdefullt om vi i dag kunnat ta bort denna begränsning. Jag vill å andra sidan understryka att enigheten kring dessa frågor är ytterligt värdefull, att det alltså finns enighet om något i denna debatt, som för övrigt har haft så många variationer i övriga avsnitt.

För min del vill jag uttala min beslutsamhet att fortsätta att ta ställning mot tanken på svenska kärnvapen och att arbeta för nedrustning och fred i världen. De oerhörda summor som läggs ned på rustningar med kärnvapen såväl som med konventionella vapen skulle få en bättre användning i uppbyggande av de fattiga länderna, som vi uttryckte oss på förbundets nyss avslutade kongress.

I detta anförande instämde fru *Ohlsson*, *Lilly* (s), fru *Lundblad* (s) och fru *Landberg* (s).

Herr **SÖRENSON** (fp):

Herr talman! Vi diskuterar som en huvudfråga de ekonomiska ramarna för det militära försvaret under budgetåren 1968/69—1971/72. Det gäller en ram i storleksklassen 20 miljarder kronor. Detta är mycket pengar, och jag kan tänka mig att det är svårt för en vanlig mänsklig hjärna att leva sig in i vad det egentligen är fråga om. Men det står klart för envar att det måste vara mycket väsentliga värden som vi är redo att offra så mycket pengar för. Det är det också; värden som frihet, neutralitet och självständighet. Den anser vi värda en så stark ekonomisk satsning som 20 miljarder kronor på fyra år.

För att bevara dessa värden intakta måste vi ha ett starkt försvar, säger vi oss. Det är partierna eniga om. Den vinst vi göra genom att vi hoppas kunna skydda oss från ett förödande av dessa värden uppväger den ekonomiska satsningen och — vilket ej har betonats i debatten — den mänskliga satsning som ligger innesluten i den ekonomiska uppoffringen. Ingen ansvarig politiker skulle på allvar vilja bestrida den grundsynen.

Men det finns också andra aspekter på den här frågan som pochar på uppmärksamhet. Jag upplever det som fair play i en sådan här debatt att innehållet i dessa aspekter åtminstone antyds.

Människorna upplever i dessa dagar en intensifierad oro. Nu gäller de djupgående spänningarna inte bara den tredje världen utan också vår egen värld. Vi läser i tidningar och ser i TV hur städer belägras både i Europa och i Förenta staterna. Oron tycks vara stark också i öst. Längtan efter en fredlig utveckling i världen blir allt intensivare. Tröttheten — ja, desperationen — hos stora människogrupper inför försöken att lösa mellanmänskliga konflikter med krig blir allt större.

Det är då ganska naturligt att blickarna riktas mot militärutgifterna, som

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

ju har nått en fantastisk storleksordning. År 1964 räknade man med att de totala militärutgifterna i världen uppgick till 130 miljarder dollar; i svenskt mynt torde det röra sig om cirka 671 miljarder kronor. Källan till den uppgiften finns i World-wide Defense Expenditures and Selected Economic Data 1964. Det är en enorm penningsumma som här satsas. Mot den står svälten, nöden och det mänskliga lidande som varje människa i vårt land nästan dagligen upplever genom TV och dagstidningarna. Också en politiker måste lära sig förstå att spänningen mellan den enorma ekonomiska satsningen och det enorma ekonomiska lidandet i världen skapar nästan out hårdliga inre konflikter för människor, och tar sig uttryck i ofta mycket bisarra och intensiva, organiserade och oorganiserade attacker på det bestående.

Den tekniska utvecklingen i allmänhet — det har betonats i denna debatt — är ju mycket snabb och den krigstekniska utvecklingen enorm. När statsminister Erlander i sitt anförande talade om försvaret för två år sedan och försvaret nu har man en känsla av att det var ett statistiskt resonemang. Det är alldeles uppenbart att det försvar som nu skall duga måste vara mer effektivt än det försvar som fanns för två år sedan.

Tor Ragnar Gerholm, ett namn som är ganska känt för oss, har i en artikel i boken om mänsklighetens villkor, som vetenskapsmän skrivit för politiker, antytt dessa saker. Han har berättat att på ett lastbilsflak kan numera forslas en atombomb med en sprängkraft som är större än vad alla sprängningar i alla krig i alla tider representerar.

Vi vet att det i en rad olika länder nu industriellt produceras både kemiska och bakteriologiska stridsmedel av långt större effekt än de s. k. japanska pestlopporna. Det namn som har givit dessa exempel, Tor Ragnar Gerholm, talar för att vederbörande vet vad han

säger. Han är ju laborator i fysik vid Stockholms universitet och hör sannoligen inte till de emotionellt rädda människorna, utan det är en saklig redovisning han gör. Resultatet av hans genomgång av situationen blir att han använder mycket starka ord. Han talar om att vår tid är den mest militariserade epok som mänskligheten någonsin genomlevt. Han talar om en gigantisk vapenteknisk uppladdningsperiod, ett djävulsmaskineri som vi har fångats i, och om ett monumentalt vanvett som mänskligheten har del i.

Är inte mot denna bakgrund tiden inne för en viss besinning? Är inte den allt starkare reaktionen mot våldet som en ofrånkomlig arbetsväg en positiv kraft att söka fånga upp också för dem som arbetar i politiska strukturer?

Den nya litteraturen är en socialt medveten litteratur. Jag läste häromdagen i en litteraturtidsskrift: »Kriget blir bara det stora, kollektiva uttrycket för individernas samlade inre död, förstening, kärlekslöshet och hat. Ingen solidaritet existerar, de nödlidandes skrik blir något som måste tystas». Det var i en artikel av Birgitta Trotzig, och hon är ju inte vem som helst. Svenska staten anser henne vara en så framstående författare att den har givit henne — om jag förstått det rätt — 25 000 kronor per år så länge hon lever. Det är vidare så, säger de som är insiktsfulla i detta avseende, att de som arbetar med litteratur mycket ofta har en intuitiv insikt om vad som rör sig på folksjärens djup, och det ger de uttryck för. Man kan säga att de ofta är 10—15 år före sin tid. Vi har alltså att möta reaktioner av det slag som Birgitta Trotzig gett uttryck för.

Statsrådet Myrdal, som här med engagemang talat till oss om kärnvapenfrågan och vikten av att vi ger ett aktivt bidrag till att begränsa vapnets spridning, har i en artikel redovisat den svenska bakgrunden till initiativet

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

att söka medverka till en begränsning av såväl den kvantitativa som den ekonomiska ökningen för kärnvapnen. Huvudintresset, framhåller hon i artikeln, är inte vad som kan sparas finansiellt och materiellt. Detta sparande är naturligtvis stort och omfattande, men huvudintresset är vilka enorma resurser av »hjärnkraft» som skulle kunna omdirigeras för konstruktiva syften om man kunde komma överens om att icke vidareutveckla kärnvapnen. Perspektiven som ett sådant yttrande öppnar vidgar sig snabbt och blir närmast svindlande. Det är en fråga för människor — och jag tror även för politiker — att vilja och kunna komma överens. Då kan enligt statsrådet Myrdal positiva utvecklingskrafter av betydande mått lösgöras i mänskligheten. Nu binder vi dem. Några sådana krafter binds också vid de 20 miljarderna.

Det finns ett moraliskt perspektiv som jag dristar mig till att anföra här i kammaren, även om jag känner riskerna av att anföra en sådan sak. En politiker av en gången generation, som hade en skarp profil och som jag tror åtnjöt allmän respekt, var Waldemar Svensson i Ljungskile. Han har diskuterat dessa frågor i sin senaste bok »Tro Frihet Samexistens». Han säger där bl. a.: »Det kan inte i längden få bli vårt folks viktigaste uppgift att höja sin egen materiella standard med tre till fem procent om året allt under det att majoriteten av människor saknar mat och naturen förgiftas och utsätts för rovdrift.» Vidare frågar han: »Skulle inte berörda parter kunna ena sig om att ge en viss procent av försvarskostnaderna, av partiernas statsbidrag, av kyrkofonden och av de fackliga organisationernas stridsfonder? Det vore väl rimligt, om vi över hela linjen minskade vår trygghets- och stridsberedskap med låt oss säga tio procent till förmån för dem som lever i nästan hundra procentig otrygghet.»

Jag skall inte närmare kommentera

Waldemar Svenssons uttalande, men jag kan inte undgå att förstå att sådana tankegångar icke endast är tankegångar vid gränsen. Allvarliga, i vår mänskliga nussituation djupt engagerade människor har en förnimmelse av att tiden är inne, när vi på bred front har att gripa oss an med frågan att på ett mer konstruktivt sätt lära oss att ta ansvar för den värld i vilken vi lever.

Det finns en annan faktor som jag inte kunnat undgå att fundera över i detta sammanhang. Kan vi bevara vårt sinne någorlunda rent och ha vårt mänskliga ansvar intakt i en genommilitariserad värld? Den frågan är icke opåkallad. Det är inte jag som reser den. Den har rests i en av supermakterna i vår värld, nämligen Förenta staterna. Det finns mänskliga grundvärden som inte kan garanteras med vapen och som hotas till livet då vapnen tar makten. Jag säger inte att vi i vårt land har överskridit gränsen. Men jag säger att vi måste ge akt på vad vi gör, när vi är med om en utveckling mot ökad militarisering.

Jag är, herr talman, medveten om att många menar att vad jag här anfört och liknande tankegångar ligger vid sidan om ämnet. Jag tror emellertid personligen inte att så är förhållandet. Så djupt ingripande i hela den mänskliga existensen är det moderna militärväsendet att människans villkor i högsta grad blir beroende av vårt militära försvar och vad vi satsar därpå. Samtidigt som vi beslutar om ett starkt försvar måste vi visa beredskap till en positiv uppskattning av och en positiv satsning på de krafter som arbetar på försoning, fred och rättvisa.

Det är alldeles uppenbart att det inte kan intressera kammaren hur en enskild ledamot röstar. Å andra sidan kommer min röstning i dag att vara av det slaget, att jag har behov av att redovisa varför jag handlar som jag gör. Jag vill då först säga att jag helt och fullt bejakar att villkoren för närvarande är sådana att vi måste ha ett starkt

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

försvar. Jag har förstått saken så, att riksdagen sluter upp omkring det förslag som ligger på bordet, även om skillnader i bedömningen mellan partierna beträffande storleksordningen föreligger; i grunden är man överens om ett starkt försvar. Jag vågar därför tillåta mig den hållningen i dag, att jag avstår från att rösta på statsutskottets utlåtande nr 122 för att därmed markera inte att jag tar avstånd från mitt partis försvarsbud men att jag vill ansluta mig till den stora grupp människor som med starkt nationellt ansvar önskar besinning inför den militärpolitiska utvecklingen och stark aktivitet för fred och folkförsoning.

Jag menar inte att endast den, vilken anför sådana tankar som jag här har gjort, arbetar för fred och folkförsoning. Jag vill inte begränsa fredsviljan till vissa grupper med viss livsfilosofi. Jag vill också framhålla, att jag inte så mycket själv givit uttryck för tankar men försökt att låna röster från betydande män och kvinnor i det svenska samhället för att därmed också i riksdagen låta tankar ljuda vilka finns bland vårt folk och uppenbarligen blir allt starkare.

Jag har inget yrkande, herr talman, men är tacksam för att ha fått redovisa vad jag här har anfört.

Herr NYMAN (fp):

Herr talman! Det är inte lätt att inta talarstolen efter det intressanta och gripande anförande, som herr Sörenson har hållit om allmänmänskliga synpunkter på folk och fred, och behöva dra ned debatten till ett lokalt plan. Men min fråga gäller också människor — det gäller 900 anställda vid centrala flygverkstaden i Västerås som står inför en mycket osäker framtid, när man nu skall gå att besluta om att centrala flygverkstaden i Västerås skall avvecklas som sådan verkstad under budgetåret 1970/71. Jag har en blank reser-

vation i denna fråga, som jag vill närmare motivera.

I motionerna I: 850 och II: 1099 har vi utförligt motiverat att frågan bör uppskjutas tills undersökningar inom fabriksverket om möjligheterna att förlägga annan verksamhet till nuvarande CVV givit resultat. Vi har också i motionerna framhållit att innan beslutet fattas en allsidig utredning behöver göras som inbegriper samtliga berörda verkstäder, således inte bara de centrala flygverkstäderna i Västerås, Arboga och Malmslätt utan också teleunderhållsverkstäderna främst i Växjö, s. k. TELUB.

I flera remissyttranden över den utredning som har gjorts om dessa verkstäder har det framställts önskemål om en icke alltför snabb avveckling. Detta anses inte minst väsentligt från den berörda personalens synpunkt. Andra remissinstanser, som LO och TCO, har förordat en senareläggning av avgörandet angående dessa flygverkstäders framtida verksamhet. TCO anknuter bl. a. till den undersökning av TELUB som kommer att äga rum under nästa etapp av verkstadsutredningens arbete. Det framhålls att denna översyn liksom vissa kompletterande undersökningar i övrigt bör kunna ge ett mer tillförlitligt underlag för beslut om berörda verkstadsresursers utnyttjande än det som för närvarande står till statsmakternas förfogande. Vi anser således att verkstadsutredningen bör åläggas att ombesörja erforderliga undersökningar av verksamheten vid TELUB och i så god tid som möjligt avge förslag härom, så att frågan kan bli föremål för prövning av 1969 års riksdag.

Detta material bör vägas in i det utredningsunderlag som redan nu föreligger, vilket ger statsmakterna tillfälle att göra en total bedömning av de fyra centrala verkstäder som här är aktuella. Riksdagens beslut, såvitt avser frågan om centrala flygverkstadens nedläggning i Västerås, bör således uppskjutas tills undersökningar inom fabriksver-

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

ket om möjligheterna att förlägga annan verksamhet till nuvarande centrala flygverkstaden givit resultat. Det är synnerligen angeläget att man kommer till ett positivt resultat med hänsyn till det pressade arbetsmarknadsläget i Västerås.

Utredningen och departementschefen har stannat för att centrala flygverkstaden i Västerås skall avvecklas som flygverkstad under budgetåret 1970/71. Som skäl anföres dels nämnda verkstads storlek, dels att Västerås bedöms vara mindre känsligt från arbetsmarknadsynpunkt än Arboga och Malmslätt. Beträffande storleken så kan jag inte förstå skälet. Verkstaden är visserligen mindre än centrala flygverkstaden i Arboga med sina 1 500 anställda men ungefär lika stor som centrala flygverkstaden i Malmslätt. Centrala flygverkstaden i Västerås sysselsätter i dag 900 anställda, varav ca 160 fått besked om friställning. Man har också varslat om friställning för anställda vid verkstäderna i Arboga och Malmslätt.

Beträffande sysselsättningsläget i Västerås så är det icke relativt bättre än på många andra håll i landet. Visserligen har det säsongsmässigt förbättrats men fortfarande står omkring 1 200 arbetstagare till arbetsmarknadens förfogande i Västerås. Siffran gäller förhållandena i mitten av april.

Vi har i flera sammanhang märkt en tendens att betrakta Västerås som en stad som alltid klarar sig bra och därför inte behöver få del av statsmakternas utdelning av högre undervisningsanstalter, arbetsfrämjande åtgärder m.m. Man resonerar som så: ni har ASEA, ni har Svenska Metallverken — Västerås klarar sig alltid. Men sanningen är den att våra stora industrier har haft och har fortfarande svårigheter att behålla sitt folk. Man har emellertid strävat efter att inte friställa fler än absolut nödvändigt, och det har man också lyckats med. Det är inte alls säkert att staden tål en avveckling av centrala flygverkstaden och att det kommer att gå så smärtfritt som

man utanför Västerås gärna vill tro. Det blir inte heller så lätt att flytta in nyproduktion i verkstäder som är avpassade för underhåll av flygplan.

Utskottet framhåller att det kan finnas vissa skäl för motionärernas uppfattning att ett ställningstagande till frågan om nedläggning av flygverkstaden i Västerås något kan anstå i avvaktan på ett fullständigare utredningsunderlag. Ett sådana uppskov skulle dock för personalen i Västerås och i Malmslätt innebära en pressande ovisshet. Tanken är ju vacker, men den delas inte av CVV-personalens organisationer. Det skall dock tacksamt noteras att utskottets skrivning är välvillig och att utskottet förutsätter att fabriksverkets undersökningar om möjligheten att till centrala flygverkstaden i Västerås förlägga annan verksamhet starkt forceras.

Herr talman! Det finns starka skäl för att godkänna motionsyrkandet om uppskov med beslutet tills fullständigare utredningsmaterial finns på bordet. Jag vill därför yrka bifall till motionerna I: 850 och II: 1099.

Herr BLOM (fp):

Herr talman! Som motionär i motionsparet I: 852 och II: 1112 med anledning av proposition 110 skulle jag vilja framföra några synpunkter på vad vi motionärer där syftar till.

Det föreligger förslag i motionen om anskaffning av två stycken nya transportflygplan av typen C 130 Hercules till flygvapnet under de två närmaste budgetåren, 1968/69—1969/70, samt att under det kommande budgetåret anslås 14 miljoner kronor för inköp av ett av dessa två transportflygplan.

Detta är naturligtvis en mycket liten detaljfråga i den stora och vittomfattande debatten angående avvägningen av de ekonomiska ramarna för vårt försvaret under den närmaste fyraårsperioden. Jag tycker ändå att jag ville redovisa något av vad som ligger bakom motionen.

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

I vårt avlånga land och med den sammansättning som vårt försvar har finns det ett behov för de rörliga operativa stridskrafterna att få möjlighet till snabba omgrupperingar från en landsdel till en annan, dvs. att kunna ha en god strategisk rörlighet. För vissa enheter, bl. a. lednings- och rekognosceringsorgan samt delar av flygvapnets basförband, t. ex. sådana som är avsedda för betjäning av det kommande flygplanet Viggen, kan kraven på strategisk rörlighet inte uppfyllas i alla lägen genom transporter till lands. Där är man tvingad att även utnyttja flygtransporter.

En utbyggd flygtransportorganisation innebär ökade möjligheter till snabba förflyttningar. Det gäller inte bara personal utan även tung och skrymmande materiel. Därigenom ökas också försvarsförmågan i olika lägen. Detta torde bli alltmer angeläget — ja, helt nödvändigt — vid den kvantitativa nedskärning av våra enheter i krigsorganisationen som på sikt ändå måste bli en följd av prutningen på nuvarande utgiftsramar för försvaret.

Den föreslagna utökningen av transportflyget kan också medföra bättre möjligheter att ställa beredskapsstyrkor till Förenta Nationernas förfogande. Vi kan då på ett snabbare och bättre sätt genom egen försorg vidtaga nödiga transporter av personal som tas i anspråk för detta ändamål.

Ett annat önskemål som också kan tillgodoses genom den föreslagna utökningen är att permissionsresor med flyg för värnpliktiga mellan deras hemorter i Syd- och Mellansverige och norrlandsförbanden samt mellan Gotland och fastlandet kan ombesörjas av dessa transportflygplan. Detta torde bli särskilt angeläget när försvaret får femdagarsvecka.

Vi kunde i går konstatera, när vi behandlade allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 41, att frågan om femdagarsvecka för försvaret är hänskjuten till värnpliktsutredningen. Att femdagarsveckan kommer förr eller senare för

de värnpliktiga torde väl stå klart. Sålunda kan man, om denna motion leder till något resultat, vid sidan av den utökning av flygtransportkapaciteten och det värde av ökade möjligheter till strategisk rörlighet och därmed även ökad beredskapseffekt få en förbättring av den så viktiga trivselfaktorn, som herr Strandberg här tidigare berörde, för många värnpliktiga med långa resvägar hem. Man får liksom på köpet en lösning av en angelägen personalvårdsfråga.

Flygvapnets transportorganisation betjänar i fred även andra statliga organ och myndigheter men även vissa civila organisationer.

Sålunda har den t. ex. tagits i anspråk för transporter för Röda Korset i samband med katastrofsituationer. Jag kan där, för att exemplifiera något, peka på att denna transportorganisation genomförde flygningar i samband med jordbävningkatastroferna i Agadir och Jugoslavien och nu senast vid Röda Korsets hjälpaktioner till flyktingarna i Jordanien efter junikriget förra året.

Såsom jag har anfört i motionen har flygplanet Hercules använts i flygvapnet i två och ett halvt år och visat sig utomordentligt lämpligt för våra förhållanden. Det kan transportera 96 fullt utrustade soldater eller 20 ton materiel. Flygplanet är utrustat med en ramp som kan fällas ned som inkörsbrygga, så att man kan föra in t. ex. en långträdare med släp i flygplanet, om så skulle erfordras. De transportflygplan man för närvarande förfogar över är en Hercules, sex DC 3:or och sexton Pembroke. DC 3:orna togs i bruk för flygning redan år 1936. Man brukar populärt kalla dem trafikflygets T-fordar. De är som var och en förstår gamla och otidsenliga. De beräknas också tas ur bruk år 1970. Vi motionärer anser därför att man måste få en förnyelse till stånd.

Statsutskottet har i sitt utlåtande över motionen erinrat om att Kungl. Maj:t för den närmaste fyraårsperioden upp-

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

tagit en post om 70 miljoner kronor för att bl. a. gradvis höja den strategiska rörligheten. Vi har pekat på att medel för inköpen skulle kunna tas ur denna summa. Enligt vad utskottet har inhämtat pågår emellertid för närvarande inom försvarsdepartementet en undersökning om möjligheten att utöka den strategiska transportkapaciteten, främst för personaltransporter. Utskottet anför till slut: »Den i motionen berörda frågan som är värd allt beaktande är alltså föremål för prövning varför någon särskild åtgärd från riksdagens sida i anledning av densamma inte nu torde vara påkallad.»

Även om denna motion inte kommer att bifallas — jag är på det klara med att den inte kommer att bifallas — vill jag dock framföra mitt tack för statsutskottets skrivning med anledning av motionen. I förhoppning om att den undersökning som pågår inom departementet leder till att förslagen i motionen blir tillgodosedda finner jag ingen anledning att i detta läge yrka bifall till motionen.

Herr talman! Jag är även medmotionär i det motionspar som herr Nyman tidigare redogjorde för. Jag skall inte gå in på det. Jag vill bara anmäla att jag instämmer i vad han har anfört och att jag även yrkar bifall till motionen.

Herr talman! Jag skall inte ta upp kammarens tid med att gå in på propositionen i övrigt. Jag vill bara säga att jag för min del kommer att biträda de reservationsförslag som är framförda med herr Ivar Johansson som första namn och den reservation som har avgivits med herr Virgin som första namn och som syftar till ett uppskov med nedläggning av F 18.

Herr SVANSTRÖM (cp):

Herr talman! Jag vill något beröra statsutskottets utlåtande nr 125. Fru Olsson och jag i denna kammare och herrar Jonasson och Dockered i andra kammaren har väckt en motion som syf-

tar till att hos Kungl. Maj:t hemställa om en omprövning av planen för kasernrenoveringar för att åstadkomma en snabbare upprustning och en förbättrad förläggingsstandard för värnpliktiga. Utskottet har anfört att upprustningen av kaserner bedrivs i så snabb takt som det är möjligt med hänsyn bl. a. till de medel som finns för ändamålet, till möjligheterna att friställa kaserner för renovering och till projekteringskapaciteten hos fortifikationsförvaltningen.

Jag är på det klara med att eftersom ingen av statsutskottets ledamöter har varit beredd att satsa på en reservation till utskottsförslaget, är det ingen mening att ställa något yrkande i detta sammanhang. Jag vill endast rent allmänt uttala en förhoppning om att den påbörjade kasernrenoveringen framskrider med utnyttjande även av medel som står till arbetsmarknadsstyrelsens förfogande, så att kasernerna därigenom kan färdigställas snabbare än ursprungligen planterats, dvs. under en tioårsperiod.

Herr talman! I anslutning till statsutskottets utlåtande nr 124 vill jag endast anföra några synpunkter på de värnpliktigas förhållanden. Herr Strandberg har i det fallet delvis förekommit mig. Jag är litet tveksam om vad högern egentligen vill. Herr Virgin sade nämligen i sitt huvudanförande att han inte var säker på att de värnpliktigas förmåner hade något direkt samband med försvarsviljan i landet, medan herr Strandberg var övertygad om att man kunde uppnå ett bättre resultat genom att åstadkomma ökad trivsel i förläggningarna med en fortsatt upprustning — som jag nyss förordat — och genom bättre resemöjligheter, vilket jag också i motion förordat. Jag vet inte vem av herrarna som företräder den officiella linjen — det skulle vara trivsamt att veta det.

Jag har personligen den uppfattningen att det är av avgörande betydelse hur de värnpliktiga behandlas, inte bara i

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

fråga om de s. k. förmånerna — inom parentes sagt har jag undrat varför det just skall heta förmåner när en ung pojke måste uppoffra 2/3 år eller mera för utbildning och därvid uppbär fem kronor om dagen jämte mat och husrum. Jag tycker inte att rubriceringen »förmåner» är helt adekvat, men låt oss säga förmåner då. Enligt min uppfattning bör dessa förmåner så fort som möjligt förbättras.

Men det gäller inte bara de ekonomiska förmånerna, utan det gäller många andra ting i samband med den värnpliktiges ingalunda frivilliga vistelse på kaserngårdar och annorstädes i det militära. Det är ganska märkligt att inte andan har förändrats alls under de senare åren. Jag roade mig med att hastigt skumma igenom gårdagens tidningar och fann några artiklar som har beröring med det ämne vi behandlar i dag.

Jag hittade bl. a. en artikel om att makan till en av författarna till pjäsen *Exercis* hade blivit misshandlad och trakasserad och kallad för kommunist-slyna och annat. En annan artikel beskrev en överste som roade sig med att låta blåsa revelj klockan fem på morgonen som straff för att de värnpliktiga inte hade tagit sig ur sängen vid den ordinarie väckningstiden dagen innan. Jag läste också om en kapten som lät en värnpliktig säga »Ja, kapten» upprepade gånger, varvid den värnpliktige — enligt min mening av ganska naturliga skäl — framsade dessa ord »Ja, kapten» på ett sätt som kaptenen uppfattade som uppstudsigt. Det blev naturligtvis »buren» för vederbörande.

Det är tydligen bäst att inte läsa dags-tidningar. Det är bättre att försöka att få en förändring till stånd. Jag vet inte hur det skall lyckas mig och andra som vill detsamma att genomföra något sådant. Överbefälhavaren har lagt fram ett förslag till förändring som han och andra kallar för demokratisering. Han vill att vi skall få säga du till varandra i sådana här sammanhang. Det är nog

gott och väl. Han är litet kritisk i fråga om de värnpliktigas hårlängd. Det kan jag ha förståelse för. Det långa håret kan ju trassla in sig i mekanismen vid skjutövningar. Men nog skulle jag önska att man finge bort ytterligare mycket av klacksmällning, avlämning och annat larv.

Jag tycker att det är på tiden att med det snaraste slopa arreststraffet och skapa någonting som motsvarar företagsnämnder vid övriga företag. Man kunde låta de värnpliktiga genom en organisation, motsvarande t. ex. en fackförening, få möjligheter att framföra sina synpunkter på sitt arbete i fosterlandets tjänst. Det är möjligt att vi också skulle behöva ha någon vidareutbildning av officerare och annat befäl i samband med en dylik förändring av de värnpliktigas behandling.

Jag kan också tänka mig att vi på allvar börjar diskutera införandet av kvinnlig värnplikt, inte bara för att öka trivseln utan också för att ge en mera allmän känsla av ansvar i det viktiga värvet.

Beträffande dagersättningen — för att återkomma till de materiella förmånerna — föreslog jag redan i fjol en höjning till 10 kronor. Det var naturligtvis alldeles för radikalt för att ens någon skulle lyfta ögonbrynen, och jag förstår att man omedelbart frågar vad detta kostar. Jag är klar över att man måste ta sådana förändringar successivt, och jag är tillfreds med att man i väntan på den utredning beträffande fria resor, som föreslås i en reservation, höjer antalet fria hemresor med det dubbla och ökar dagersättningen från 5 kronor till 6 kronor.

Jag ber alltså att få instämna i det yrkande om bifall till dessa reservationer som tidigare har ställts av andre vice talmannen.

Kasernupprustningen har jag redan berört, och det må inte på mig falla något ansvar för att jag skulle tala för länge. Det förhållandet att jag kom sist på talarlistan tycker jag däremot inte är

Ang. riktlinjerna för det militära försvaret, m. m.

något motiv för att jag skulle fatta mig kort. Jag har en allmän vilja att medverka till att detta plenum kan avslutas i tid.

Jag tror att det är av oerhörd betydelse för försvarsviljan i vårt land att vi har de värnpliktiga med oss, att de får känslan av meningsfylld sysselsättning. Detta gäller alldeles speciellt för repetitionsövningarna. I det sammanhanget skall jag inte återuppväcka den gris som dog i fjol, utan jag skall låta den vila i frid. Men jag vill säga att enligt ett modernt tänkande, inte minst bland ungdomen, är en rationellt använd arbetstid det allra säkraste sättet att få förståelse. Man kan inte med hugg och slag få dessa ungdomar att förstå nyttan av att använda sin tid till försvarsövningar, utan man måste använda helt andra och bättre metoder.

Jag undrar vad som är orsaken till att vi ännu kan uppleva sådant som jag refererade från tidningarna i går. Det kan väl inte vara en överdriven militaristisk fanatism? Jag vill fråga försvarsministern, ÖB och alla ansvariga befäls personer, om de vill medverka till en lugn och saklig debatt om de värnpliktigas förhållanden, medverka till att göra kaserngårdarna till något av vanliga arbetsplatser, där den värnpliktiga personalen ej känner sitt människovärde förtrampat. Försvarsviljan hos vårt folk är enligt min mening beroende av svaret på dessa frågor.

Med detta får jag hoppas att jag som mannen i ledet — även i denna kammar — skall ha sått några frön som ej hamnar på det kalla militaristiska hälleberget utan faller på den jord som så småningom skall bära goda skördar.

Jag kommer, herr talman, att instämma i alla yrkanden om bifall till reservationer där centerpartinamn förefinnes.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats pro-

positioner komme att framställas särskilt beträffande vardera momentet av utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan.

På gjord proposition bifölls utskottets hemställan i mom. 1.

Därefter gjorde herr talmannen enligt de rörande mom. 2 förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepåt propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Virgin* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 121 punkten 1 mom. 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Virgin* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 104;

Nej — 18.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkten 2

Ang. täckning av beräknade merkostnader under förslagsanslag

I denna punkt hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag och med avslag å motionerna I: 521, av herr Holmberg m. fl., och II: 650, av herr Bohman m. fl., såvitt nu vore i fråga, till Täckning av beräknade merkostnader under förslagsanslag för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under fjärde huvudtiteln anvisa ett anslag av 155 000 000 kronor.

I de likalydande motionerna I: 521 och II: 650 hade anhållits, såvitt nu vore i fråga, att riksdagen måtte besluta att till Täckning av beräknade merkostnader under förslagsanslag för budgetåret 1968/69 anvisa ett anslag av 75 000 000 kronor.

Vid punkten hade reservation avgivits av herrar *Virgin* (h), *Kajser* (h), *Wallmark* (h), *Turesson* (h) och *Petersson* (h), vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 521 och II: 650, såvitt nu vore i fråga, till Täckning av beräknade merkostnader under förslagsanslag för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under fjärde huvudtiteln anvisa ett anslag av 75 000 000 kronor.

Herr **VIRGIN** (h):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **GUSTAVSSON, BENGT**, (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden

propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Virgin* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 121 punkten 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Virgin* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 104;

Nej — 19.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 122, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslagsfrågor m. m. rörande det militära försvaret och civilförsvaret jämte motioner.

*Punkten 1***Ang. säkerhetspolitiken och försvars-
utgifterna**

I propositionen nr 110 hade Kungl. Maj:t, under återopandande av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 8 mars 1968, föreslagit riksdagen att godkänna de riktlinjer för det militära försvarets och civilförsvarets verksamhet under budgetåren 1968/69—1971/72 m. m., som angivits i nämnda statsrådsprotokoll.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 518, av herrar *Bengtson* och *Dahlén*, samt II: 664, av herr *Wedén m. fl.*, vari anhållits, dels att riksdagen måtte godkänna huvudlinjerna för vårt lands säkerhetspolitik sådana de funnes angivna i motionerna, dels att riksdagen beträffande det militära försvarets inriktning, organisation, planering och anskaffningsverksamhet för de närmast följande budgetåren måtte besluta i enlighet med i motionerna framlagda förslag,

dels de likalydande motionerna I: 521, av herr *Holmberg m. fl.*, och II: 650, av herr *Bohman m. fl.*, vari föreslagits, såvitt nu vore i fråga, dels att basbeloppet för det militära försvaret skulle uppräknas med 210 miljoner kronor, dels att riksdagen skulle besluta, att reservationsmedel från tidigare anslag finge förbrukas enligt de grunder, som angivits i 1963 års försvarsbeslut, dels att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t i sitt förslag avseende långtidsinriktning av försvaret måtte hava som riktmarke att åstadkomma samma försvarseffekt som enligt utredning ÖB 67 kunde uppnås i alternativ C och att Kungl. Maj:t måtte utse representanter för de demokratiska partierna att i samråd med militär expertis undersöka i vilken mån nu hemligt utredningsmaterial utan risk för rikets säkerhet kunde offentliggöras,

dels de likalydande motionerna I: 856, av herr *Holmberg m. fl.*, och II: 1109, av herr *Bohman m. fl.*, vari yrkats, såvitt nu vore i fråga, att riksdagen skulle godkänna i motionerna angivna förslag till ramberäkning m. m. för budgetåren 1968/69—1971/72 och i övrigt godkänna Kungl. Maj:ts förslag,

dels de likalydande motionerna I: 857, av herr andre vice talmannen *Ivar Johansson* och herr *Nyman*, samt II: 1111, av herr *Ståhl m. fl.*, vari hemställts, såvitt nu vore i fråga, att riksdagen måtte besluta att komplettera andra stycket i målsättningen för krigsmakten med orden »Bevakning och försvar mot mindre företag skall kunna organiseras inom landet i dess helhet» samt i övrigt godkänna vad i motionerna anförts angående riktlinjerna för det militära försvarets och civilförsvarets verksamhet under budgetåren 1968/69—1971/72,

dels motionen II: 656, av herr *Hermansson m. fl.*,

dels ock motionen II: 1110, av herr *Jansson m. fl.*, såvitt nu vore i fråga.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte

1. avslå motionen II: 656,
2. godkänna vad i statsrådsprotokollet den 8 mars 1968 och i motionerna I: 518 och II: 664 anförts om huvudlinjerna för säkerhetspolitiken,
3. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 521 och II: 650 samt I: 857 och II: 1111, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, godkänna vad i statsrådsprotokollet den 8 mars 1968 anförts om målsättningen för det militära försvaret,
4. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 518 och II: 664, såvitt nu vore i fråga, besluta, att försvarsbeslutet skulle inriktas på en fyraårsperiod,
5. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 518 och II: 664, I: 521 och II: 650, I: 856 och II: 1109, I: 857 och II: 1111 samt

Ang. säkerhetspolitiken och försvarsutgifterna

II: 1110, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, godkända vad departementschefen i statsrådsprotokollen den 3 januari och den 8 mars 1968 i övrigt anfört om riktlinjerna för det militära försvaret under budgetåren 1968/69—1971/72 m. m., vilket innebar bland annat, att den ekonomiska ramen för det militära försvaret för nämnda budgetår skulle bestämmas till 19 512 miljoner kronor enligt prisläget maj 1967 samt att i detta belopp skulle ingå återtagning av tidigare reservationer å 242 miljoner kronor,

6. godkända vad departementschefen i statsrådsprotokollet den 8 mars 1968 anfört om riktlinjer för civilförsvarets verksamhet under budgetåren 1968/69—1971/72,

7. i anledning av motionerna I: 521 och II: 650 giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört om offentliggörande av hemligt utredningsmaterial.

Å sid. 3 i det tryckta utlåtandet hade utskottet utom annat redogjort för de av 1965 års försvarsutredning gjorda säkerhetspolitiska bedömandena och därvid anfört bland annat följande:

»Utskottet ansluter sig liksom departementschefen till detta betraktelsesätt och delar i övrigt försvarsutredningens bedömanden av de säkerhets- och militärpolitiska problemen. Dessa sammanfaller i allt väsentligt med dem som utvecklats i motionerna I: 518 och II: 664.»

Reservationer hade anförts

1) beträffande *säkerhetspolitiken*

a) av herrar *Ivar Johansson* (cp), *Nyman* (fp), *Thorsten Larsson* (cp), *Dahlén* (fp), *Ståhl* (fp), *Eliasson* i Sundborn (cp), *Nihlfors* (fp), *Gustafsson* i Skellefteå (fp) och *Antonsson* (cp), vilka ansett, att nyss återgivna stycke i utskottets yttrande å sid. 3 i det tryckta utlåtandet bort hava följande lydelse:

»De av departementschefen gjorda säkerhetspolitiska analyserna anser ut-

skottet sig i huvudsak kunna godtaga. Desamma sammanfaller i allt väsentligt med dem som utvecklats i de i början av året väckta motionerna I: 518 och II: 664. Utskottet vill dock framhålla, att vår säkerhetspolitiska situation kräver en klarare uttryckt strävan att bibehålla vårt försvars styrka gentemot omvärlden. Detta kan åstadkommas genom en något högre medelstilldelning än den av departementschefen föreslagna och genom en i motsvarande grad högre planeringsnivå.»;

b) av herrar *Virgin* (h), *Kaijser* (h), *Wallmark* (h), *Turesson* (h) och *Petersson* (h), vilka ansett, att nyssnämnda stycke i utskottets yttrande å sid. 3 i det tryckta utlåtandet bort erhålla följande lydelse:

»De av departementschefen gjorda säkerhetspolitiska analyserna anser utskottet sig i huvudsak kunna godtaga. Utskottet vill dock framhålla att enligt utskottets mening dessa analyser liksom händelseutvecklingen i världen sedan desamma gjordes kraftigt understryker vikten av att landets försvarsförmåga inte tillåtes sjunka vare sig på kort eller längre sikt.»;

2) beträffande *målsättningen för det militära försvaret*, av herrar *Virgin* (h), *Kaijser* (h), *Wallmark* (h), *Turesson* (h) och *Petersson* (h), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss angiven del bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under 3 hemställa, att riksdagen måtte med avslag å Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 857 och II: 1111 samt med bifall till motionerna I: 521 och II: 650, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utforma förslag till ny målsättning för det militära försvaret att underställas 1968 års höstriktsdag;

3) beträffande *riktlinjerna i övrigt för det militära försvaret*

a) av herrar *Ivar Johansson* (cp), *Nyman* (fp), *Thorsten Larsson* (cp), *Dahlén* (fp), *Ståhl* (fp), *Eliasson* i Sundborn (cp), *Nihlfors* (fp), *Gustaf-*

Ang. säkerhetspolitiken och försvarsutgifterna

son i Skellefteå (fp) och *Antonsson* (cp), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 5 hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 521 och II: 650 samt I: 856 och II: 1109, med avslag å motionen II: 1110 och med bifall till motionerna I: 518 och II: 664 samt I: 857 och II: 1111, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, godkänna vad reservanterna i övrigt anfört om riktlinjerna för det militära försvaret under budgetåren 1968/69—1971/72 m. m., vilket innebar bland annat, att den ekonomiska ramen för det militära försvaret för nämnda budgetår skulle bestämmas till 20 110 miljoner kronor enligt prisläget maj 1967 samt att i detta belopp skulle ingå återtagning av tidigare reservationer å 290 miljoner kronor;

b) av herrar *Virgin* (h), *Kaijser* (h), *Wallmark* (h), *Turesson* (h) och *Petersson* (h), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den avfattning, denna reservation visade, samt att utskottet bort under 5 hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 518 och II: 664 samt I: 857 och II: 1111, med avslag å motionen II: 1110 och med bifall till motionerna I: 521 och II: 650 samt I: 856 och II: 1109, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, godkänna vad reservanterna i övrigt anfört om riktlinjerna för det militära försvaret under budgetåren 1968/69—1971/72 m. m., vilket innebar bland annat, att den ekonomiska ramen för det militära försvaret för nämnda budgetår skulle bestämmas till 21 510 miljoner kronor enligt prisläget maj 1967 och att reservationer från tidigare anslag finge förbrukas enligt de grunder, som angivits i 1963 års försvarsbeslut.

Vid punkten fanns därjämte fogat ett särskilt yttrande av herrar *Virgin* (h),

Ivar Johansson (cp), *Kaijser* (h), *Nyman* (fp), *Wallmark* (h), *Thorsten Larsson* (cp), *Dahlén* (fp), *Ståhl* (fp), *Eliasson* i Sundborn (cp), *Nihlfors* (fp), *Turesson* (h), *Gustafsson* i Skellefteå (fp), *Antonsson* (cp) och *Petersson* (h).

Herr andre vice talmannen **IVAR JOHANSSON** (cp):

Herr talman! Jag hemställer om bifall till reservationerna 1 a och 3 a.

Herr **VIRGIN** (h):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationerna 1 b, 2 och 3 b.

Herr **GUSTAVSSON, BENGT**, (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje moment av utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan.

På gjord proposition bifölls utskottets hemställan i *mom. 1*.

I fråga om *mom. 2*, fortsatte herr talmannen, hade yrkats

1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas med godkännande av vad utskottet yttrat;

2:o), av herr andre vice talmannen *Ivar Johansson*, att kammaren skulle bifalla utskottets hemställan med den ändring i vad utskottet yttrat, som föreslagits i den av honom m. fl. vid punkten avgivna, med 1 a betecknade reservationen; samt

3:o), av herr *Virgin*, att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändring i vad utskottet yttrat, som förordats i den av honom m. fl. vid punkten anförda reservationen 1 b.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och

förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Virgin* begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vardera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig anse de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras åsikt, som ville till kontraposition antaga bifall till herr andre vice talmannen Ivar Johanssons yrkande.

Herr *Virgin* äskade emellertid votering jämväl om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 122 punkten 1 mom. 2 antager utskottets hemställan med den ändring i vad utskottet yttrat, som föreslagits i den av herr Ivar Johansson m. fl. vid punkten avgivna, med 1 a betecknade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits utskottets hemställan med den ändring i vad utskottet yttrat, som föreslagits i den av herr *Virgin* m. fl. vid punkten avgivna, med 1 b betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Virgin* begärde rösträkning, verkställdes nu votering

medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 35;

Nej — 20.

Därjämte hade 72 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I följd härav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 122 punkten 1 mom. 2 med godkännande av vad utskottet yttrat, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med den ändring i vad utskottet yttrat, som föreslagits i den av herr Ivar Johansson m. fl. vid punkten avgivna, med 1 a betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr andre vice talmannen *Ivar Johansson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 67;

Nej — 34.

Därjämte hade 26 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Sedermera gjorde herr talmannen i enlighet med de avseende mom. 3 framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr *Virgin* m. fl. vid punkten avgivna, med 2 beteckna-

Ang. säkerhetspolitiken och försvarsutgifterna

de reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Virgin* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 122 punkten 1 mom. 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Virgin* m. fl. vid punkten avgivna, med 2 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Virgin* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 100;

Nej — 18.

Därjämte hade 7 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

På gjord proposition bifölls härefter utskottets hemställan i mom. 4.

I vad gällde mom. 5, anförde nu herr talmannen, hade yrkats

1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas;

2:o), av herr andre vice talmannen *Ivar Johansson*, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av honom m. fl. vid punkten avgivna, med 3 a betecknade reservationen; samt

3:o), av herr *Virgin*, att kammaren skulle godkänna det förslag, som inne-

hölles i den av honom m. fl. vid punkten anförda reservationen 3 b.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Virgin* begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vardera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig finna de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga bifall till herr andre vice talmannen *Ivar Johanssons* yrkande.

Herr *Virgin* äskade emellertid votering jämväl om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 122 punkten 1 mom. 5 antager det förslag, som innefattas i den av herr *Ivar Johansson* m. fl. vid punkten avgivna, med 3 a betecknade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits det förslag, som innefattas i den av herr *Virgin* m. fl. vid punkten avgivna, med 3 b betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Virgin* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 35;
Nej — 20.

Därjämte hade 70 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I följd härav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 122 punkten 1 mom. 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Ivar Johansson* m. fl. vid punkten avgivna, med 3 a betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom upprensning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *andre vice talmannen Ivar Johansson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 67;
Nej — 34.

Därjämte hade 25 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Härpå bifölls på särskilda propositioner vad utskottet hemställt i mom. 6 och 7.

Punkten 2

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 3

Ang. utgiftsramen för det militära försvaret

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t *dels* berett riksdagen tillfälle att yttra sig med anledning av vad som anförts om ramar för det militära försvaret och civilförsvaret m. m., *dels* föreslagit riksdagen att för budgetåret 1968/69 medgiva att, om värnpliktiga av beredskapsskäl inkallades till krigsförbandsövning eller beredskapsövning eller av samma skäl andra särskilda åtgärder måste vidtagas, följande under riksstatsens fjärde huvudtitel uppförda, av riksdagen maximerade anslag, nämligen Armén: Övningar m. m., Underhåll av tygmateriel m. m., Marinen: Övningar m. m., Underhåll av fartyg m. m., Flygvapnet: Övningar m. m. samt Drift och underhåll av flygmateriel m. m., finge överskridas enligt Kungl. Maj:ts bestämmande, *dels* föreslagit riksdagen att medgiva, att det för budgetåret 1962/63 anvisade reservationsanslaget Utredningar rörande förflyttning av vissa förband från Järvafältet m. m. finge disponeras även under budgetåret 1968/69.

Därefter hade Kungl. Maj:t i propositionen nr 110 föreslagit riksdagen att *dels* godkänna förslagen rörande ramberäkning m. m., *dels* medgiva, att det för budgetåret 1963/64 under fjärde huvudtiteln anvisade reservationsanslaget Materiel för en svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst finge disponeras även under budgetåret 1968/69.

I enlighet med de principer, som angivits under punkten 1, hade departementschefen beräknat utgiftsramen för det militära försvaret för budgetåret 1968/69 till 5 201 945 000 kronor.

Utskottet hade i den nu förevarande punkten på åberopade grunder hemställt,

1. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag måtte godkänna departementschefens förslag till ramberäkning för det militära försvaret,

Ang. utgiftsramen för det militära försvaret

2. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag måtte

a) godkänna departementschefens förslag till ramberäkning för civilförsvaret,

b) för budgetåret 1968/69 medgiva, att, om värnpliktiga av beredskapsskäl inkallades till krigsförbandsövning eller beredskapsövning eller av samma skäl andra särskilda åtgärder måste vidtagas, följande under riksstatens fjärde huvudtitel uppförda, av riksdagen maximerade anslag, nämligen Armén: Övningar m. m., Underhåll av tygmateriel m. m., Marinen: Övningar m. m., Underhåll av fartyg m. m., Flygvapnet: Övningar m. m. samt Drift och underhåll av flygmateriel m. m., finge överskridas enligt Kungl. Maj:ts bestämmande,

c) medgiva, att det för budgetåret 1962/63 anvisade reservationsanslaget Utredningar rörande förflyttning av vissa förband från Järvafältet m. m. finge disponeras även under budgetåret 1968/69,

d) medgiva, att det för budgetåret 1963/64 under fjärde huvudtiteln anvisade reservationsanslaget Materiel för en svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst finge disponeras även under budgetåret 1968/69.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Ivar Johansson* (cp), *Nyman* (fp), *Thorsten Larsson* (cp), *Dahlén* (fp), *Ståhl* (fp), *Eliasson* i *Sundborn* (cp), *Nihlfors* (fp), *Gustafsson* i *Skellefteå* (fp) och *Antonsson* (cp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 1 hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag godkänna reservanternas förslag till ramberäkning m. m. för det militära försvaret;

2) av herrar *Virgin* (h), *Kaijser* (h), *Wallmark* (h), *Turesson* (h) och *Petersson* (h), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss angiven del bort erhålla

den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under 1 hemställa, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag måtte godkänna reservanternas förslag till ramberäkning m. m. för det militära försvaret.

I reservationen 1 hade utgiftsramen för det militära försvaret för budgetåret 1968/69 beräknats till 5 289 945 000 kronor.

I reservationen 2 hade anslagsramen för det militära försvaret för budgetåret 1968/69 beräknats till 5 444 945 000 kronor.

Herr andre vice talmannen **IVAR JOHANSSON** (cp):

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 1.

Herr **VIRGIN** (h):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 2.

Herr **GUSTAVSSON, BENGT**, (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande vartdera momentet av utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan.

I fråga om mom. 1, fortsatte herr talmannen, hade yrkats

1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas;

2:o), av herr andre vice talmannen *Ivar Johansson*, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av honom m. fl. vid punkten avgivna reservationen; samt

3:o), av herr *Virgin*, att kammaren skulle godkänna det förslag, som innehölls i den av honom m. fl. vid punkten anförda reservationen.

Ang. utgiftsramen för det militära försvaret

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Virgin* begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vardera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig anse de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras åsikt, som ville till kontraposition antaga bifall till herr andre vice talmannen Ivar Johanssons yrkande.

Herr *Virgin* äskade emellertid votering jämväl om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 122 punkten 3 mom. 1 antager det förslag, som innefattas i den av herr Ivar Johansson m. fl. vid punkten avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits det förslag, som innefattas i den av herr *Virgin* m. fl. vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Virgin* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och be-

funnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 38;

Nej — 19.

Därjämte hade 67 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I följd härav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 122 punkten 3 mom. 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Ivar Johansson m. fl. vid punkten avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr andre vice talmannen *Ivar Johansson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 66;

Nej — 33.

Därjämte hade 25 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Därefter bifölls på gjord proposition utskottets hemställan i mom. 2.

Punkterna 4—8

Vad utskottet hemställt bifölls.

Ang. avveckling av den centrala flygverkstaden i Västerås

Ang. materielbeställningar för försvaret i sysselsättningsfrämjande syfte

anslaget till Allmänna beredskapsarbeten m. m.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 123, i anledning av motioner angående materielbeställningar för försvaret i sysselsättningsfrämjande syfte.

I de likalydande motionerna I: 565, av herr *Holmberg m. fl.*, och II: 699, av herr *Bohman m. fl.*, hade, såvitt nu vore i fråga, under återopande av innehållet i de likalydande motionerna I: 521 och II: 650, anhallits, att riksdagen måtte

a) till Arbetsmarknadsstyrelsen för utläggande av sysselsättningsfrämjande materielbeställningar för försvarets räkning för budgetåret 1968/69 anvisa ett anslag av 100 000 000 kronor,

b) besluta, att av anslaget till Allmänna beredskapsarbeten m. m. ett ytterligare belopp av högst 150 000 000 kronor skulle användas för materielbeställningar för försvarets räkning.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 565 och II: 699, såvitt de ej behandlats i utskottets utlåtande nr 63.

Reservation hade anförts av herrar *Virgin* (h), *Kaijser* (h), *Wallmark* (h), *Turesson* (h) och *Petersson* (h), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 565 och II: 699, såvitt de ej behandlats i utskottets utlåtande nr 63,

a) till Sysselsättningsfrämjande materielbeställningar för försvarets räkning för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under elfte huvudtiteln måtte anvisa ett anslag av 100 000 000 kronor,

b) måtte giva Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anført om användning för försvarets räkning av högst 150 000 000 kronor från det för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under elfte huvudtiteln upptagna reservations-

Herr **VIRGIN** (h):

Herr talman! Den reservation som är fogad till detta utlåtande förutsatte bifall till reservationer i statsutskottets utlåtande nr 122. Eftersom dessa reservationer inte bifallits av kammaren, har jag nu inget yrkande.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 124, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa organisations- och anslagsfrågor rörande försvaret jämte motioner.

Punkten 1**Ang. avveckling av den centrala flygverkstaden i Västerås**

I propositionen nr 109 hade Kungl. Maj:t, under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 8 mars 1968, föreslagit riksdagen att *dels* besluta, att de centrala flygverkstäderna i Malmslätt och Västerås skulle inlemmas i försvarets fabriksverk den 1 juli 1968, *dels* godkänna, att den centrala flygverkstaden i Västerås skulle avvecklas, *dels* bemyndiga Kungl. Maj:t att godkänna ramavtal för underhållsarbeten vid försvarets fabriksverk.

I de likalydande motionerna I: 850, av herr *Nyman m. fl.*, och II: 1099, av herr *Wennerfors m. fl.*, hade anhallits, att riksdagen måtte

dels avslå Kungl. Maj:ts förslag såvitt avsåge avveckling av den centrala flygverkstaden i Västerås,

dels i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt 1966 års verkstadsutredning att med beaktande av vad i motionerna anförts komplettera föreliggande utrednings-

Om förbättring av de värnpliktigas förmåner

material med en undersökning av verksamheten vid AB Teleunderhåll i syfte att skapa underlag för förslag till 1969 års riksdag rörande hela den centrala tele- och flygunderhållsorganisationens framtida utformning.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten av angivna orsaker hemställt,

1. att riksdagen måtte besluta, att de centrala flygverkstäderna i Malmsslätt och Västerås skulle inlemmas i försvarets fabriksverk den 1 juli 1968,

2. att riksdagen måtte

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 850 och II: 1099, såvitt nu vore i fråga, godkänna, att den centrala flygverkstaden i Västerås skulle avvecklas, och giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i övrigt anfört,

b) avslå motionerna I: 850 och II: 1099 i vad de avsåge uppdrag åt 1966 års verkstadsutredning att undersöka verksamheten vid AB Teleunderhåll,

3. att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att godkänna ramavtal för underhållsarbeten vid försvarets fabriksverk.

Reservation hade anmälts av herr *Nyman* (fp), som dock ej antytt sin mening.

Herr NYMAN (fp):

Herr talman! Jag hemställer att motionerna I: 850 och II: 1099 vid mom. 2 a måtte bifallas.

Herr GUSTAVSSON, BENGT, (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter enligt därunder framkomna yrkanden gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i denna punkt hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av bifall till motionerna I: 850 och II: 1099; och för-

klarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna 2—5

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 6***Om förbättring av de värnpliktigas förmåner**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Armén: Avlöningar m. m. till värnpliktiga för budgetåret 1968/69 anvisa ett förslagsanslag av 118 400 000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 499, av herrar *Svanström* och *Nils-Eric Gustafsson*, samt II: 565, av herr *Johansson* i Växjö m. fl., vari yrkats, att riksdagen skulle besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t föranställa om utredning angående införande av fria resor för värnpliktiga,

dels de likalydande motionerna I: 854, av herrar *Nyman* och *Fälldin*, samt II: 1107, av herr *Eliasson* i Sundborn och herr *Nihlfors*, vari föreslagits, att riksdagen skulle besluta,

1. att gällande bestämmelser i värnpliktsavlöningskungörelsen skulle ändras så

att penningbidraget till de värnpliktiga höjdes med en krona för dag från och med den 1 januari 1969,

att utbildningspremierna till värnpliktiga, som befälsutbildades, höjdes på sätt, som framginge av motionerna, och

att antalet fria ledighetsresor till hemorten för de värnpliktiga fördubblades från och med den 1 juli 1968 i förhållande till det nuvarande, samt

2. att hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning

dels angående indexreglering av de värnpliktigas penningbidrag och pre-

Om förbättring av de värnpliktigas förmåner

mier samt vissa sociala förmåner såsom t. ex. familjepenningen,

dels angående frågan om utökat antal fria resor m. m. samt reserabattförmåner,

dels de likalydande motionerna I: 855, av herrar *Nyman* och *Fälldin*, samt II: 1108, av herr *Eliasson* i Sundborn och herr *Nihlfors*, vari hemställets, såvitt nu vore i fråga, att riksdagen måtte till Armén: Avlöningar m. m. till värnpliktiga anslå ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 9 400 000 kronor förhöjt förslagsanslag av 127 800 000 kronor,

dels motionen II: 564, av herr *Jansson m. fl.*, vari anhöllits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om sådan ändring av de värnpliktigas ekonomiska och sociala förmåner,

att dagpenningen för värnpliktig höjdes till åtta kronor och att dessutom två kronor per dag avsattes till utryckningspremie, samt

att antalet fria resor fördubblades och att möjligheten till viss bilersättning prövades; dock så att utnyttjandet av allmänna trafikmedel gynnades.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten på återopade grunder hemställt,

1. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 854 och II: 1107, i vad de avsåge höjda penningbidrag och höjda utbildningspremier, samt motionen II: 564, i vad den avsåge höjda penningbidrag,

2. att riksdagen måtte avslå motionen II: 564, i vad den avsåge höjning av utryckningspremien,

3. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 854 och II: 1107 samt II: 564, i vad de avsåge fördubbling av antalet fria ledighetsresor till hemorten för de värnpliktiga,

4. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 854 och II: 1107, i vad de avsåge utredning angående indexreglering av de värnpliktigas penningbidrag och premier samt vissa sociala förmåner,

5. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 499 och II: 565, I: 854 och II: 1107 samt II: 564, de tre sistnämnda i vad de avsåge utredning om införande av vissa reseförmåner för de värnpliktiga,

6. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 855 och II: 1108, såvitt nu vore i fråga, till Armén: Avlöningar m. m. till värnpliktiga för budgetåret 1968/69 måtte anvisa ett förslagsanslag av 118 400 000 kronor.

Reservationer hade avgivits

a) beträffande penningbidrag, utbildningspremier och utryckningspremier, av herrar *Ivar Johansson* (cp), *Nyman* (fp), *Thorsten Larsson* (cp), *Dahlén* (fp), *Ståhl* (fp), *Eliasson* i Sundborn (cp), *Nihlfors* (fp), *Antonsson* (cp) och *Ullsten* (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 1 hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionen II: 564 och med bifall till motionerna I: 854 och II: 1107, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, besluta om höjda penningbidrag från och med 1 januari 1969 och höjda utbildningspremier från och med 1 juli 1968;

b) beträffande fördubbling av antalet fria resor till hemorten, av herrar *Ivar Johansson* (cp), *Nyman* (fp), *Thorsten Larsson* (cp), *Dahlén* (fp), *Ståhl* (fp), *Eliasson* i Sundborn (cp), *Nihlfors* (fp), *Antonsson* (cp) och *Ullsten* (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss angiven del bort erhålla den lydelse, som reservationen visade, samt att utskottet bort under 3 hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 854 och II: 1107 samt II: 564, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, besluta om en fördubbling av antalet fria ledighetsresor till hemorten för de värnpliktiga från och med 1 juli 1968;

c) beträffande utredning angående indexreglering av vissa förmåner, av

Om förbättring av de värnpliktigas förmåner

herrar *Ivar Johansson* (cp), *Nyman* (fp), *Thorsten Larsson* (cp), *Dahlén* (fp), *Ståhl* (fp), *Eliasson* i Sundborn (cp), *Nihlfors* (fp), *Antonsson* (cp) och *Ullsten* (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort hava den avfattning, denna reservation visade, samt att utskottet bort under 4 hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 854 och II: 1107, såvitt nu vore i fråga, hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående indexreglering av de värnpliktigas penningbidrag och premier samt vissa sociala förmåner;

d) beträffande utredning angående vissa reseförmåner, av herrar *Ivar Johansson* (cp), *Nyman* (fp), *Thorsten Larsson* (cp), *Dahlén* (fp), *Ståhl* (fp), *Eliasson* i Sundborn (cp), *Nihlfors* (fp), *Antonsson* (cp) och *Ullsten* (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del lyda så, som reservationen visade, samt att utskottet bort under 5 hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 499 och II: 565, I: 854 och II: 1107 samt II: 564, de tre sistnämnda såvitt nu vore i fråga, hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning av införande av vissa reseförmåner för de värnpliktiga;

e) beträffande anslagsberäkningen, av herrar *Ivar Johansson* (cp), *Nyman* (fp), *Thorsten Larsson* (cp), *Dahlén* (fp), *Ståhl* (fp), *Eliasson* i Sundborn (cp), *Nihlfors* (fp), *Antonsson* (cp) och *Ullsten* (fp), vilka, under förutläggning av bifall till reservationen a, ansett, att utskottets yttrande i viss del bort hava den ändrade avfattning, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 6 hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 855 och II: 1108, såvitt nu vore i fråga, till Armén: Avlöningar m. m. till värnpliktiga för budgetåret 1968/69 anvisa ett förslagsanslag av 127 800 000 kronor.

Herr andre vice talmannen **IVAR JOHANSSON** (cp):

Herr talman! Jag hemställer om bifall till de vid punkten 6 fogade reservationerna a—e.

Herr **GUSTAVSSON, BENGT**, (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje moment av utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan.

I fråga om *mom. 1*, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels bifall till utskottets hemställan, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr *Ivar Johansson* m. fl. vid punkten avgivna, med a betecknade reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr andre vice talmannen *Ivar Johansson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 124 punkten 6 mom. 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Ivar Johansson* m. fl. vid punkten avgivna, med a betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en

Om förbättring av de värnpliktigas förmåner

början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr andre vice talmannen *Ivar Johansson* begärde röst-räkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna ha va utfallit sålunda:

Ja — 82;
Nej — 37.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

På gjord proposition bifölls därpå utskottets hemställan i *mom. 2*.

Vidare gjorde herr talmannen enligt de rörande *mom. 3* framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr *Ivar Johansson* m. fl. vid punkten avgivna, med *b* betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr andre vice talmannen *Ivar Johansson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 124 punkten 6 *mom. 3*, röstar

Ja;
Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Ivar Johansson* m. fl. vid punkten avgivna, med *b* betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans

uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr andre vice talmannen *Ivar Johansson* begärde röst-räkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna ha va utfallit sålunda:

Ja — 78;
Nej — 42.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ytterligare gjordes i enlighet med de angående *mom. 4* förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr *Ivar Johansson* m. fl. vid punkten avgivna, med *c* betecknade reservationen; och förklarades den för-ra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Med avseende å *mom. 5*, yttrade nu herr talmannen, hade yrkats dels bifall till utskottets hemställan, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr *Ivar Johansson* m. fl. vid punkten avgivna, med *d* betecknade reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Svanström* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 124 punkten 6 *mom. 5*, röstar

Ja;
Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Ivar Johansson*

Ang. nedläggning av Södertörns flygflottilj

m. fl. vid punkten avgivna, med d be-tecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en bör-jan omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-pro-positionen.

Då emellertid herr *Svanström* begär-de rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och be-funnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 78;

Nej — 41.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkän-nagivit, att de avstode från att rösta.

Slutligen bifölls på gjord proposition utskottets hemställan i *mom. 6*.

Punkterna 7—11

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 12**Ang. nedläggning av Södertörns flygflottilj**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att dels besluta om nedläggning av Göta och Södertörns flygflottiljer i en-lighet med vad som föreslagits i stats-rådsprotokollet över försvarsärenden för den 8 mars 1968, dels till Flygvap-net: Avlöningar till aktiv personal m. fl. för budgetåret 1968/69 anvisa ett för-slagsanslag av 205 000 000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 853, av herr *Holmberg m. fl.*, och II: 1106, av herr *Bohman m. fl.*, vari an-hållits, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts förslag i propositionen nr 109 om nedläggning av Södertörns flygflot-tilj,

dels motionen II: 1102, av herr *Ståhl*, vari yrkats,

att riksdagen skulle begära, att frå-

gan om indragning av Södertörns flyg-flottilj bleve föremål för förnyad ut-redning,

att förslag om indragning av ytterli-gare en flottilj utöver Göta flygflottilj skulle framläggas i samband med de förslag till fredsorganisatoriska föränd-ringar inom flygvapnet, som kunde bli-va en följd av beslut vid årets riksdag om försvarets fortsatta inriktning, samt

att riksdagen icke nu skulle fatta be-slut om nedläggningen av Södertörns flygflottilj,

dels ock motionen II: 1103, av herr *Wennerfors m. fl.*, vari föreslagits, att riksdagen skulle besluta avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 109 i vad avsåge förslaget om nedläggning av Södertörns flygflottilj.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt,

1. att riksdagen måtte besluta om nedläggning av Göta flygflottilj i enlig-het med vad som föreslagits i statsråds-protokollet över försvarsärenden för den 8 mars 1968,

2. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motio-nerna I: 853 och II: 1106 samt II: 1102 och II: 1103 måtte besluta om nedlägg-ning av Södertörns flygflottilj i enlighet med vad som föreslagits i statsrådspro-tokollet,

3. att riksdagen måtte till Flygvap-net: Avlöningar till aktiv personal m. fl. för budgetåret 1968/69 anvisa ett för-slagsanslag av 205 000 000 kronor.

Reservation hade anförts, utom av annan, av herrar *Virgin* (h), *Ivar Jo-hansson* (cp), *Kajser* (h), *Nyman* (fp), *Wallmark* (h), *Thorsten Larsson* (cp), *Dahlén* (fp), *Ståhl* (fp), *Eliasson* i Sundborn (cp), *Nihlfors* (fp), *Tures-son* (h), *Antonsson* (cp), *Ullsten* (fp) och *Petersson* (h), vilka ansett, att ut-skottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen vi-sade, samt att utskottet bort under 2 hemställa, att riksdagen måtte i anled-

Ang. nedläggning av Södertörns flygflottilj

ning av motionerna I: 853 och II: 1106 samt II: 1103 och med bifall till motionen II: 1102 avslå Kungl. Maj:ts förslag om nedläggning av Södertörns flygflottilj och hos Kungl. Maj:t hemställa, att frågan om indragning av Södertörns flygflottilj måtte bli va föremål för förnyad utredning.

Herr andre vice talmannen **IVAR JOHANSSON** (cp):

Herr talman! Jag hemställer om bifall till reservation a.

Herr **GUSTAVSSON, BENGT**, (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje moment av utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan.

På gjord proposition bifölls utskottets hemställan i mom. 1.

Sedermera gjorde herr talmannen enligt de rörande mom. 2 förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr *Virgin* m. fl. vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Virgin* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 124 punkten 12 mom. 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Virgin* m. fl. vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom upprensning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Virgin* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 67;

Nej — 54.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Därefter bifölls på gjord proposition utskottets hemställan i mom. 3.

Punkterna 13—39

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 125, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till stat för försvarets fastighetsfond för budgetåret 1968/69 jämte motioner;

nr 126, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av viss staten tillhörig fast egendom m. m.; och

nr 127, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1967/68 i vad propositionen avser ändrad metod för prisreglering av vissa beställningsbemyndiganden inom försvarsdepartementets verksamhetsområde.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. vissa tulländringar

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 33, i anledning av motion om förbättring av de värnpliktigas ekonomiska och sociala förmåner; samt

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslagsfrågor m. m. rörande det militära försvaret och civilförsvaret, såvitt propositionen hänvisats till lagutskott, jämte motioner i ämnet.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. vissa tulländringar

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i tulltaxan den 12 januari 1968 (nr 25), m. m. jämte motioner.

I propositionen nr 99 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 22 mars 1968, föreslagit riksdagen att

dels antaga därvid fogade förslag till

1) förordning om ändring i tulltaxan den 12 januari 1968 (nr 25),

2) förordning om ändrad lydelse av 6 § 2 mom. och 8 § tulltaxeringsförordningen den 13 maj 1960 (nr 391),

3) förordning angående ändring i förordningen den 3 juni 1960 (nr 258) om utjämningsskatt å vissa varor,

4) förordning om avgift vid införsel av vissa bakverk,

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att den 1 januari vart och ett av åren 1970, 1971 och 1972 genomföra de ändringar i tulltaxan, som framginge av kol. 5, 6 och 7 i bilaga till statsrådsprotokollet i detta ärende.

I propositionen hade föreslagits vissa tulländringar, bland annat beträffande syntetiska textilfibrer samt bilar och bildelar, som aktualiserats i samband

med genomförandet av Sveriges åtaganden i Kennedyronden. De biltullar, som i Kennedyronden sattes till 11 procent, skulle sänkas till 10 procent. Detta gällde bland annat specialbilar och karosserier samt underreden med motorer för personbilar. Vidare föresloges, att den s. k. reparationstullen skulle avtrappas på samma sätt som tullarna på maskinområdet, vilket innebar en tullsat på 5 procent som slutlig tull.

I propositionen hade därjämte föreslagits införande av råvaruprisutjämning för vissa slag av mandelmassa samt avgiftsbeläggning av importen av vissa slag av wafers och biscuits.

I motioner med anledning av propositionen hade yrkats

1) i de likalydande motionerna I: 881, av herrar *Tistad* och *Ahlmark*, samt II: 1136, av herr *Andersson* i Örebro och herr *Berndtsson*, att riksdagen skulle antaga i motionerna framlagt förslag till förordning om restitution av skatt på choklad som använts för tillverkning av wafers och biscuits;

2) i de likalydande motionerna I: 902, av herr *Gösta Jacobsson*, och II: 1161, av herr *Magnusson* i Borås *m. fl.*, att för tulltaxenr 87.03, 87.04 och 87.05 tullen skulle sättas till 11 procent samt att reparationstullen skulle bibehållas oförändrad vid 10 procent; detta yrkande innebar avslag å Kungl. Maj:ts förslag att sänka biltullarna;

3) i motionen II: 1160, av herr *Magnusson* i Borås *m. fl.*, att riksdagen skulle besluta i motionen införd ändring av de föreslagna tullsatserna, vilket förslag avsåg, att tullen för syntetullgarn skulle bestämmas till 9 procent, att trassel av rayon- eller syntetull skulle få en tullsats på 4 procent samt att rayonullavfall för framställning av trassel skulle bli va tullfritt medan annat sådant avfall finge en tull på 7 procent.

I detta sammanhang hade även behandlats följande vid riksdagens början väckta motioner, nämligen

4) de likalydande motionerna I: 388,

Ang. vissa tulländringar

av herrar *Tistad* och *Ahlmark*, samt II: 465, av herr *Andersson* i Örebro och herr *Berndtsson*.

Utskottet hade i det nu föreliggande betänkandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen

A) med bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 1968:99 och med avslag på motionerna I: 902 och II: 1161 samt motionen II: 1160 måtte antaga de vid propositionen fogade förslagen till

1) förordning om ändring i tulltaxan den 12 januari 1968 (nr 25),

2) förordning om ändrad lydelse av 6 § 2 mom. och 8 § tulltaxeringsförordningen den 13 maj 1960 (nr 391),

3) förordning angående ändring i förordningen den 3 juni 1960 (nr 258) om utjämningskatt å vissa varor,

4) förordning om avgift vid införsel av vissa bakverk,

B) måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att den 1 januari vart och ett av åren 1970, 1971 och 1972 genomföra de ändringar i tulltaxan, som framginge av kol. 5, 6 och 7 i bilaga till statsrådsprotokollet i ärendet,

C) måtte avslå

1) motionerna I: 388 och II: 465,

2) motionerna I: 881 och II: 1136.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Yngve Nilsson* (h), *Gösta Jacobsson* (h) och *Magnusson* i Borås (h), vilka, under åberopande av innehållet i motionerna I: 902 och II: 1161 samt II: 1160, ansett, att utskottet under punkterna A 1, A 2 och B bort hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 902 och II: 1161 samt II: 1160

A 1) måtte antaga det vid Kungl. Maj:ts proposition nr 99 fogade förslaget till förordning om ändring i tulltaxan den 12 januari 1968 (nr 25) med följande ändringar:

a) att tulltaxenummer 56.03 från och med den 1 juli 1968 skulle erhålla i reservationen angiven lydelse;

b) att tullen för tulltaxenummer 56.05 A 1 och 56.06 A från och med den 1 juli 1968 skulle vara 9 procent;

c) att den i propositionen föreslagna ändringen av tullen för tulltaxenummer 87.03, 87.04 B 1 och 87.05 A skulle avslås;

A 2) måtte avslå det vid propositionen fogade förslaget till förordning om ändrad lydelse av 6 § 2 mom. och 8 § tulltaxeringsförordningen den 13 maj 1960 (nr 391) såvitt ändringen avsåg förstnämnda författningsrum,

B) måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att den 1 januari vart och ett av åren 1970, 1971 och 1972 dels genomföra de ändringar i tulltaxan, som framginge av kol. 5, 6 och 7 i bilagan till statsrådsprotokollet i ärendet med undantag för tulltaxenummer 87.03, 87.04 B 1 och 87.05 A, dels beträffande tulltaxenummer 56.03 C 2 genomföra samma ändringar i tulltaxan som i nämnda bilaga angivits för tulltaxenummer 56.04 B;

2) av herrar *Erik Filip Petersson* (fp), *Tistad* (fp), *Enskog* (fp) och *Larsson* i Umeå (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte

A) med avslag på propositionen i vad den avsåg förslag om särskild avgift vid införsel av vissa bakverk och med avslag på motionerna I: 902 och II: 1161 samt motionen II: 1160 antaga de vid propositionen fogade förslagen till

1) (= utskottet)

2) (= utskottet)

3) (= utskottet)

4) med anledning av motionerna I: 881 och II: 1136 antaga i reservationen infört förslag till förordning om restitution av särskild varuskatt vid tillverkning av vissa bakverk;

B) (= utskottet)

C) avslå motionerna I: 388 och II: 465.

Det i reservationen 2 framlagda förordningsförslaget innebar, att tillverkare av wafers och biscuits, som hade att erlægga utjämningskatt vid tillverkningen, skulle vara berättigad att åtnjuta restitution av särskild varuskatt för i bakverken ingående choklad.

Herr TISTAD (fp):

Herr talman! Kungl. Maj:ts proposition nr 99 innehåller bl. a. ett förslag om avgift vid införsel av vissa bakverk. Jag kommer endast att beröra den delen av propositionen.

Choklad är belagd med särskild varuskatt. Skatt utgår inte bara för choklad som tillverkas för försäljning utan också för choklad som skall bearbetas vidare, d. v. s. som utgör halvfabrikat för framställning av andra varor. Kexfabriker som tillverkar kex — s. k. wafers och biscuits — med chokladöverdrag är skyldiga att betala särskild varuskatt för den choklad som ingår i bakverken. Bakverken är i sig själva inte skattebelagda. Om likadana kex importeras, debiteras därför ingen skatt. Har kexen till verkats i ett EFTA-land, utgår heller ingen tull. Detta gynnande av importvarorna jämfört med svenska produkter har lett till att de svenska kexfabrikerna kommit i underläge i konkurrensen. För att upphäva konkurrensnedvridningen föreslås i propositionen, att man skall ta ut en särskild avgift vid import av wafers och biscuits som innehåller choklad. Avgiften föreslås utgå med två kronor per kilogram av den choklad som ingår i bakverken.

Det finns två myndigheter som är sakkunniga på det skatteområde det här gäller. Den ena är kontrollstyrelsen, den andra generaltullstyrelsen. De har redovisat olika uppfattningar i frågan. Finansministern har följt kontrollstyrelsen, och propositionen bygger på dess förslag. Tullstyrelsen har däremot bestämt motsatt sig en importavgift och i stället föreslagit, att

Ang. vissa tulländringar

de svenska fabrikanterna skall få restitution av skatten på den choklad, som används för tillverkning av wafers och biscuits. Ett restitutionsförfarande bör kunna hanteras på ett tämligen enkelt sätt genom att kopplas samman med det deklarations- och kontrollsystem, som redan existerar för fabrikation av detta slag genom att den är underkastad utjämningskatt.

Vid utskottsbehandlingen har folkpartiledamöterna i anledning av de likalydande motionerna I: 881 och II: 1136 reserverat sig för avslag på finansministerns förslag om en särskild importavgift, och föreslagit att man i stället inför rätt till restitution enligt den linje som jag nyss redogjort för.

Vi är inom alla de stora partierna, såvitt jag förstår, tämligen ense om att punktskatter av den typ som den särskilda varuskatten representerar bör försvinna så snart det är möjligt. Att då införa en ny punktskatt, låt vara med mycket begränsat tillämpningsområde, förefaller inte tilltalande. Inom folkpartiet är vi också principiellt emot nya importavgifter och nya handelshinder.

Därtill kommer att den särskilda importskatt som föreslås är behäftad med åtskilliga svagheter. För det första utgår den efter vikt, medan den särskilda varuskatten utgår efter värde. Om inte importavgiften sätts extremt lågt, i vilket fall den till en del förfelar sitt syfte, kan den för vissa kvaliteter av importvaror bli högre än den skatt som belastar motsvarande svensktillverkade varor. Importen blir då diskriminerad, vilket står i strid med våra internationella åtaganden. För det andra är möjligheterna till kontroll av att importavgiften beräknas riktigt starkt begränsade, vilket påvisats av tullstyrelsen. Slutligen innebär importavgiften inte någon lösning på det problem som består i att den särskilda varuskatten på choklad belastar också exporten av wafers och biscuits och i praktiken gör det omöjligt för de svenska fabri-

Ang. vissa tulländringar

kanterna att konkurrera på de utländska marknaderna.

Utskottet betecknar det som en brist att förordningen om särskild varuskatt inte innehåller bestämmelser som möjliggör restitution i sådana fall. Då det hittills inte förekommit någon nämnvärd export, är det emellertid, säger utskottet, inte fråga om någon allvarlig brist.

Jag skall inte diskutera när en brist är att anse som allvarlig eller inte, men jag tycker att det ligger något stötande i utskottets resonemang. Först pålägger man svenska produkter en skatt som omöjliggör all export. Sedan säger man: Det gör ingenting att vi hindrar exporten, ty nu finns det inte längre någon export att hindra.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation nr 2.

Herr JACOBSSON, GÖSTA, (h):

Herr talman! Som herr Tistad angav behandlar detta betänkande vissa ändringar i tulltaxan, föranledda av förhandlingarna i Kennedyronden. Det är ett tillägg till vad vi beslutade i höstas.

Mot de föreslagna ändringarnas huvudsakliga innehåll finns ingenting att erinra. Det är endast ett par punkter där det varit meningsskiljaktigheter.

Departementschefen har exempelvis föreslagit att en tullsats för syntetullgarn på 7 procent och tullfrihet för syntetull skall införas i tulltaxan. Reservanterna yrkar i denna del, att tullen för syntetullgarn bestäms till 9 procent i stället för 7 procent.

I fråga om bilar föreslås också av departementschefen tullnedsättningar, som går längre än vad de svenska åtagandena i Kennedyronden motiverar. Medan för specialbilar, underreden och karosserier de svenska förhandlingsåtagandena innebär en sänkning från 15 till 11 procent, föreslås i propositionen att tullen sänks icke till 11, utan till 10 procent. Vidare föreslås att den s. k. reparationstullen sänks från 10 till 5 pro-

cent utan svenska åtaganden, alltså utan motprestation från andra länder.

Reservanterna intar den principiella ståndpunkten, att i fråga om de av mig angivna varuslagen vårt land inte borde gå längre i sina tullsänkningar än vi är skyldiga att göra enligt åtaganden i Kennedyronden.

Jag yrkar bifall till reservation 1.

Herr ERICSSON, JOHN, (s):

Herr talman! Herr Jacobsson deklarerade att det är en rent principiell ståndpunkt som han och hans medreservanter har intagit. Det är förstaeligt att man kan resonera så, att om vi inte har förhandlat oss till någonting så sänker vi inte tullarna. Men till slut är det våra egna bedömningar som blir avgörande för vad vi anser vara ändamålsenligt.

Herr Tistad talade om för oss, att folkpartiet är emot alla nya importavgifter och punktskatter. Jag har några gånger under denna riksdag funderat över varför det inte från folkpartiet har kommit några motioner om skattehöjningar, så att vi kunnat ta bort dessa punktskatter. Jag har sagt till några ledamöter från folkpartiet att jag hade varit beredd att resonera om det, om de hade föreslagit skattehöjningar. Men det har inte kommit några sådana förslag. Då är väl deklarationerna om att man vidhåller sin tidigare ståndpunkt tämligen onödiga. Det är ingen som tycker att punktskatterna i och för sig är tillfredsställande.

Han sade också att vi inte bör införa nya importavgifter — de diskriminerar importen och kan även bryta våra internationella avtal.

Jag tror inte att resultatet av någotdera av de förslag vi lagt fram blir något sådant. När våra grannländer Norge och Danmark har tillämpat motsvarande system utan olägenheter, utan att det har anspelats på att de bryter sina avtal, kan också vi göra det, så långt jag förstår. Herr Tistad har heller inte

Ang. vissa tulländringar

övertygat utskottet om att hans metod är ändamålsenlig, utan flertalet utskottsledamöter har biträtt Kungl. Maj:ts förslag.

Jag yrkar bifall till utskottets betänkande.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje punkt av utskottets i förevarande betänkande gjorda hemställan.

I fråga om punkten A 1 gjordes propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Yngve Nilsson m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen i förevarande del; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Därefter gjordes i enlighet med de rörande punkten A 2 framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innehölls i den av herr Yngve Nilsson m. fl. vid betänkandet anförda reservationen i denna del; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

På gjord proposition bifölls därpå utskottets hemställan i punkten A 3.

Vidare gjordes enligt de avseende punkten A 4 förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Erik Filip Petersson m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen i förevarande del; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

I vad gällde punkten B gjordes här efter propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som inne-

hölls i den av herr Yngve Nilsson m. fl. vid betänkandet anförda reservationen i denna del; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Sedermera bifölls på gjord proposition utskottets hemställan i punkten C.

På framställning av herr talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden å föredragningslistan skulle uppskjutas till ett annat sammanträde.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökning:

Till riksdagens första kammare

Undertecknad anhåller härmed om ledighet från riksdagsarbetet under tiden från och med den 24 maj 1968 till vårsessionens slut för deltagande i FN:s generalförsamlings fortsatta tjugandra ordinarie möte.

Stockholm den 21/5 1968.

Alva Myrdal

Den begärda ledigheten beviljades.

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 216, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade former för reglering av priserna på fisk, m. m.

Anmäldes och godkändes tredje lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 222, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom, m. m. jämte motioner i ämnet;

nr 223, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 2 § förordning-

Meddelande ang. enkla frågor

en den 22 april 1960 (nr 77) angående byggnadsforskningsavgift;

nr 232, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förnyelse av vissa inteckningar för nyttjanderätt, avkomsträtt och servitut, m. m.; samt

nr 233, i anledning av motioner angående påföljderna vid oljeutsläpp från fartyg.

Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammarens ordningsstadga följande enkla frågor denna dag framstälts, nämligen

av herr *Hjorth* (s) till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet: »Avser Statsrådet att inför den instundande turist- och semestersäsongen vidtaga åtgärder för att stävja den tilltagande nedskräpningen till sjöss?»;

av herr *Tistad* (fp) till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet: »Är Statsrådet beredd vid-

taga åtgärder för att säkerställa en sådan service på SJ:s sovvagnståg, att biljettkontrollen kan utföras inom rimlig tid efter tågets avgång?»;

av herr *Österdahl* (fp) till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet: »Är Statsrådet beredd att ur lokaliserings synpunkt medverka till att på Gotland förlägga den centrala basen för oljeletningen i Östersjön; samt

av herr *Wikberg* (cp) till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet: »Har Statsrådet uppmärksammat, att de nyligen genomförda förändringarna av postdistributionen har medfört, att försändelser i vissa fall kommer fram senare än vad som förut varit fallet?»

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.28.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert

Fredagen den 24 maj

Kammaren sammanträdde kl. 14.00; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Justerades protokollet för den 15 innevarande månad.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag

dels till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 238, angående val av fullmäktige i riksbanken med suppleanter; och

nr 243, angående val av fullmäktige i riksgäldskontoret med suppleanter;

dels och till riksdagens förordnanden:

nr 239 och 240, för
herr Yngve Holmberg
herr Birger Nilsson
att vara fullmäktige i riksbanken;

nr 241 och 242, för
herr Staffan Burenstam Linder
herr Sven Hammarberg
att vara suppleanter för fullmäktige i riksbanken;

nr 244 och 245, för
herr Henning Gustafsson
herr Birger Andersson
att vara fullmäktige i riksgäldskontoret;

nr 246 och 247, för
herr Sven Antby
herr Ingvar Svanberg
att vara suppleanter för fullmäktige i riksgäldskontoret;

nr 248 och 249, för
herr Gösta Sterne
herr Bo Martinsson
att vara ledamöter i styrelsen för riksdagens förvaltningskontor; samt

nr 250 och 251, för
herr Eskil Tistad
fröken Viola Sandell
att vara styrelsesuppleanter i riksdagens förvaltningskontor.

Anmälades och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 275, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m. jämte motioner; samt

nr 276, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förnyelse av vissa in-teckningar för nyttjanderätt, avkomsträtt och servitut, m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet.

Anmälades och bordlades konstitutionsutskottets memorial och utlåtanden:

nr 19, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden;

nr 21, i anledning av proposition med förslag till lag angående ändring i lagen om polisregister jämte följd-motioner; och

nr 22, i anledning av proposition med förslag till lag angående ändring i lagen om inskränkningar i rätten att ut-bekomma allmänna handlingar (i viss del);

statsutskottets utlåtanden:
nr 128, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående långtidsplan för det statliga utvecklingsbiståndet m. m. samt Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare svenska bidrag till Internationella utvecklingsfonden (IDA) jämte motioner;

Meddelande ang. enkla frågor

nr 129, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående undervisning för utlandssvenska barn samt för vissa minoriteter i Sverige jämte motioner;

nr 130, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m. och om fortsatt giltighet av lagen, m. m., i vad propositionen hänvisats till statsutskottet, jämte motion;

nr 131, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ökat statligt stöd till teknisk forskning och industriellt utvecklingsarbete jämte motioner;

nr 134, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa löneanslag m. m. jämte motioner;

nr 135, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till stat för riksgäldsfonden för budgetåret 1968/69;

nr 136, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om avsättning av kommunal-skattemedel till budgetutjämningsfonden för budgetåret 1968/69;

nr 137, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1967/68 i vad propositionen avser avskrivning av nya kapitalinvesteringar;

nr 138, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1968/69 till avskrivning av nya kapitalinvesteringar, m. m.; och

nr 139, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statlig garanti för skadeersättning vid vissa atomolyckor;

bevillningsutskottets betänkande nr 41, med anledning av motioner angående det svenska biståndet till u-länderna m. m.;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 38, i anledning av motioner om åtgärder för skydd åt vissa hemmamarknadsindustrier, m. m.;

nr 39, i anledning av motion angående lokaliseringspolitiska åtgärder av-

seende södra delen av Älvsborgs län, m. m.; och

nr 40, i anledning av motion om en samhällsägad basindustri i Kalmar län;

tredje lagutskottets utlåtande och memorial:

nr 50, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m. och om fortsatt giltighet av lagen, m. m., dels motioner i ämnet, dels ock motioner om hyreshöjning på grund av standardförbättring, m. m., om införande i hyreslagstiftningen av bestämmelser om bytesrätt och reparationssskyldighet, angående besittningsskyddet för hyresgäst, om successiv avveckling av hyresregleringen, om avveckling av hyresregleringen beträffande en- och tvåfamiljsvillor, angående effektivare åtgärder mot vanvård av fastighet samt om översyn av de nuvarande hyressättningsnormerna; och

nr 51, angående uppskov med behandlingen av vissa utskottet tilldelade ärenden m. m.;

jordbruksutskottets utlåtande nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående effektivisering och samordning av statens skogsföretag, m. m. jämte motioner; samt

allmänna beredningsutskottets memorial nr 43, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden.

Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammarens ordningsstadga följande enkla frågor denna dag framställdes, nämligen av herr *Eriksson, Karl-Erik*, (fp) till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet: »Är Herr Statsrådet, mot bakgrunden av de siffror kontrollstyrelsen nu redovisat över starkölskonsumtionen, beredd ta ställning till ett eventuellt avbrytande av försöks-

verksamheten med fri starkölsförsäljning?»;

av herr *Brundin* (h) till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet: »Av vilket skäl har Statsrådet underlåtit att besvara min interpellation, ställd den 17 oktober 1967 och upprepad den 16 januari 1968, om en redovisning av hur de i lag angivna insynsmöjligheterna utnyttjats i fråga om företag, vilka beviljats industrigarantilån eller lokaliseringsstöd?»; samt

av herr *Pettersson, Harald*, (cp) till herr statsrådet Wickman: »Anser Stats-

Meddelande ang. enkla frågor

rådet statens vattenfallsverks inköp av eldistributionsföretag förenliga med syftet med kommerskollegiets uppdrag att utarbeta förslag till lämpliga eldistributionsområden?»

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 14.06.

In fidem

Torgny Asplund

/Solveig Gemert

Måndagen den 27 maj

Kammaren sammanträdde kl. 15.00; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Justerades protokollen för den 16 och den 17 innevarande månad.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 255, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1968/69 till teckning av aktier i Sveriges Investeringsbank AB m. m. jämte motioner;

nr 256, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1968/69 till atomenergiverksamhet samt teknisk provning och standardisering;

nr 257, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av förslag till allmän beredskapsstat för budgetåret 1968/69, m. m.;

nr 258, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående skolans arbetstider jämte motioner;

nr 259, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vidareutbildning av sjuksköterskor m. m. jämte motioner;

nr 260, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av en fastighet i Sundsvall;

nr 261, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att i vissa fall avstå allmänna arvsfondens rätt till arv;

nr 262, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om viss ändring i statens pensionslöneförordning m. m.;

nr 263, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rikskonserter m. m. jämte motioner;

nr 264, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avgift för innehav av navigeringsmottagare;

nr 270, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående kostnader för FN-styrkan på Cypern;

nr 271, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag om viss kreditgaranti åt svensk varvsindustri jämte motioner;

nr 272, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande av förvaltningsbyggnad i kvarteret Garnisonen i Stockholm;

nr 273, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående teknisk och medicinsk utbildning och forskning i Linköping m. m. jämte motioner;

nr 280, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1968/69 till prisreglering m. m.;

nr 281, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslagsfrågor m. m. rörande det militära försvaret och civilförsvaret jämte motioner;

nr 282, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa organisations- och anslagsfrågor rörande försvaret;

nr 283, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till stat för försvarets fastighetsfond för budgetåret 1968/69;

nr 284, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av viss staten tillhörig fast egendom m. m.; och

nr 285, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budget-

Ang. resultaten av förhandlingarna vid världshandelskonferensen UNCTAD II
i New Dehli

året 1967/68 i vad propositionen avser ändrad metod för prisreglering av vissa beställningsbemyndiganden inom försvarsdepartementets verksamhetsområde.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 274, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m. m.

Ang. resultaten av förhandlingarna vid världshandelskonferensen UNCTAD II
i New Dehli

Herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet LANGE, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr *Möllers* (s) interpellation angående resultaten av förhandlingarna vid världshandelskonferensen UNCTAD II i New Delhi, erhöll ordet och anförde:

Herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Herr Möller har bett mig lämna en redogörelse för och bedömning av resultatet av förhandlingarna vid Förenta Nationernas världshandelskonferens, UNCTAD II, i New Delhi.

Jag vill svara följande.

Jag har fortlöpande lämnat ett relativt omfattande informationsmaterial till riksdagsgruppernas kanslier om konferensen och dess förlopp. Jag anser mig därför som svar på interpellationen kunna nöja mig med en sammanfattande redogörelse. Jag vill i detta sammanhang också nämna att från handelsdepartementet kommer att i tryckt form ges ut en översiktlig redogörelse för konferensen och dess resultat.

På råvaruområdet nåddes i New Delhi enighet om ett aktionsprogram. Man be-

slöt sålunda inkalla en sockerkonferens till den 17 april i år i syfte att få till stånd ett sockeravtal före utgången av året. Den internationella kakaokonferensen väntas bli sammankallad i sommar i avsikt att få till stånd ett prisstabiliserande råvaruavtal även för denna vara. För vissa andra råvaror förutser man konsultationer och studier för att komma fram till lämpliga lösningar.

Frågan om avveckling av handels hinder för råvaror liksom de problem som är förknippade med den konkurrens vissa u-landsråvaror har att möta från syntetvaror och andra ersättningsprodukter kommer att fortsättningsvis diskuteras i UNCTAD:s permanenta organ. Detta gäller också frågan om finansiering av buffertlager.

Förslaget att ge u-landsexporten en förmånsbehandling på industriländernas marknader genom ett preferenssystem var en av huvudfrågorna. Trots att enighet rådde i fråga om vissa huvudelement i ett sådant system, lyckades man inte enas om utformningen. Konferensen beslöt uttala sig för att ett ömsesidigt acceptabelt preferenssystem skulle införas snarast möjligt. En kommitté tillsattes för de nödvändiga konsultationerna. Den kommer att sammanträda första gången i november i år. Målet är att fastställa detaljerna för ett preferenssystem under år 1969. Många länder uttryckte förhoppningen att ett preferensarrangemang skall träda i kraft i början av år 1970.

Allmän enighet rådde om att större ansträngningar måste göras på marknadsföringsområdet och att det var angeläget att i-länderna och de internationella organisationerna hjälper u-länderna i deras exportansträngningar. Fortsatta diskussioner kommer att äga rum inom UNCTAD i dessa frågor liksom beträffande avvecklingen av handels hinder för färdigvaror och halvfabrikat.

Diskussionerna om finansfrågorna

Ang. resultaten av förhandlingarna vid världshandelskonferensen UNCTAD II
i New Dehli

rörde sig huvudsakligen kring problem såsom biståndsmålet, biståndsvillkor och supplementär finansiering. Resultatet av diskussionerna sammanfattades i form av ett gemensamt uttalande. I detta konstateras beträffande målsättningen för biståndsvolymen bl. a. att varje i-land skall sträva efter att ge u-länderna finansiella resurser, som årligen uppgår till 1 proc. av bruttonationalprodukten. Tre i-länder, Frankrike, Nederländerna och Sverige, förklarade att de kunde acceptera u-ländernas krav att målsättningen uppnås år 1972. Vårt mål att nå en u-hjälp som uppgår till 1 proc. av bruttonationalprodukten 1974/75 bygger på en definition som bara tar med de statliga insatserna. Enligt det beräknings sätt UNCTAD använder uppnår vi målet under de första två åren av 1970-talet.

I vad avser biståndsvillkoren konstaterades att dessa i allmänhet är för hårda och att man skall sträva efter att mjuka upp dem. Finansiellt bistånd skall i princip vara obundet.

I fråga om supplementär finansiering skall arbetet fortsätta i syfte att lösa utestående problem. Den expertgrupp som redan före konferensen sysslade med frågan skall avlägga rapport till handels- och utvecklingsstyrelsen snarast möjligt men senast till dess nionde session år 1969.

På sjöfartsområdet antogs ett antal resolutioner. Bl. a. bekräftades önskvärdheten av en konsultationsordning mellan å ena sidan linjekonferenser och å andra sidan sjöbefraktarråd. En resolution betonar vikten av hamnförbättringar, och medlemsstaterna uppmanas att välvilligt överväga framställningar om bistånd på detta område på så gynnsamma villkor som möjligt. I-länderna rekommenderas vidare att välvilligt överväga finansiellt bistånd för att bygga upp handelsflottor i u-länderna.

Västländerna och öststaterna uttalar sin beredvillighet att genom han-

delspolitiskt, finansiellt eller tekniskt bistånd bistå u-länderna i deras inbördes ekonomiska samarbetssträvanden.

Konferensens omedelbara resultat är naturligtvis mycket begränsade om man ser dem mot bakgrund av u-ländernas konkreta och omedelbara behov och de önskemål som förs fram i Algerstadgan. I detta sammanhang vill jag erinra om att den svenska delegationens instruktioner i hög grad tillmötesgick de krav som framstälts i Algerstadgan.

På många områden ger överenskommelserna i New Delhi emellertid möjligheter till fortsatta framsteg. Aktionsprogrammet på råvaruområdet kan få betydelse bl. a. då det gäller att initiera nya råvaruavtal. På preferensområdet synes en lösning ligga i blickfältet. Ytterligare förarbete erfordras emellertid innan man når fram till en praktisk tillämpning.

Ytterligare framsteg borde kunna göras exempelvis i frågan om supplementär finansiering. På finansområdet är det av stor betydelse att man allmänt accepterat att 1 proc.-målet bör baseras på bruttonationalprodukten till marknadspris. Detta innebär för flertalet i-länder en volymökning av målsättningen på i genomsnitt 25 proc.

Ett viktigt skäl till det begränsade resultatet är det ekonomiska-finansiella läget i vissa större industriländer. Situationen var inte ägnad att öka dessa länders möjlighet och vilja att ikläda sig långtgående åtaganden.

Genom sin storlek blev konferensen mycket tungrodd. Långt över hundra nationer deltog med upp emot 2 000 delegater. De flesta av delegationerna presenterade sin huvudinställning i anföranden i plenarförsamlingen. I många fall återkom de också i kommittéerna. Det var självfallet mycket tidskrävande, liksom samordningsdiskussionerna inom och mellan de olika ländergrupperna. Det kan nämnas att vid ett tillfälle över hundra arbetsgrupper av olika slag var i verksamhet.

Ang. resultaten av förhandlingarna vid världshandelskonferensen UNCTAD II i New Dehli

Den omfattande dagordningen utgjorde också en belastning. En begränsning till ett mindre antal områden, på vilka möjligheter till konkreta resultat kunde bedömas föreligga, skulle ha tvingat de deltagande länderna till mer direkta förhandlingar.

Dessa förhållanden aktualiserar frågan om UNCTAD:s framtida arbetsformer. Den kommer också att behandlas vid nästa sammanträde med styrelsen.

Vi kommer att fortsätta våra ansträngningar att genom UNCTAD och andra organisationer aktivt sträva efter konkreta lösningar på u-ländernas problem. Under den närmaste tiden kommer Sverige att vara företrätt i UNCTAD:s styrelse och kommer att försöka bli representerat i samtliga huvudkommittéer. Vi skulle därigenom få möjlighet att göra en fortsatt insats i dessa betydelsefulla frågor.

Sammanfattningsvis, herr talman, kan sägas att resultatet av den andra världshandelskonferensen var magert även om vissa framsteg gjordes. Vi rör oss visserligen i rätt riktning. Flera av de större frågorna har fallit framåt. Men de är ännu inte klara att föras ut i verkligheten. Framstegstakten är för långsam. Vi står ändå inför problem som inom något eller några årtionden kan bli avgörande för hela mänskligheten.

Herr MÖLLER (s):

Herr talman! Jag ber att få uttala mitt tack till handelsminister Lange för hans svar på min interpellation. Hans bedömning av UNCTAD II verkar realistisk och måttfull. Statsrådet Lange säger att några omedelbara konkreta resultat inte nåddes men att vissa framsteg noterades samt att möjligheter har uppstått för fortsatta framsteg. Flera större frågor har fallit framåt, säger statsrådet. Jag hoppas att han då lägger betoningen på »framåt» och inte på »fallit».

Andra bedömare har visat mycket större pessimism. UNCTAD:s generalsekreterare Paul Prebisch besökte nyligen Sverige och han dolde då inte sin besvikelse. Ordföranden i U-gruppen »de 77» brasilianaren de Silveira har rentav talat om ett fiasko i New Delhi.

Anlägger man ett kort perspektiv kan man med fog tala om ett misslyckande, men man kan på längre sikt hoppas att även UNCTAD II skall vara av värde och leda framåt. Den bör ha bidragit till ökad förståelse och insikt bland industriländerna om u-ländernas problem, deras svårigheter och önskemål när det gäller världshandeln.

Klart är att konferensen inte tillnärmelsevis motsvarade u-ländernas förväntningar. De var högt spända, som framgår av den ambitiösa Algerstadgan. Mer än något tidigare dokument gav denna ett samlat uttryck för u-världens krav på i-länderna i handelspolitiskt avseende. Algerstadgan kan delvis tyckas överambitiös, och det hade sina risker att i så hög grad som skedde söka göra stadgan till förhandlingsgrundval i New Delhi. Men Algerstadgan kommer att leva vidare med sina krav och önskemål, och industriländerna kommer gång på gång att möta dem i debatten om världshandels villkor och förutsättningar.

Sverige har intagit en klart positiv hållning till Algerstadgan, dess anda och innehåll. Den svenska delegationens direktiv inför UNCTAD II var mycket generösa. Sällan eller aldrig har väl en regeringsdelegation haft så generösa, så positiva direktiv i ett sådant sammanhang. Sverige kommer också att ligga i främsta ledet bland västländerna när det gäller att söka verka pådrivande för att möta u-länderna och tillmötesgå deras önskemål. När generalsekreterare Raul Prebisch för ett par veckor sedan besökte Sverige prisade han också Sveriges insats i New Delhi och påpekade att vårt land kan göra

Ang. resultaten av förhandlingarna vid världshandelskonferensen UNCTAD II i New Dehli

långt större insatser för u-länderna än som motsvaras av vår andel i världskonomin.

Inte minst inför morgondagens riksdagsdebatt om biståndet är det av vikt att kunna konstatera denna positiva svenska attityd till Algerstadgan och de problem som den aktualiserar.

UNCTAD II hölls vid en tidpunkt då många omständigheter motverkade gynnsamma resultat. Statsrådet Lange har erinrat om några. Vissa huvudländer i den västliga världen, främst USA och England, hade akuta bekymmer med sin betalningsbalans. Deras valutor var utsatta för stora påfrestningar. Osäkerhet rådde om huruvida det monetära mötet i Stockholm skulle kunna lugna och stabilisera läget. Under senare år har industriländernas totala bistånd stagnerat och en del länder har rent av minskat sin insats.

Men först och sist måste man konstatera att den politiska viljan i industriländerna inte är tillräcklig för att göra en verkligt stor och avgörande hjälpsinsats för u-länderna. Särskilt svag är viljan när det gäller att låta biståndet gå i de multilaterala kanalerna och i obunden form. Därvidlag har Sverige en viktig propagandauppgift i den västliga världen att fullgöra tillsammans med andra likasinnade länder.

Men man måste också ställa frågan om sådana mammutkonferenser som UNCTAD II är lämpliga som arbetsform. Statsrådet Langes svar visar i denna del en klar och befogad skepsis. Han säger att konferensen med sina 2 000 deltagare var mycket tungrodd, att dagordningens omfattning var en belastning, att man hade alltför långa allmänna debatter etc. Denna kritik är säkert på sin plats. I själva verket berör den en kardinalpunkt i UNCTAD:s arbete. Dess arbetsformer kräver en inträngande debatt. I New Delhi hölls närmare 1 000 kommittémöten med ett hundratal kommittéer och grupper. I den allmänna debatten hölls mer än

125 långa anföranden av delegationscheferna, och ofta upprepades de senare i utskottet.

Man kan väl inte helt undvika sådana mammutkonferenser i framtiden, men Sverige bör i UNCTAD:s styrelse och i övrigt inom hela »FN-familjen» — där dessa frågor berörs — energiskt söka främja andra och mindre uppsvällda arbetsformer. Det verkar opraktiskt att söka angripa och lösa alla dessa problem samtidigt, och det måste vara bättre att angripa dem avgränsat i mindre form och med största möjliga konkretion.

Låt mig tolka statsrådet Langes svar så att Sverige kommer att anstränga sig alldeles särskilt härvid för att ge UNCTAD:s arbete en effektivare inriktning till form och innehåll. Jag tror att detta är angeläget.

Ingen av de mera avgörande delfrågorna fick sin lösning i New Delhi. I bästa fall nåddes principiell enighet, men de flesta problemen lämnades öppna och hänsköts till fortsatt behandling. Bland de positiva inslagen var enigheten om aktionsprogram på råvaruområdet, där spår redan har börjat avsätta sig genom de förhandlingar som kommit i gång om ett sockeravtal.

Av särskild vikt var den principiella enighet som nåddes om att snarast upprätta ett preferenssystem. Det gällde en kärnfråga vid konferensen, ett av u-ländernas huvudkrav. Det är möjligt att u-länderna överbetonar betydelsen av ett preferenssystem. De färdigvaror och halvfabrikat som skulle beröras av ett preferenssystem är en mycket ringa del av u-ländernas export. Svårigheterna för deras varor att, även med ett preferenssystem, framgångsrikt konkurrera med industriländernas egna utvecklade och sofistikerade produkter skall heller inte underskattas. Men som en del i den allmänna handelspolitiken visavi u-länderna bör även handelspreferenser ha sitt värde. Att vissa stora industriländer, som förr motsatt sig ett

Ang. resultaten av förhandlingarna vid världshandelskonferensen UNCTAD II i New Delhi

sådant system, i New Delhi förklarade sig redo att i princip godta detta är i och för sig lovande.

Låt mig i anslutning till detta göra en kommentar av annan karaktär. Vi ser i dag här ute på riksdagshusplanen ett antal ungdomar som har slagit läger, vilka övernattar och fastar för att driva fram en större, snabbare svensk insats för u-länderna. Detta är ett positivt, tilltalande utslag av intresse och engagemang för de fattiga länderna. En del av de praktiska krav som därvid ställs är dess värre ganska olämpliga, och det gäller särskilt huvudkravet att proposition 101 om Sveriges bistånd i morgon skulle bordläggas. Det skulle bara betyda att anslag för en halv miljard åt u-hjälpen inte kom med i budgeten.

Ett annat krav har direkt anknytning till vår debatt om UNCTAD. Jag vill fråga statsrådet Lange om han anser det möjligt och praktiskt lämpligt att, utan att avvakta tillkomsten av ett eventuellt internationellt system av handelspreferenser, Sverige skulle överväga att ensamt införa sådana i vår handel med u-länderna.

Inte heller den supplementära finansieringen kunde föras i hamn. Tanken härpå väcktes vid första UNCTAD 1964 av Sverige och England. Den har sedan utretts och prövats ingående. Den fördes nu ännu ett steg vidare genom att expertgruppen skall försätta bearbetningen och rapportera nästa år. Men framtiden ter sig onekligen oviss för den supplementära finansieringen. Den skulle kosta mycket pengar — närmare ett par miljarder kronor — och är tekniskt komplicerat att genomföra. Ännu har vissa industriländer en kylig eller rent av helt avvisande inställning till projektet. Även åtskilliga u-länder är kallsinniga mot tanken på en supplementär finansiering. Frågan har tydligen ännu mycket lång väg att vandra innan den kan avgöras.

De ledande industriländerna har inte

nu varit redo att åta sig de kostnader och åtaganden som den supplementära finansieringen skulle innebära. Desto mer glädjande är att industriländerna i annat sammanhang enats om att öka biståndet genom Internationella utvecklingsfonden, IDA. Denna fond är måhända det allra bästa medlet för att kanalisera generös multilateral hjälp till u-länderna. Enighet har nyligen vunnits om ett nytt stort bidrag med 1,2 miljard dollar för den närmaste treårsperioden. Detta är otvivelaktigt ett av de mest positiva inslagen för u-hjälp under senare år. Riksdagen får tillfälle att diskutera mera därom i morgon.

Klart positiv var också enigheten i New Delhi att göra bruttonationalprodukten till mätare för biståndets omfattning i stället för nettoprodukten. Det innebär en väsentlig höjning av biståndsmålet.

Sverige var i New Delhi ett av de tre industriländer — vid sidan av Frankrike och Nederländerna — som band sig för att nå enprocentmålet vid ett visst årtal, nämligen i början av 1970-talet, troligen år 1972, såsom detta mål definieras av UNCTAD. Biståndsmålet innebär att tre fjärdedelar av biståndet skall vara offentligt finansiellt stöd, medan resten förutsätts vara bistånd från privata eller övriga icke-statliga källor.

Den förklaring den svenska delegationen gav vid UNCTAD II om biståndsmålet och tidtabellen var bindande. Den är i linje med den långsiktiga planen som regeringen lagt fram om u-hjälpen och som behandlas av riksdagen i morgon. Såvitt jag har sett, har deklARATIONEN hälsats med stor tillfredsställelse av u-länderna vid konferensen i New Delhi. Jag förutsätter att Sverige på allt sätt söker stimulera andra industriländer att följa efter och sätta upp liknande fasta åtaganden och tidtabeller för sitt bistånd.

UNCTAD II födde icke den globala utvecklingsstrategi som Raul Prebisch hade hoppats och förordat. Framgången

Ang. resultaten av förhandlingarna vid världshandelskonferensen UNCTAD II
i New Dehli

blev bara partiell, och åtskilliga misslyckanden måste noteras. Det behöver dock inte stämma till pessimism och handlingsoförmåga. Tvärtom. Vetskapen om de fattiga folkens läge, problem och omätbara behov har fördjupats genom UNCTAD II. Det bör bidra till ökad aktivitet, där Sverige och andra rika länder satsar på ett målmedvetet, generöst och stadigt växande bistånd för att hjälpa de fattiga folken att utveckla sina samhällen och förbättra sina livsvillkor. Med alla sina besvikelser bör UNCTAD II dock ha gett nyttiga erfarenheter och impulser i detta mödosamma och långsiktiga arbete.

Jag ber, herr talman, att än en gång få rikta mitt tack till handelsminister Lange för svaret.

Herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Jag har inte begärt ordet därför att jag har något att anmärka mot vad interpellanten anförde. Jag tror mig tvärt om kunna konstatera att vi är så överens som två ledamöter av denna kammare kan vara. Nej, jag begärde ordet för att besvara en fråga som herr Möller framställde, nämligen om det var tänkbart att Sverige unilateralt — om jag förstod honom rätt — skulle införa ett preferenssystem som vi arbetat för både under förberedelserna för UNCTAD-konferensen och under själva konferensen. Denna fråga har mer än en sida.

Låt mig bara först erinra om att Sverige har mycket låga tullar och endast få importregleringar kvar. Vi utgör den mest köpstarka marknaden i Europa på grund av vår höga genomsnittliga inkomstnivå. Vi erbjuder därför, trots att vi är ett land med bara 8 miljoner människor, en intressant marknad också för u-ländernas färdigvaror. De möter få hinder här. Det är egentligen endast på två områden, som preferenser för vår del skulle kunna ge någon ökad stimulans för u-ländernas

export av färdigvaror till den svenska marknaden, nämligen när det gäller textilvaror och lädervaror. I övrigt har Sverige en så öppen tullmarknad som över huvud taget något land bland industriländerna, t. o. m. med lägre tullmurar än i de flesta länder. Men på de områden som jag nyss nämnde och som möjligen skulle vara av visst intresse för u-länderna skulle vi få betydande omställningssvårigheter. Vi vet redan att det svenska näringslivet undergår en hastig omdaning. Vi bevittnar hur textilindustrins volym minskar samt hur de anställda permitteras och blir friställda. Vi har redan bekymmer med att skola om de friställda och föra över dem till andra och livkraftiga verksamhetsområden inom industrin.

Vi behöver litet tid på oss, och därför tror jag inte att det är praktiskt genomförbart för vår del att ensamma i hela världen införa ett preferenssystem på de områden där det kunde vara av intresse för den traditionella exporten av färdigvaror från u-länderna. Det betyder dock inte att vi kommer att ligga stilla i fortsättningen. Vi har möjligheter att fortsätta ansträngningarna att få till stånd ett universellt preferenssystem. Vi arbetar medvetet på detta i internationella organisationer, såväl i UNCTAD-organen som bland industriländerna i OECD. Jag hoppas att dessa ansträngningar så småningom också skall krönas med framgång. Alltför optimistisk skall man inte vara — jag delar interpellantens uppfattning att det är bättre att vara realistisk — men vi har ändå kommit så långt i utarbetandet av tänkbara system för preferenser av detta slag att vi väl ändå inte är helt chanslösa när det gäller möjligheterna att uppnå ett resultat.

Herr MÖLLER (s):

Herr talman! Jag framställde naturligtvis inte min fråga i förväntan om att statsrådet skulle ge något förplik-

tande svar. Ännu mindre har jag möjligheter att framlägga någon deciderad ståndpunkt i dessa mycket invecklade problem. Min tanke var närmast att statsrådet skulle så att säga ventilera den problematik som är förknippad med det krav som nu alltmera börjar framföras i vår debatt, nämligen att vi utan att avvakta ett internationellt preferenssystem skall gå fram ensamma. Statsrådet har ju i sitt svar berört en del av de konkreta problem som därmed skulle kunna uppstå. Om man till en oviss framtid kommer att förskjuta lösningen av ett universellt preferenssystem, bör man kanske ändå börja att i en mera konkret och positiv anda pröva utsikterna för oss att införa preferenser i vår handel med u-länderna. Men tills vidare bör vi kanske sikta på att genomföra det internationella system som är under prövning.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. handelspolitiken

Ordet gavs därpå ånyo till herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet LANGE, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara jämväl herr Gösta Jacobssons (h) interpellation angående handelspolitiken, och nu yttrade:

Herr talman! Herr Gösta Jacobsson har frågat huruvida jag är beredd att innan riksdagen åtskils lämna en redogörelse för vad som på senaste tid förevarit på det handelspolitiska området.

Jag hade för ett par dagar sedan tillfälle att i andra kammaren lämna en information om EFTA:s ministerrådsmöte i London i början av denna månad. En utförligare skriftlig redogörelse över detta möte kommer att lämnas kammarens ledamöter innan riksdagen åtskils. Jag avser därtill att överlämna en översiktlig dokumenta-

tion om det nordiska statsministermötet i Köpenhamn i april. Därmed torde en väsentlig del av herr Jacobssons önskemål var uppfylld. Jag vill emellertid gärna tillmötesgå interpellantens begäran ytterligare i form av några kommentarer till de händelser som det refereras till i interpellationens motivering.

Integrationsfrågan är självfallet fortfarande en av de mest centrala frågorna på det handelspolitiska området. Såväl i Köpenhamn som i London ägnades en betydande del av diskussionerna åt den frågan.

Vad som just nu tilldrar sig det största intresset är de överväganden som görs inom EEC för att finna övergångslösningar till dess en utvidgning av Den gemensamma marknaden kan komma till stånd.

Statsministermötet i Köpenhamn uttalade de nordiska ländernas intresse för dessa ansträngningar att söka nå interimistiska arrangemang. De nordiska länderna var överens om att tills vidare inte själva ta några nya initiativ utan avvakta de förslag som kan komma fram ur diskussionerna inom Gemenskapen. Köpenhamnmötet förutsatte att sådana förslag skulle underlätta genomförandet av de nordiska ländernas marknadspolitiska målsättning och att de fördelar som vunnits genom samarbetet i EFTA skulle bevaras. I konsekvens härmed uttalade också mötet att alla EFTA-länder redan från början skulle ha möjlighet att delta i förhandlingar om eventuella arrangemang.

EFTA:s ministerrådsmöte i London kom på de väsentliga punkterna till samma slutsatser. Några egna initiativ bör f. n. inte tas. De förslag som kan komma att läggas fram från EEC kommer att prövas i positiv anda. Alla EFTA-länder måste ha möjlighet att redan från början delta i eventuella förhandlingar.

Uttalandet från London avslöjar att en viss uppmjukning av den brittiska

Ang. handelspolitiken

hållningen har skett. Från att tidigare hårt ha insisterat på att endast förhandlingar om medlemskap kunde godtas är nu britterna beredda att förhandla också om interimistiska lösningar. Man betonar emellertid mycket starkt att sådana arrangemang bör utformas så att de leder till medlemskap.

Något konkret förslag till en interimistisk lösning föreligger som bekant inte. Olika lösningar diskuteras. Särskilt det fransk-tyska uppslaget med en form av handelsarrangemang förefaller vara av stort intresse, även om vi ännu inte vet så mycket om dess närmare utformning. En förutsättning för varje interimistiskt arrangemang är givetvis att det kan omfattas av Gemenskapens samtliga medlemmar.

Jag hade tillfälle att diskutera dessa och andra europeiska ekonomiska problem vid samtal i Bryssel för några veckor sedan med EEC-kommissionens president Rey och den belgiske utrikesministern Harmel.

Jag fann liksom statsrådet Wickman, som besökte EEC-kommissionen några dagar tidigare än jag, att man inom EEC hyser ett positivt intresse för de bidrag som Sverige kan ge till det europeiska integrationsarbetet. Jag kunde också konstatera en ökad förståelse för den svenska neutralitetspolitiken.

Vid statsministermötet i Köpenhamn fattades ett betydelsefullt politiskt beslut om en utredning rörande en utvidgning av det nordiska samarbetet inom ramen för såväl EFTA-samarbetet som de vidare integrationssträvandena i Europa.

Det ämbetsmannautskott som inom kort börjar sitt arbete på att utforma konkreta förslag till ett utvidgat nordiskt samarbete gör detta sålunda på en klart utsagd grundval av a) hänsynstagande till EFTA-förpliktelserna, b) underlättande av deltagande i samarbete i stor europeisk marknad, c) förenlighet med strävandena att utvidga handeln med tredje länder och liberalisera världshandeln, d) hänsynstagande till

u-ländernas intressen, e) rimlig balans mellan för- och nackdelar för varje deltagande land samt f) att alltfört hålla utrikes- och säkerhetspolitiska frågor utanför det nordiska samarbetet.

Herr JACOBSSON, GÖSTA, (h):

Herr talman! Jag tackar herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet för interpellationssvaret. Det ger vissa sakuppgifter och korta, i och för sig intressanta kommentarer. Om sanningen skall fram tycker jag förstås att svaret var något magert. Jag hoppas att handelsministern inte tar illa upp att jag säger detta. I vilket fall som helst gav svaret knappast någon vägledning om den praktiska innebörden av förhandlingarna på olika frontavsnitt och deras resultat — detta särskilt på ett par punkter som jag strax skall beröra.

Det är gott och väl, herr handelsminister, att riksdagen om några dagar får mottaga mer utförliga skriftliga redogörelser, men riksdagen saknar möjligheter att på grundval av dessa redogörelser mera aktivt göra några meningsyttringar rörande det aktuella skendet på det handelspolitiska området. Jag medger, herr talman, att de tomma bänkarna inte vittnar om något större intresse, men det är ju måndag. Det var på samma sätt i fjol då riksdagen — i motsats till vad fallet var i Danmark och Norge — först i efterhand fick ta ställning till den viktiga frågan om Sveriges förnyade ansökan om anslutning till EEC. Inför de handlingar som i dessa dagar utspelar sig i Europa ter sig dock dessa ting diminutiva, och jag skall därför avstå från att närmare gå in därpå.

Vad som sker i Europa gör att Europa i dag är centrum för allas vårt intresse. Vi känner att vi utgör en lem av Europa. Vi önskar en europeisk integration och ett europeiskt samarbete. Jag är medveten om att regeringen på senaste tiden visat berömvärd aktivitet

för att klarlägga den svenska ståndpunkten i EEC-frågan. Detta har varit en högst angelägen sak, eftersom till följd av den svenska skrivelsens formulering och det muntliga tillägget uppenbarligen varken EEC-kommissionen i Bryssel eller någon annan tidigare riktigt förstått det sibyllinska agerandets dunkla innebörd. Jag har gång efter annan såväl i Europarådet i Strasbourg som annorstädes stött på att det talats om de fyra ansökningsländerna Storbritannien, Danmark, Norge och Irland, medan Sverige regelbundet uteslutits i sammanhanget. Vid ett parlamentariskt möte i Bonn i början av maj talade den brittiske vice utrikesministern lord Chalford gång efter annan på samma sätt om de *fyra* ansökningsländerna utan att ange Sverige. Om jag inte tar fel förekommer samma klassificering även i Brysselkommissionens båda slutrapporter.

Jag vill uttrycka den förhoppningen att den svenska regeringen nu i Bryssel gjort klart att Sverige med sin ansökan åsyftar fullt medlemskap, i den mån detta är förenligt med vår neutralitet. Jag vill understryka detta. När jag säger detta innebär det icke att jag gör mig några överdrivna förväntningar om att vårt land inom de närmaste åren skall uppnå fullt medlemskap. Att jag så starkt tryckt på hithörande ting beror i stället därpå att jag tror att det är en absolut nödvändighet att vårt land, när det gäller de kommande förhandlingarna om inträde, redan från början kommer på samma linje som Storbritannien, Danmark, Norge och Irland och icke behandlas mer eller mindre som en sökande av andra klass, som får sitta längst tid i väntrummet. Så får det givetvis inte vara. Huruvida alla EFTA-länderna kommer att släppas fram till förhandlingsbordet på en gång förefaller dock diskutabelt.

Jag noterar med mycket stor tillfredsställelse handelsministerns förklaring att man inom EEC numera hyser ett positivt intresse för de bidrag som Sve-

Ang. handelspolitiken
rige kan ge till det europeiska integrationsarbetet och att man också hyser förståelse för den svenska neutralitetsståndpunkten. Jag gör det så mycket hellre som jag genom mina begränsade utländska kontakter haft precis samma intryck. Det förefaller som om även Frankrike numera intar en positiv attityd till vårt lands marknadspolitiska strävanden. Västtyskland synes ha varit ett gott stöd när det gäller att vinna Frankrikes förståelse. Jag skulle vilja uttrycka det så att vår neutralitet har fått ett plusvärde, om vi inte själva genom oförnuftigt agerande rubbar förtroendet därför.

Att det för vårt lands del måste bli fråga om övergångslösningar har jag klart för mig. Den uppmjukning som uppenbarligen skett i den brittiska ståndpunkten — med rätt eller orätt karakteriserad med orden »allt eller inget» — är i och för sig värdefull. Jag tror emellertid att det är nödvändigt att de nordiska länderna ständigt utövar ett tryck på briterne. Vårt land kan måhända spela en aktiv roll när det gäller att åstadkomma någon form av övergångslösning.

Jag delar handelsministerns åsikt att det franska uppslaget med en form av handelsarrangemang är av intresse. Jag avser härmed tre ting: tullsänkningar på industrivaror, teknologiskt samarbete och jordbrukskontingenter till fixa priser.

När det gäller våra EEC-strävanden förefaller det mig som om handelsministern har bortsett från vad jag tycker är den enda verkligt konkreta framgång som vunnits, nämligen den överenskommelse som har träffats i Bryssel med herr Colonna om industrisamarbete på expertnivå inom olika industrisektorer. Det är ett löftesrikt tecken när det gäller att vidga kontaktytorna med EEC.

När jag nyss sade att handelsministerns svar var något magert syftade jag inte bara på detta utan också på att handelsministern inte närmare klarlä-

Ang. handelspolitiken

de strävandena att ytterligare utvidga EFTA-samarbetet och inte heller gick närmare in på de nordiska strävandena att inom ramen för EFTA skapa nya former för det nordiska samarbetet. Beträffande den första frågan om EFTA vet jag inte om jag skall förstå handelsministrarnas tystnad så att han menar att den nuvarande brittiska regeringen saknar närmare intresse för EFTA. Jag har läst presskommunikén från London av den 10 maj. Den innehåller tre huvudpunkter för ett intensifierat samarbete, men man skall kanske inte vänta sig för mycket av det. Jag har uppfattat det som ganska signifikativt att vid flera debatter i integrationsfrågan som jag hört i Strasbourg de engelska regeringsdelegaterna inte med ett ord berört EFTA:s existens. EFTA-sekretariatet har inte heller visat någon större aktivitet — snarare motsatsen.

I fråga om statsministermötet i Köpenhamn i april nämner handelsministern i sitt svar inte ett enda ord om den verkligt stora fråga som därvid väcktes från dansk håll, nämligen om återupplivande av den gamla tanken på en nordisk tullunion, inte heller om planerna på ett utvidgat jordbrukspolitiskt samarbete och en nordisk finansieringsfond — alla gamla bekanta från tidigare år av utredningar.

Som handelskamarman, placerad i Malmö, hyser jag av naturliga skäl positivt intresse för tullunionsfrågan. Vi på den skånska sidan av Öresund känner ju inga gränser mot Danmark.

Jag är rädd för att den nuvarande tekniska lösningen för EFTA med ett frihandelsområde och skilda yttre tullmurar i längden kommer att visa sig förenad med vissa praktiska olägenheter. Det krävs någon form av harmonisering och att vissa hål täpps igen. Jag är medveten om att entusiasmen för den nordiska tullunionstanken inte är så stor i Norge, åtminstone inte på alla håll, och att de tongivande näringslivsorganisationerna i Danmark, Industrirådet och Grosserersocietetets kommit-

té, ställt sig skeptiska för att inte säga avvisande. Jag har också anledning att tro att våra egna jordbrukare har vissa invändningar att komma med. Jag hoppas emellertid att köpenhamnsmötet lovande nordiska ansats skall utan onödig tidsutdräkt kunna omsättas i konkreta politiska beslut över ett så vidsträckt fält som möjligt.

Till sist vill jag ställa en liten fråga: Kommer de tänkbara övergångslösningarna i förhållande till EEC att låta sig förenas med de nordiska planerna? Eller utgör dessa senare endast ett alternativ för det fall att några EEC-arrangemang icke skulle komma till stånd?

Jag tackar än en gång handelsministern för svaret.

Herr statsrådet LANGE:

Herr talman! På herr Jacobssons sista fråga vill jag svara att det nordiska samarbetet aldrig tänkts som ett alternativ till den breda marknadslösningen i Europa, utan det står uttryckligen — och jag tror att jag läste upp det i mitt interpellationssvar — att vårt samarbete skall ske under hänsynstagande till vår marknadspolitiska målsättning — den målsättning som alla länderna har att bli i tillfälle att delta i en utvidgad gemensam marknad i vår del av Europa.

Att frågan om det nordiska samarbetet kom att aktualiseras berodde på att man från dansk sida var bekymrad över att vår väntan skulle bli så lång, och därför borde man enligt dansk uppfattning kunna vinna en del fördelar av att intensifiera samarbetet mellan våra länder.

Jag talade inte, det erkänner jag, här särskilt konkret om vad det samarbetet inrymde. Jag trodde uppriktigt sagt att det framgår av informationer i pressen och andra massmedia efter köpenhamnsmötet. Men det finns ett skäl till. Jag vill minnas att dessa frågor berördes i riksdagens handels- och utrikes-

Ang. handelspolitiken

politiska debatt den 21 mars i år, och därför tog jag inte upp det nu.

Det är även ett par andra reflexioner som jag inte kan undgå att göra i anledning av herr Jacobssons anförande. Han var bekymrad över kategoriklyvningen mellan de EFTA-länder som anmält intresse av att få förhandlingar med Gemenskapen. Det är fråga om fyra länder. Man tar med Irland också, och sedan kommer Sverige. Han ansåg att detta var mycket olyckligt. Ja, om det gäller frågan om formerna för vårt framtida deltagande i den stora lösningen, tycker jag att kategoriklyvningen är alldeles naturlig. Vi har inte ansökt om medlemskap. Vi har sagt att vi inte utesluter att den formen för vår del kan vara förenlig med vår neutralitetspolitik. Det har vi sagt och det har vi vidhållit.

Men det är självklart att neutralitetspolitiken som vi bedömer den kanske inte utgör ett hinder. Det är dock också ganska klart att man inom Gemenskapen är osäker på huruvida inte just vår neutralitet kan vara ett hinder för ett medlemskap. Jag fick detta ganska klart för mig när jag besökte kommissionens ordförande och framför allt när jag, som jag omnämnde i mitt anförande, talade med den belgiske utrikesministern. Det är möjligt att det går, sade man, men vi är inte säkra på det.

Det förelåg sålunda inte på någotdera hållet någon tveksamhet om vad vår ansökan avsåg. Däremot ställde man sig alltså en smula tveksam till om det skulle gå för ett land att fortsätta sin neutralitetspolitik och ändå kunna uppträda som medlem i Gemenskapen.

Jag skall inte utveckla detta vidare här utan vill bara säga att avtalet med EEC inte innehåller någon uppsägningsparagraf. Jag har svårt att föreställa mig att ett tillgodoseende av de tre neutralitetskraven, som ingen här i riksdagen har haft något emot, skall kunna tillgodoses utan att vi får en uppsägningsparagraf.

Slutsatsen av vad jag här velat säga blir bara att kategoriklyvningen när det gäller ansökningarna för deltagande i den stora lösningen är rätt naturlig. Helt annorlunda förhåller det sig om man försöker att upprätthålla en åtskillnad mellan länderna på grund av att vissa länder i EFTA är neutrala, andra icke när det gäller temporära handelsarrangemang. Vi försökte att klargöra att det vore en orimlighet att säga: Om detta skall vi först förhandla med England och de andra staterna. Sedan får vi se vad vi kan göra åt de övriga. Detta har ingenting med neutralitetspolitiken att göra. Med samma rätt skulle man kunnat säga: »Vi kan inte låta Sverige förhandla i Kennedyrundan, ty Sverige är neutralt.» Det är en helt orimlig ståndpunkt. Att den ändå kommit till synes beror på — vilket herr Gösta Jacobsson, skarpsinnig som han är, säkerligen också upptäckt — att det funnits ett behov dels från engelsk sida, dels och framför allt hos vissa medlemmar inom EEC att låta ett sådant arrangemang framstå som ett klart på förhand uttalat led i utvidgningen av Gemenskapen. Därför har man sagt att »det är de länder som söker medlemskap som vi tänker på nu» — en ståndpunkt som Frankrike uttryckligen har sagt sig inte dela och som man även från tyskt regeringshåll ansett vara ganska orimlig.

Det finns alltså en viss åtskillnad. Vi har våra problem när det gäller den stora lösningen, om vilken vi inte vet när den kommer. Ingen kan i dag säga när förhandlingar kan komma till stånd. Under mellantiden har vi därför ett starkt intresse — jag är glad att herr Gösta Jacobsson också ansåg det — att komma fram till något som gör tillvaron mer dräglig, något slag av handelsarrangemang; vad det kan bli vet vi inte ännu, och i dag är väl situationen sådan att man inte ens kan vänta en snabb invit till en diskussion om sådana mer temporära övergångslösningar. Jag behöver bara hänvisa till den allra senas-

Ang. handelspolitiken

te utvecklingen i Frankrike för att alla skall förstå att den måste påverka även EEC-processen.

Herr Gösta Jacobsson frågade om ingenting har gjorts för att intensifiera samarbetet i EFTA. Ett nordiskt förslag härom diskuterades och tillmötesgicks i huvudsak vid ministermötet i London. Men jag erkänner att man inte kan vänta sig särskilt påtagliga resultat. Det är fråga om någon ökad snabbhet i utredningarna.

Vi hoppas kunna mera effektivt t. ex. ta itu med icke blott tariffära handels hinder utan även andra ting som EFTA redan sysslat med.

Herr Jacobsson anmärkte slutligen också på att ingenting sades om det industrisamarbete som det yppades ett ömsesidigt intresse för vid samtalen mellan statsrådet Wickman och herr Colonna, en medlem av kommissionen. Jag tycker också det är glädjande, och det hade jag ju kunnat säga. Men någonting alldeles nytt är det inte.

Vi har slutit en överenskommelse med Kol- och stålunionen för att möjliggöra just ett sådant samarbete. Det har pågått några år. Erfarenheterna har varit goda fastän resultaten har varit begränsade.

Jag vill också säga att på Euratoms område har sedan länge sådana kontakter hållits mellan atomenergiarbetet i kommissionen, i EEC och den verksamhet som bedrivs här hemma. Även här har samarbete skett, och vi har dragit nytta av det, så något alldeles nytt är det inte som man här kom överens om. Det är viktigt nog ändå att man fått bygga ut samarbetet till nya fält.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp):

Herr talman! Jag skall inte lägga mig i den förda debatten mer än i ett par detaljer.

Jag tycker mig observera att statsrådet Lange vill understryka resonemang et om att det inte skulle vara något

alternativ till den verkliga Gemensamma marknaden att skapa detta nordiska EEC. Det uttalandet är jag förhållandevis tillfredsställd över, ty jag måste nog ändå säga, att jordbruket är oroligt på den här punkten, som ju gäller de eventuella överenskommelser som göres på den nordiska gemensamma marknaden.

Det sades ju den 22—23 april vid Köpenhamnsmötet att man skulle försöka utforma samarbetet så att en rimlig balans mellan fördelar och nackdelar kunde uppnås, för varje land. Det är på den punkten jag skulle vilja fråga, huruvida det har dragits upp någon handlingslinje, varefter t. ex. en gemensam nordisk marknad skall inrättas på jordbrukets område.

Jag frågar därför att jag vet att det är ett vitalt spörsmål inte minst för Danmark. Visserligen har under de senaste decennierna skett en förändring i Danmarks produktion i dess helhet, men fortfarande är dock 40 procent av den totala exporten från Danmark jordbruksprodukter. I det sammanhanget skulle jag också vilja påpeka, att såväl prissystem som vissa andra betingelser är mycket olika när det gäller danskt och svenskt jordbruk. Danskarna har uppbyggt sitt prissystem efter den s. k. lågprislinjen och vi i den övriga Norden efter högprislinjen. Vi exporterar t. ex. i dag spannmål till Danmark till ett mycket lågt världsmarknadspris, och det är alldeles givet att detta innebär gynnsammare produktionsbetingelser för danskarna när de sedan vill sända sin animalieproduktion tillbaka till oss.

Vidare baserar danskarna denna sin animalieproduktion på import av mycket billiga transoceanica fodermedel. Detta är ju ett helt annat system än vad vårt jordbruk har, eftersom vi i stället gått in för en strukturrationalisering med en produktionsbegränsning. Det är ju dagens hårda verklighet för svenskt jordbruk, att vi måste inrätta oss för att på en viss procentuell bas garantera försörjningen åt det svenska

Ang. handelspolitiken

folkhushållet. Det är alltså den linjen vi har fastslagit för framtiden. Skulle den danska animalieexporten till oss i framtiden baseras på dessa billiga fodermedel och på deras helt annorlunda utformade prissystem, så är det givet att vi får ganska besvärliga förhållanden.

Liksom jag gjorde i början av mitt anförande vill jag än en gång uttrycka min tillfredsställelse över att herr statsrådet inte ansåg att detta skulle bli något alternativ. Jag kan nämligen aldrig tro, att en avlastning av Danmarks exportbekymmer på oss kan bli så att säga ett alternativ för Norden till EEC. Denna nordiska marknad kan med andra ord helt enkelt inte bli ett godtagbart alternativ till en eventuell anslutning till EEC.

Herr JACOBSSON, GÖSTA, (h):

Herr talman! Jag tackar handelsministern för de förtydligande uppgifterna.

När det gäller slutmålet i själva EEC-frågan tror jag inte att det är så stor skillnad mellan herr Langes och mina åsikter. Men jag vidhåller mina betänkligheter beträffande den s.k. kategoriklyvningen av ansökningsländerna. Jag avser då inte den kategoriklyvning, som betingas av den svenska neutraliteten, utan det är den kategoriklyvning som uppstått till följd av ansökningsformen som jag har anmärkt på. Men jag hoppas att det problemet genom de förhandlingar som ägt rum i Bryssel med herrar Lange och Wickman nu är ur världen.

Herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Jag har inte mycket att säga till herr Gösta Jacobsson. Möjligt skulle jag kunna säga, att ett sätt att säkert undvika kategoriklyvningen är att helt underlåta att tala om den svenska neutraliteten. Men det hoppas jag att herr Jacobsson inte vill att vi

skall göra — i varje fall vill inte jag det.

Jag skall bara säga några ord till herr Thorsten Larsson. I de utredningar som nu görs beträffande möjligheterna att intensifiera det nordiska samarbetet behandlas vid sidan av industrin också jordbruket — det är riktigt. Herr Thorsten Larsson sade att den nordiska marknaden för jordbruksprodukter aldrig kan ersätta en större kontinental marknad. Jag kan trösta herr Larsson med att våra danska vänner också inser detta. De räknar inte med att de genom kompensation inom de övriga nordiska länderna skall kunna lösa det danska exportproblemet.

Vad önskar de då? Ja, de övriga nordiska länderna importerar ju livsmedel, vilket danskarna själva inte gör. Vi gör det t. ex. Vår målsättning är som bekant inte en hundraprocentig självförsörjningsgrad, utan vi ser fram emot en viss reduktion av den svenska jordbruksproduktionens volym. Därmed bör det kunna uppstå ökade möjligheter för import utifrån. Danskarna vill då undersöka om de inte kan få vissa preferenser på den svenska marknaden när det gäller den import som under alla omständigheter blir nödvändig för oss.

De har andra önskemål. De har sagt att de gärna skulle se, att vårt samarbete skall syfta till en gemensam jordbrukspolitik. Så långt har man ännu inte varit beredd att gå i Norge. Vi var från svensk sida inte särskilt oroade av den aspekten, ty detta innebär en gemensam jordbrukspolitik, som i sina grunddrag överensstämmer med den jordbrukspolitik som håller på att byggas upp inom Gemenskapen. Då kommer inte de danska fodersädspriserna, såsom herr Thorsten Larsson fruktade, att medföra lågprisimport av kött m. m. Vi får en gemensam prisnivå, om vi skulle lyckas med den saken.

Det är omöjligt att nu säga vad det kan bli för resultat av utredningar som skall igångsättas efter den 1 juli. Mycket mer än de allmänna riktlinjer, för

Om ökad hälsoupplysning

vilka utförligt redogjorts i pressen, kan jag för närvarande inte berika diskussionen med.

Det är klart att vi kan få påta oss vissa uppoffringar. Vårt intresse i och för sig för en harmonisering av tullarna på industriområdet är numera, efter Kennedyrundan, mycket begränsat. Det medför vissa problem även för oss. Jag är helt på det klara med att om vi får ett samarbete med en investeringsfond för projekt av gemensamt intresse i Norden, så blir det säkert Sverige som får betala större delen av den kostnaden. Det är inte så, att vi ger Danmark någonting på jordbruksområdet därför att vi på de andra områdena kommer att göra så stora vinster.

Om man på kort sikt lägger samman debet och kredit tror jag inte att jämvikten kommer att vara klar. Vi kommer tvärtom på kort sikt förmodligen att förlora något på ett sådant nordiskt samarbete.

På längre sikt däremot — och det är ju det som är det avgörande — är det ändå av värde om vi kan bygga upp och grundmura det samarbete, som vuxit fram inom ramen för EFTA och som ett resultat av nordiska samarbetssträvanden i övrigt — mura det så fast, att det helt enkelt blir otänkbart att bryta upp Norden i det avseendet.

Det kan vara någonting som vi, om vi lägger det i vågskålen, finner att vi bör betala ett visst pris för.

Herr JACOBSSON, GÖSTA, (h):

Herr talman! Jag vill försäkra herr Lange, att jag självfallet inte vill att vi skall undvika att tala om neutraliteten i detta sammanhang. Jag utgår tvärtom från att neutraliteten skall respekteras — det måste vara ett villkor från svensk sida. Jag hoppas att herr Lange observerade mitt påpekande att neutraliteten innebär ett plusvärde ur svensk synpunkt.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp):

Herr talman! Låt mig bara säga till herr statsrådet, att jag tolkade hans svar så att han hoppades på en viss försiktighet vid behandlingen av dessa frågor i kommande utredning. Själv vill jag tillägga »med största försiktighet».

Jag vill än en gång understryka att vi arbetar efter helt skilda system, och det är just detta som gör läget så känsligt. Visserligen är det riktigt som statsrådet säger, att vi har ett utrymme för import genom att vi inte har den fulla försörjningsgraden, men vi har dock för närvarande ett överskott på animaliesidan. Jag vet att danskarna gärna vill exportera till oss. Jag fäste mig också vid att statsrådet i sitt huvudansförande sade, att danskarna är oroliga för att tiden går och ingenting sker för deras vidkommande. De vill ha en avlastning.

Jag vill alltså än en gång understryka att detta ur det svenska jordbrukets synpunkt — och jag tror också att man vågar säga även ur det nordiska jordbrukets synpunkt — bör behandlas med all den försiktighet som kan åstadkommas.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Om ökad hälsoupplysning

Herr statsrådet och chefen för socialdepartementet ASPLING, som förklarar sig ämna vid detta sammanträde besvara herr *Harald Petterssons* (cp) interpellation om ökad hälsoupplysning, fick nu ordet och anförde:

Herr talman! Herr Pettersson har frågat om jag anser att den nuvarande hälsovårdsupplysningen är av tillräcklig omfattning och bedrivs på ett ändamålsenligt sätt och om jag i annat fall avser att vidta åtgärder för att åstadkomma en vidgad och intensifierad samordnad hälsovårdsupplysning.

Hälsovårdsupplysningens omfattning

Om ökad hälsouppllysning

har fastställts av riksdagen. Anslaget för innevarande budgetår uppgår till 900 000 kronor. För nästa budgetår har riksdagen på förslag i 1968 års statsverksproposition anvisat 1 100 000 kronor för ändamålet. Några motioner med begäran om ytterligare höjning av anslaget har inte väckts.

Fördelningen av de anvisade medlen för hälsovårdsuppllysning på olika områden fastställs av Kungl. Maj:t efter förslag från socialstyrelsen. Till styrelsen är knuten en hälsovårdsuppllysningsdelegation med representanter för olika myndigheter och organisationer. Delegationen samordnar informationen och anordnar också konferenser.

Det samarbete på regionplanet som interpellanten föreslår har redan påbörjats. I de flesta länen har bildats samarbetskommittéer för hälsovårdsuppllysning under ordförandeskap av länsläkarna. Motsvarande kommittéer på det primärkommunala planet har också bildats i vissa län. Hälsovårdsuppllysningsdelegationens mål är att kommittéer för hälsovårdsuppllysning bildas inom varje kommun. I dessa kommittéer bör provinsialläkare, distrikt-sköterska och representanter för olika myndigheter och organisationer ingå.

För nästa budgetår kommer socialstyrelsen att bl. a. inrikta sig på en fortsatt utbyggnad av den regionala verksamheten. Styrelsen avser att bedriva hälsovårdsuppllysningen i nära samarbete med massmedia.

Centralförbundet för nykterhetsundervisning bedriver med statsbidrag uppllysningsverksamhet i alkohol- och narkotikafrågan med speciell inriktning på ungdom, ungdomsledare och lärare.

För uppllysning om tobakens skadeverkningar har socialstyrelsen en arbetsgrupp, som fördelar anslag, låter framställa informationsmaterial och anordnar kurser och konferenser.

Jag är helt överens med herr Pettersson om att behovet av hälsovårdsuppllysning är stort och angeläget. Flera av

de åtgärder herr Pettersson föreslår har redan påbörjats, och inom socialstyrelsen arbetar man på att så långt som möjligt samordna den uppllysningsverksamhet som förekommer inom olika områden. Jag anser att arbetet bedrivs på ett ändamålsenligt sätt inom ramen för de av riksdagen anvisade medlen.

Herr PETTERSSON, HARALD, (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet och chefen för socialdepartementet för svaret på denna interpellation.

Jag har förståelse för att statsrådet inte har kunnat svara på frågorna på annat sätt än som har skett. Den redovisning som har lämnats i detta svar för verksamheten för närvarande har inte heller varit mig obekant. Det framgår ju också av min interpellation.

Jag tror emellertid att statsrådet något överbetonar vad som händer på det primärkommunala planet och även på det regionala planet. Jag vet att det finns ett stort intresse för hälsovårdsuppllysning i vidaste bemärkelse både på det primärkommunala och på det regionala planet. Men jag har en bestämd känsla av att vad som saknas är ett konkret handlingsprogram och mera utvecklade riktlinjer för verksamhetens bedrivande, både när det gäller den centrala verksamheten och verksamheten på lägre nivåer.

På samma sätt som vi har diskuterat oss fram till en sjukvårdspolitisk målsättning — och här har väl Sverige en mycket god organisation jämfört med andra länder — tror jag att tiden är inne att mera på allvar försöka resonera sig fram till någonting som kan vara mer meningsfullt än den nuvarande verksamheten, som vi kallar för hälsovårdsuppllysning.

Jag har inte med min interpellation velat rikta kritik mot någon. Jag har inte velat rikta kritik mot vare sig statsrådet eller de myndigheter som handhar denna verksamhet. Jag tror dock

Om ökad hälsouppllysning

att det grepp som en gång togs när det det gällde sjukvården inte har tagits när det gäller hälsovården. Hela verksamheten är enligt min mening allför splittrad.

Såsom jag har framhållit i min interpellation är det naturligtvis inte bara en samordningsfråga, utan det är en hel rad frågor som måste bli föremål för överväganden.

Jag tror att den delegation som nu är i verksamhet inom socialstyrelsen säkerligen gör vad den har möjligheter att göra då det gäller att nu försöka föra ut ökad hälsouppllysning på den regionala och primärkommunala nivån. Vi saknar dock ett handlingsprogram, vilket liksom är en första förutsättning för att man skall kunna ha någonting som ger riktlinjer för verksamheten.

En sådan sak som hälsouppllysningens innehåll och inriktning är ju i dag egentligen inte särskilt preciserad, utan man kan ge verksamheten praktiskt taget vilken inriktning som helst. Jag tror att det är nödvändigt att vi bestämmer oss för vad som skall ingå i ett sådant program.

Det är viktigt att hälsouppllysningen ges ett sådant innehåll och utformas på ett sådant sätt, att den uppfattas såsom meningsfylld inte minst av de enskilda människorna, ty all hälsouppllysning, som inte är engagerande för den enskilda människan, har ju egentligen en mycket liten effekt. Hälsouppllysningen måste kunna preferera till självbevarelseinstinkten men också stimulera till en solidaritetskänsla. Med en rätt upplagd hälsouppllysning bör vi ganska snart kunna ändra på den attityd som man i dag kanske kan skymta i dessa frågor.

Har man en målsättning gäller det att försöka finna former för att kunna förverkliga den. Då är naturligtvis hälsouppllysningens genomförande den andra fråga som enligt min mening ytterligare måste penetreras. I en del andra länder har man valt en form med fristående hälsovårdsinstitut. Jag vill inte utan vidare säga, att det skulle vara lämpligt

i vårt land, men det förefaller som om ett nordiskt samarbete på detta område skulle kunna vara mycket praktiskt och lämpligt. Hälsovårdsuppllysning måste grundas på både medicinskt vetande och mycket annat.

Denna uppllysning måste såvitt jag kan förstå vara likartad i hela Europa, och det kan inte råda några större skillnader mellan de nordiska länderna. Ett nordiskt hälsovårdsinstitut skulle också kunna få både de resurser och den auktoritet som ett sådant institut bör ha för att kunna verka stimulerande så att allmänheten får ögonen på vad man vill informera om.

Jag tror inte att några överväganden har skett beträffande utbildningen av de människor som skall handha denna upplysningsverksamhet. Utbildningsfrågorna spelar i det sammanhanget mycket stor roll. Därför måste nyckelpersonerna inom hälso-, sjuk-, och socialvården samt läkare, personalledare och ungdomsledare m. fl. få förbättrad utbildning om hälsoupplysningsfrågorna. Ett flertal läkare här i landet har ägnat de frågorna ett stort intresse, men undervisningen och utbildningen är mycket bristfälliga. Självfallet får man försöka hämta i varje fall de mera ledande krafterna inom socialmedicinen, men antalet socialmedicinare är ytterst begränsat. De har många andra stora uppgifter i dagens samhälle.

Statsrådet och jag är ense om att det är ytterst angeläget att genom olika åtgärder försöka förebygga sjukdomar. Den primära aspekten är självfallet den rent humanitära, en strävan att i största möjliga utsträckning försöka undvika de mänskliga lidanden som vi i dag ser runt omkring oss. Kanske skulle detta förebyggande arbete lyckas bättre, om vi hade andra resurser än vi har i dag. Jag tänker här exempelvis på olycksfallsvården. Där skulle säkerligen mycket kunna göras bara genom att rikta människors uppmärksamhet på de olycksfallsrisker som finns inom olika yrken och — framför allt — i trafiken.

Om ökad hälsoupplysning

De stigande sjukvårdskostnaderna inger stark oro, vilket varje sjukvårdshuvudman upplever i dessa dagar, då nya stater skall göras upp för det kommande budgetåret. Kostnadsutvecklingen beskriver en mycket brant kurva, som gör att vi kanske får tänka oss att finansiera sjuk- och hälsovården på annat sätt än vi gör i dag. Vi kan ändå inte komma ifrån att det vore riktigt ur inte minst nationalekonomisk synpunkt att nedbringa behovet av denna dyra sjukvårdskonsumtion samtidigt som vi förmodligen skulle kunna hjälpa människorna.

Statsrådet har i sitt interpellationsvar utgått från de förhållanden som råder i dag, och jag kan som sagt förstå honom på denna punkt. Vad jag däremot saknade i svaret var i viss mån en redogörelse för statsrådets syn på hur verksamheten skall bedrivas på längre sikt.

För att ge uttryck för en personlig mening i denna fråga vill jag säga, att det är nödvändigt att en hel rad av de oklara frågor som sammanhänger med hälsovårdens innehåll, utformning och organisation närmare penetreras. Det måste till en särskild utredning, som dels klarlägger behovet av och förutsättningarna för en rationell och kontinuerlig hälsoupplysning och hälsouppfostran inom samhällets olika verksamhetsområden, dels redovisar förslag till lämpliga åtgärder.

Jag tackar ännu en gång statsrådet för svaret på min interpellation.

Herr statsrådet ASPLING:

Herr talman! Jag kan i mycket vara överens med herr Harald Pettersson. Denne vidgade emellertid sin fråga till att gälla också andra och självfallet högt väsentliga områden inom sjukvården över huvud taget. Det skulle föra för långt att ta upp alla dessa frågeställningar, men jag vill ändå i korthet söka kommentera några ting.

Herr Pettersson sade att det här inte bara gäller en samordningsfråga utan ett spörsmål som berör en rad olika områden, och det är riktigt. Jag vill därvid först peka på vad jag redan har sagt i svaret, att dåvarande medicinalstyrelsen för ungefär ett år sedan sände ut en uppmaning att man skulle ta initiativ till och skapa regionala samarbetsgrupper för hälsoupplysning i skolor, genom pressen etc. Såvitt jag vet har dylika grupper nu bildats inom nästan samtliga län. I grupperna ingår länsläkare, psykiatrer, socialvårdskonsulenter, nykterhetsvårdskonsulenter, länskolinspektörer och företrädare för organisationer. Jag tror att dessa grupper kommer att ha mycket viktiga arbetsuppgifter.

Jag vill gärna understryka önskvärdheten av att den verksamheten sedan kan tränga ner på det primärkommunala planet — jag anser det viktigt att stimulera en sådan utveckling.

Vidare vill jag peka på att socialstyrelsen nu gör en kartläggning av de olika former av hälsoundersökningar som förekommer ute på fältet eller som övervägs. På det sättet bör man kunna få en helhetsbild av de olika aktiviteterna.

Herr Pettersson nämnde att man i andra länder har bildat mera fristående organ för hälsofrågorna och hälsoupplysningen. Då vill jag gärna säga att vi i vart fall på det departementala planet diskuterade även den aspekten inför sammanslagningen av socialstyrelsen och medicinalstyrelsen. Den nya socialstyrelsen har fått vidgade resurser, och jag tror mig kunna försäkra herr Pettersson att just hälsoupplysningen i fortsättningen kommer att i hög grad vara i blickpunkten för styrelsens verksamhet.

Jag skall inte ta upp frågan om det nordiska samarbetet men vill framhålla att den nordiska hälsovårdshögskolan i Göteborg bedriver ett nordiskt samarbete på olika, mycket viktiga områden.

Mycket skulle vara att säga om hela

Om ökad hälsouppllysning

detta fält, men jag begränsar mig till några frågor, herr talman.

Vi har inrättat arbetsmedicinska institutet, som jag tror kommer att få stor betydelse i fortsättningen då det gäller uppgifter som skall sysselsätta denna nya institution.

Herr Pettersson vidgar debatten, och det är klart att diskussionen därmed lätt skulle kunna föras in på sjukvårdsproblemen i stort. Han nämnde de stigande kostnaderna för sjukvårdshuvudmännen. Jag har i andra sammanhang haft tillfälle att diskutera de problemen och hade senast vid en konferens för någon månad sedan anledning att peka på några ting. Det är viktigt att den öppna vården ytterligare aktiveras. Strävandena att koncentrera vårdresurserna utanför lasaretten har också betydelse — det kan ske genom att man inrättar en eller flera vårdcentraler i varje kommunblock. Kärnan bör bestå av en läkarstation, gärna i anslutning till ett sjukhem för långtidsvård, som också kan rymma ett antal observationsplatser. Vi bör även, betonade jag, skapa ett system där den öppna vården vid sjukhusen kompletteras med öppen vård i särskilda centraler utanför sjukhusen. Detta skulle göra det möjligt att mera renodla sjukhusens egentliga uppgift, dvs. att ge sluten vård så rationellt och effektivt som möjligt. Om en större andel av sjukvården lämnas i öppen vård, minskas också kostnaderna för sjukvården som helhet.

Vid konferensen utvecklade jag dessa synpunkter mer ingående men skall inte göra det här. Socialstyrelsen är i färd med en översyn av den öppna vården och möjligheterna att effektivisera vårdformerna.

Jag vill, eftersom herr Pettersson också gick in på den vida frågan om hälsovårdsuppllysningen, stryka under att jag är enig med herr Pettersson om att vården av hälsan måste bli lika viktig som vården vid sjukdom. Det är ganska naturligt att hälsovården då startar med barnen. Detta är heller ingenting

nytt. Att vi i vårt land, för att nämna ett exempel, har världens lägsta spädbarnsdödlighet hänger inte minst samman med den kontroll som sker av mödrarna under graviditeten och för barnens del vid barnvårdscentralerna. Det pågår för närvarande ett omfattande arbete med att bygga ut barnvårdscentralernas handikappförebyggande verksamhet. Ett led i det arbetet är en hälsokontroll av samtliga barn i fyraårsåldern. Jag kan nämna, att inom några få dagar kommer ett program från socialstyrelsen med praktiska anvisningar för hur denna viktiga hälsovårdsfråga bör lösas. Programmet går i korthet ut på en intensiv övervakning under nyföddhetsperioden och en speciell fyraårskontroll som kopplas samman med skolhälsovården.

Jag har velat peka på dessa delar av det omfattande arbete som pågår. Jag hoppas att vi skall kunna åstadkomma en mera direkt samordning av strävandena på området — en sådan utveckling ligger helt i linje med mina önskemål, herr Pettersson. Men först bör vi ha genomfört den inventering som jag talat om och om möjligt kommit ett steg längre när det gäller utbyggandet av den regionala verksamheten på området.

Det vore önskvärt om vi kunde få till stånd en så systematisk och meningsfull hälsouppllysning som möjligt, som går fram till människorna. Vi borde egentligen försöka göra varje år till ett hälsoår. Det finns mycket i tiden som talar för att intresset på detta område växer. Jag skall inte ta upp alla de aktiviteter som utvecklas och som jag gärna vill notera såsom värdefulla inslag i en betydelsefull verksamhet.

Herr talman! Jag skall stanna vid dessa kommentarer med anledning av vad herr Pettersson framfört. Den fråga han tog upp i sin interpellation är stor och viktig, och jag vill bara stryka under att vi i olika avseenden söker både utveckla och aktivisera verksamheten.

Ang. anställningstryggheten för icke-ordinarie lärare

Herr **PETTERSSON, HARALD**, (cp):

Herr talman! Jag är tacksam för att statsrådet Aspling gjorde denna ytterligare kommentar.

Statsrådet och jag är överens om det stora behov som föreligger och vi kan också glädja oss åt att det i dag finns ett mycket stort intresse för dessa frågor överallt där de förs fram. Därför får det nog bedömas som vår enkla plikt och skyldighet att försöka göra det bästa möjliga av den situation vi nu befinner oss i.

Statsrådet nämnde själv den förebyggande mödra- och barnvården, som är ett typexempel på vad som kan åstadkommas i form av förebyggande vård. Vi har kommit så långt därvidlag att det inte finnas mycket mer att göra på detta område.

Men det vore bra om vi kunde gå vidare på andra områden som också är angelägna — om också inte i samma utsträckning som mödra- och barnvården. Jag tänker bl. a. på upplysningen om kostfrågorna. Vi vet att det i dag finns många äldre människor som sitter i sina stugor och små lägenheter; deras krafter avtar undan för undan och de har det kanske inte så tillfredsställande ordnat med hemhjälp.

Inom sjukvården, inte minst inom långtidsvården, upplever vi hur man genom en från näringsfysiologiska synpunkter mer fullvärdig kost på relativt kort tid — två å tre veckor eller en månad — faktiskt kan få dessa människor att så att säga börja fungera igen.

Detta var bara ett exempel, herr talman. Jag vill än en gång tacka herr statsrådet för svaret.

Herr statsrådet **ASPLING**:

Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten, men eftersom herr Harald Pettersson tog upp frågan om åldringarnas kostvanor, vill jag gärna understryka att detta problem är uppmärksammat. Det är en viktig fråga och jag tror att det är angeläget att man i olika

avseenden vidgar upplysningsverksamheten just om kostvanorna för de gamla. Men visst vore det önskvärt att kunna gå ett steg längre. En ordentlig hälsokontroll vid pensionsålderns inträde skulle vara till gagn både för pensionärerna och samhället.

Vi vet att pensionärgruppen är en mycket stor sjukvårdskonsument. Hur vi kan ordna pensionärernas vård, och inte minst hur vi kan minska deras vårdbehov, blir av mycket väsentlig betydelse både för dem själva och för andra grupper i samhället. Jag har tagit upp denna fråga i ett annat sammanhang tidigare och jag kan försäkra herr Pettersson att vi allvarligt funderar på vad vi skall kunna åstadkomma på detta område.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. anställningstryggheten för icke-ordinarie lärare

Ordet lämnades härefter till herr statsrådet och chefen för civildepartementet **GUSTAFSSON**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr *Wirténs* (fp) interpellation angående anställningstryggheten för icke-ordinarie lärare, och nu yttrade:

Herr talman! Herr Wirtén har frågat statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet, om anställningstryggheten för de icke-ordinarie lärarna i skolväsendet är tillfredsställande och, om så ej är fallet, vilka åtgärder statsrådet avser att vidta för att förbättra denna. Interpellationen, som berör såväl organisatoriska frågor som frågor varom avtal kan träffas, har överlämnats till mig för besvarande.

I interpellationen tas upp de svårigheter som kan drabba icke-ordinarie lärare i kommuner med stor utflyttning, när antalet skolpliktiga barn sjunker och lärartjänster och skolenheter mås-

Ang. anställningstryggheten för icke-ordinarie lärare

te dras in med anledning därav. Vidare konstateras att den primära orsaken till denna otrygghet för lärarna är ofrånkomlig men att verkningarna härav borde kunna begränsas i större utsträckning än vad som nu är fallet. Slutligen framläggs förslag till vissa åtgärder i detta hänseende.

Frågan om de icke-ordinarie lärarnas anställningsförhållanden har i olika sammanhang uppmärksammats av statsmakterna. Vissa åtgärder har också vidtagits för att förbättra dessa lärares anställningstrygghet. Genom de kvantitativa och strukturella förändringar som nu sker inom skolväsendet har frågan fått förnyad aktualitet. Enligt vad jag har inhämtat har dock hittills endast enstaka icke-ordinarie lärare entledigats från sina tjänster på sätt som anges i interpellationen.

Vid överläggningar i utbildningsdepartementet och vid förhandlingar med statens avtalsverk har vederbörande personalorganisationer tagit upp frågan om de icke-ordinarie lärarnas anställningstrygghet. Efter närmare överväganden har man på arbetsgiversidan kommit fram till att dessa frågor bör bli föremål för en samlad bedömning från både organisatorisk och avtalsmässig synpunkt. På grund härav har en särskild arbetsgrupp tillsatts. I arbetsgruppen, som är intern inom utbildningsdepartementet, ingår företrädare för finans-, utbildnings- och civildepartementen, skolöverstyrelsen, statens avtalsverk och berörda kommunförbund. Frågan är sålunda under utredning.

Herr WIRTÉN (fp):

Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till civilministern för svaret på min interpellation.

På min första fråga, om anställningstryggheten för de icke-ordinarie lärarna är tillfredsställande, tycker jag att civilministern i varje fall indirekt har svarat nej. Civilministern säger i sitt svar att frågan i olika sammanhang har

uppmärksammats av statsmakterna och att de kvantitativa och strukturella förändringar, som nu sker inom skolväsendet, ger frågan förnyad aktualitet.

Civilministern har som svar på min andra fråga, om vilka åtgärder som kan tänkas bli vidtagna för att förbättra anställningstryggheten, givit det positiva beskedet att en intern arbetsgrupp tillsatts inom utbildningsdepartementet med företrädare för andra departement, skolöverstyrelsen, statens avtalsverk och berörda kommunförbund.

Jag tror att den uppgiften kommer att hälsas med tillfredsställelse, inte minst av de fackliga organisationer som på uppdrag av sina medlemmar gjort ett flertal framstötningar för att få till stånd överläggningar i frågan, som kan leda fram till konkreta och konstruktiva åtgärder för en förbättring. Det är enbart att beklaga att insikten om behovet av arbetsgruppen kommit så sent.

Vad är det då som gör de icke-ordinarie lärarnas situation från trygghets synpunkt sämre än andra kommunal- och statstjänstemäns?

För att besvara den frågan måste man observera bestämmelserna för uppsägning. Uppsägningstiden för extra-ordinarie lärare, som är förordnade tills vidare, är tre månader för arbetsgivaren och en månad för befattningshavaren. Det betyder att skolstyrelserna måste ge besked före den 1 april, om fortsatt förordnande inte kan ges för följande läsår. Såsom ett väsentligt undantag från denna regel gäller att arbetsgivaren kan iaktta kortare uppsägningstid, om det senare visar sig att läraren inte kan beredas anställning under kommande läsår.

Bestämmelserna har lett till att skolstyrelserna i ett svarbedömt planeringskede i slutet av mars handlat i huvudsak efter två principer. Den första innebär att de som en säkerhetsåtgärd sagt upp ett betryggande antal icke-ordinarie lärare med den underförstådda tanken att senare, då klassorganisationen och lärartillgången är mer bestämbar,

Ang. anställningstryggheten för icke-ordinarie lärare

eventuellt återanställa huvuddelen av eller kanske alla de tidigare uppsagda lärarna. Detta har bedömts vara en oriktig väg. Det skulle vara värdefullt om civilministern på den punkten ville göra ett auktoritativt uttalande. Ett sådant skulle säkerligen vara mycket klargörande.

Den andra princip som kan tillämpas — och som ur lärarnas synvinkel är lika trist och besvärlig att anpassa sig till — är den avkortade uppsägnings-tiden. Det finns inget uttalat om hur nära det följande läsåret en uppsägning kan få meddelas, vilket betyder att avbrottet i anställningen kan komma med endast några dagars varsel.

Jag tror att civilministern har rätt i att de utmanande uppsägningarna hit-tills lyckligtvis endast varit ett fåtal, och att i normalfallet skoledningarna i god tid ger klart besked om att fort-satt förordnande inte kan meddelas.

Emellertid är jag lika övertygad om att svårare kontroverser lätt uppstår i ett balansläge av den typ vi nu håller på att uppnå. Uppsägningar i ett skede då svår lärarbrist råder är inte så all-varliga för den enskilde läraren när han vet, att det finns mängder av ar-betstillfällen att välja mellan i andra skolkommuner. En väsentligt kärvare arbetsmarknad för lärarna tycks dock bli morgondagens situation, vilket naturligtvis är glädjande ur den synvin-keln, att vi därmed kan erhålla utbildad personal i undervisningen i högre grad än vi har för närvarande, men det förhållandet kräver också en bät-tre funktion på lärarnas arbetsmark-nad, liksom naturligtvis på alla andra yrkesutövares arbetsmarknad, för att inte otryggheten skall öka.

Det kontinuerliga reformarbete som vårt utbildningsväsende måste vara fö-remål för, såvida vi önskar behålla pro-gressiviteten i det, medför bl. a. stän-diga omställningsprocesser för lärarkå-ren. Såsom exempel på detta kan näm-nas att den av skolöverstyrelsen före-slagna läroplansöversynen för grund-

skolan beräknas minska lärarbehovet i förhållande till det nuvarande med 1 010 tjänster. Yrkesskolreformen, som jag hoppas riksdagen skall få ta ställ-ning till i år, kommer säkerligen också att medföra indragningar och omflytt-ningar av lärare. I ett sådant skede tror jag — för att citera interpellations-svaret — att det är välbetänkt att des-sa frågor blir föremål för »en samlad bedömning från både organisatorisk och avtalsmässig synpunkt».

Om omständigheterna tvingar en skolstyrelse att säga upp en eller flera lärare, uppstår frågan om vem som skall sägas upp först, vem därefter osv. Vid tillsättningsförfarandet finns anvis-ningar som klargör hur lärarna skall rangordnas sinsemellan. Vid uppsäg-ningen saknas motsvarande anvisning-ar.

Två principer eller en kombination av båda har tillämpats. Dels kan man följa principen att minst meriterad får gå först. Det enda rättsfall som är be-kant — för mig i varje fall — är från 1935, då regeringsrätten gav utslag en-ligt den nämnda principen. I dag torde dock den andra tillämpliga principen vara vanligare, nämligen att den sist anställda får lämna tjänsten vid en minskning av antalet tjänster. Det finns, som sagt, inget uttalat från statsmakter-na som kan vara vägledande för skol-styrelserna när dessa tvingas meddela uppsägningar om vem bannbullen skall drabba i första och andra hand.

Läraryrket har visserligen läm-nat rekommendationer. Dessa är emel-lertid dels olika från olika förbund och dels är de naturligtvis partsinlagor, som på intet sätt är bindande för skolsty-relserna. Det hade även här varit av stort intresse om civilministern hade velat meddela sin syn på hur uppsäg-ningsförfarandet bör gå till.

Den tillsatta arbetsgruppen är enligt interpellationssvaret intern. Vilka di-rektiv den har fått vet man således inte mycket om. Det förhållandet att finans-departementet är representerat i grup-

Ang. villkoren för statsbidrag i samband med vistelse i semesterhem

pen gör dock att jag hoppas, att gruppen fått så vida direktiv att de även omfattar framarbetandet av förslag som har ekonomiska konsekvenser, exempelvis flyttningersättning, vissa löneförmåner under en omställningsperiod osv.

Jag hoppas också att det förslag som nämns i interpellationen om att en regional placering skall eftersträvas innan uppsägning sker kommer att prövas i arbetsgruppen.

Herr talman! Jag ber att med dessa ord än en gång få tacka civilministern för svaret på min interpellation.

Herr statsrådet GUSTAFSSON:

Herr talman! Flertalet av de frågor som herr Wirtén tog upp är sådana som skall behandlas och belysas av den tillsatta arbetsgruppen. Jag skulle emellertid vilja anföra några synpunkter utöver dem som jag har anfört i interpellationssvaret.

Uppsägningstidens längd är en avtalsbar fråga; den får alltså tas upp mellan parterna på arbetsmarknaden.

Herr Wirtén kritiserade i någon mån att arbetsgruppen tillsatts så sent. Tidigare har det inte varit några problem på detta område. Vi ser emellertid framför oss en situation, då problemen kan bli större, och vi har därför ansett tiden vara inne för en samlad översyn av de såväl organisatoriska som avtalsbara frågor som är involverade i dessa problem.

Herr Wirtén ställde en direkt fråga till mig hur jag bedömde de massuppsägningar som i vissa fall skett av icke-ordinarie lärare. Jag anser att de uppsägningarna inte är lagligt grundade.

Vidare undrade herr Wirtén vilka direktiv denna arbetsgrupp har för sitt arbete. Som framgår av namnet är detta inte någon vanlig utredning; det är en intern arbetsgrupp som inte har några utformade direktiv. Gruppen kommer bl. a. att ta upp, som jag redan framhållit, såväl de organisatoriska som

de avtalsbara frågorna, och därvid kommer givetvis även de frågor som berörs i interpellationen att behandlas.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. villkoren för statsbidrag i samband med vistelse i semesterhem

Statsrådet fru ODHNOFF, som meddelat, att hon ämnade vid detta sammanträde besvara fru Nilssons (cp) interpellation angående villkoren för statsbidrag i samband med vistelse i semesterhem, erhöll ordet och anförde:

Herr talman! Fru Nilsson har frågat socialministern om han anser att de nya villkoren för statsbidrag till resor i samband med semesterhemsvistelse är utformade så att en förbättring skett för den enskilde jämfört med tidigare bestämmelser. Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

Riksdagen beslutade i följd om en väsentlig förenkling av de bidragsregler som avser ferievistelse för barn och semesterhemsvistelse för husmödrar m. fl. Beslutet innebar att ett flertal mycket detaljreglerade statliga bidragsformer ersattes av två enkelt utformade statsbidrag. Det ena av dessa bidrag tar sikte på behovet av barntillsyn under sommaren, det andra inriktas på semesterhemsverksamhet. Anslagsmässigt är denna statliga bidragsgivning av ungefär samma storlek som tidigare.

Den verksamhet det här gäller med dess karaktär av individuell social omvårdnad måste med nödvändighet handläggas lokalt av kommunala organ. De förenklade statliga bidragen har fått en schablonmässig utformning, och det har förutsatts att kommunerna tar hänsyn till individuella olikheter i den enskildes bidragsbehov. I det förslag som låg till grund för riksdagens beslut framhölls, att om de ändrade bidragsreglerna skulle medföra någon försäm-

Ang. villkoren för statsbidrag i samband med vistelse i semesterhem

ring i enskilda fall, borde detta kompenseras genom andra samhällliga åtgärder från kommunernas sida.

Med anledning av den fråga som har framställts i interpellationen finns det anledning påpeka, att riksdagens beslut inte hade till syfte att utvidga statens åtaganden på dessa områden. Beslutet avsåg uteslutande en teknisk omläggning av bidragssystemet och motiverades med att ett tungrott administrativt förfarande behövde förenklas. Detta framgick klart av det förslag som låg till grund för riksdagsbeslutet.

Fru NILSSON (cp):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Odhnoff för svaret på min interpellation. Tyvärr innehåller svaret endast en redogörelse för omläggningen av bidragssystemet. Det tar inte ställning till förändringens konsekvenser, som jag hade hoppats få statsrådets synpunkter på.

Generellt sett är det naturligtvis bra med en förenkling av administrationen beträffande olika former av bidrag. Det får dock enligt min mening inte innebära någon försämring för den enskilde. Jag vill hävda att det i detta fall har blivit så. Som statsrådet säger hade riksdagens beslut inte till syfte att utvidga statens åtaganden på detta område. Detta är i och för sig märkligt. När man utvidgar övriga sociala förmåner, t. ex. höjer sjukpenningen och inför färre karensdagar, borde även en förändring i fråga om semesterhemsverksamheten medföra en förbättring.

Låt oss se litet närmare på resebidraget. Socialstyrelsen disponerar för närvarande ett årligt belopp av 800 000 kronor för fördelning bland semesterhemsnämnderna som resebidrag. Samma belopp åtgick totalt år 1964 som bidrag för resor. Eftersom biljettpriserna stigit kraftigt sedan dess, har alltså reellt en minskning av reststödet skett. Enligt kungl. kungörelse SFS nr 472:67 skall statsbidrag för resa till och från semes-

terhem och för resa i samband med annan semestervistelse utgå enligt grunder som socialstyrelsen fastställer. Så här säger man i Råd och anvisningar nr 203 december 1967:

»Det är för närvarande inte möjligt att närmare precisera, med vilka belopp resebidragen skall utgå och efter vilka grunder prövningen skall ske. Erfarenhet av verksamheten måste först skaffas. Verksamheten får därför tillsvidare betraktas såsom en försöksverksamhet. Socialstyrelsen kommer att noggrant följa semesterhemsnämndernas handläggning av resebidragsärendena och tillsammans med nämnderna försöka komma fram till vissa normer.»

Såvitt jag erfarit efter kontakt med semesterhemsnämnder har ännu icke några normer fastställts, vilket i högsta grad är att beklaga. Jag frågar också: Varför en försöksverksamhet nu på detta område?

Vidare har stipendiemöjligheterna slopats. Med dessa stipendier fick ifrågavarande husmor bland annat möjlighet att komplettera sin klädustrustning inför semesterhemsvistelsen. Slopandet av stipendierna innebär en försämring i det enskilda fallet. Vi skall komma ihåg att det här är fråga om människor i verkligt små omständigheter. Det gäller i regel husmödrar med många barn och familjer med mycket små inkomster. Jag anser inte att vi kan stå till svars med att försämrå villkoren för dessa människor i det här avseendet.

I svaret sägs vidare att man förutsätter att kommunerna skall kompensera den försämring som kan ske. Enligt min mening är det staten som bör vara ansvarig för semesterhemsverksamheten. Det kan inte vara rimligt att man ger bidrag till bara en viss del och sedan förutsätter att kommunerna skall fylla på. Om kommunerna sedan inte gör det — och vi bör tänka på att många kommuner är nödsakade att hålla igen starkt på utgiftssidan — så kommer den enskilda människan i kläm.

Jag har just i dagarna varit i kon-

Ang. villkoren för statsbidrag i samband med vistelse i semesterhem

takt med några semesterhem. Det har därvid framgått att det föreligger en klar försämring för denna verksamhet beroende på de nya bestämmelserna. Antalet anmälningar till vissa hem synes tyda på en betydlig minskning av beläggningen inför den säsong som just nu har börjat. Om det skulle visa sig att denna tendens håller i sig, kommer statsrådet då att ta ett initiativ för att åstadkomma bättre resurser för semesterhemsverksamheten? Om så inte skulle bli fallet förefaller det mig som om man genom de senaste besluten på detta område ville ytterligare undergräva denna socialt mycket värdefulla verksamhet. Jag vill understryka att den varit, är och kommer att vara till ovärderlig nytta och glädje för många husmödrar i verkligt behov av vila och rekreation.

Statsrådet fru **ODHNOFF:**

Herr talman! Fru Nilsson talade om de förändringar som inträtt och konsekvenserna av dem. Det är självklart att meningen med förenklarna är att de skall underlätta denna verksamhet, i synnerhet administrationen av den. Huruvida detta är de slutgiltiga formerna för semesterhemmens verksamhet är väl inte någon fråga som vi behöver diskutera; fru Nilsson har ju själv citerat socialstyrelsens Råd och anvisningar, och däri sägs att socialstyrelsen kommer att noggrant följa semesterhemsnämndernas handläggning av resebidragsärendena och tillsammans med nämnderna försöka komma fram till vissa normer.

Fru Nilsson tog sedan upp mitt påpekande i svaret att riksdagen i fjol hade beslutat att inte utvidga statens åtaganden på denna punkt. Ja, det var faktiskt ett enhälligt riksdagsbeslut. Förra årets riksdag har godkänt dessa nya statsbidragsregler, och några ändringsförslag framfördes inte vid riksdagsbehandlingen.

Fru Nilsson jämför vidare med de

belopp som resebidragen utgick med år 1966. Vi har i enlighet med riksdagsbeslutet anvisat i stort sett samma belopp som tidigare till resor och fördelat det mellan landstingen så att de fått ungefär vad de förut utbetalt för dessa resor.

Vad sedan gäller stipendierna utgick de ju i regel med mycket små belopp. Kostnaderna för administrationen stod inte i någon rimlig proportion till förmanernas värde för den enskilde, vilket kanske bäst framgår av ett remissyttrande från barnvårdsnämnden i Göteborg. Där framhålles att barnvårdsnämndens omkostnader för handläggning av husmodersstipendier under år 1966 beräknades till omkring 45 000 kr., medan de medel som skulle fördelas i stipendier uppgick till 42 000 kr.

Det gamla statliga bidragssystemet kom till på 1940-talet. Vi har i dag ett helt annat trygghetssystem än vi då hade, ett trygghetssystem som ständigt byggs ut. Inte minst det familjestöd som riksdagen nu har beslutat om kommer att ge familjerna ett rejält handtag. Vi har också en modernare kommunal socialvård med ett rikt förgrenat nät av olika möjligheter när det gäller att bereda en individuellt anpassad social omvårdnad. Därför har vi ansett det möjligt att ge de statliga bidragen en mera schablonmässig utformning.

De tidigare formerna av reseförmåner ingår inte i det nya generella statsbidraget. Det ena statsbidraget avser ferievistelse för barn och utgår till kommunerna. Det andra statsbidraget är inriktat på semesterhemmen och har av praktiska skäl delats upp på ett belopp som går direkt till semesterhemmen och ett belopp som semesterhemsnämnderna disponerar för resebidrag.

Fru Nilsson nämnde att det i regel var husmödrar med många barn som använde sig av dessa resor till semesterhem. Jag har här en statistik på antalet husmödrar som har rest till semesterhem fördelade efter antal minderåriga barn. Det var 1 472 gifta eller samboende husmödrar som använde sig

Ang. villkoren för statsbidrag i samband med vistelse i semesterhem
av denna möjlighet till husmorssemester på semesterhem, 69 procent av dessa hade inte några hemmavarande barn under 16 år. Dessutom var det 6 624 ensamstående som kom i åtnjutande av husmoderssemester på semesterhem. Av dessa hade 93 procent inte några barn under 16 år. Av samtliga var det bara 18 procent som hade tre eller flera barn.

Vad slutligen krävet på bättre resurser för just semesterhemmen beträffar framgår det tydligt av bestämmelserna att stödet till semesterhemmen har ökats från 2:50 kronor till 4 kronor per dag.

Fru NILSSON (cp):

Herr talman! Vad beträffar socialstyrelsens anvisningar angående försöksverksamheten på detta område hoppas jag att de anvisningar som skall utfärdas av denna myndighet blir färdiga innan alla semesterhem har lagt ned sin verksamhet. Jag förmodar att statsrådet Odhnoff har sett vad som sker på detta området. Det är tyvärr många semesterhem som inte har kunnat fortsätta att driva sin verksamhet. Blir det flera beslut som verkar i samma riktning är det mycket att beklaga.

Som jag sade i mitt förra inlägg motsätter jag mig inte alls en förenkling av administrationen, men den saken får inte gå ut över den enskilda människan. Det vill jag på nytt poängtera.

Statsrådet framhöll att riksdagsbeslutet förra året i denna fråga var enhälligt och att det inte gjordes några invändningar när frågan i fjol var föremål för behandling i riksdagen. Jag beklagar att jag inte var här då. Jag kunde tyvärr inte göra några inlägg i frågan när beslutet fattades.

Beträffande detta att stipendierna var mycket små tror jag dock — den uppfattningen har jag fått efter samtal med sådana som utnyttjat semesterhemmen — att beloppen inte var små och

betydelselösa för de personer som fick dem.

Statsrådet tog sedan fram statistik över vilka som besökt semesterhemmen, och enligt denna statistik var det inte många husmödrar med småbarn. Jag vill emellertid påpeka att det då kanske rört sig om äldre människor, pensionärer med mycket låga inkomster. Även de kan känna sig trötta och behöva den vila och rekreation som vistelsen på ett semesterhem innebär. Jag fastslår emellertid att inkomstbeloppet har varit oförändrat under mycket lång tid, och de nuvarande förhållandena är naturligtvis en följd härav.

Statsrådet fru ODHNOFF:

Herr talman! Socialstyrelsens anvisningar för denna försöksverksamhet är inte någonting som är fastlåst i bidragsregler, utan här är det rena tillämpningsföreskrifter som har givits.

Fru Nilsson tar avstånd från sina bröder och systrar här i riksdagen beträffande det beslut som de har fattat innan fru Nilsson kom hit. Men vi får väl ändå solidariskt ta ansvar för beslut som har fattats av våra meningsfränder. Jag kan ju inte stå upp här och ta avstånd från denna nya utformning av statsbidraget till semesterhem bara av den orsaken att jag inte hade tillträtt mitt ämbete när förslaget lades fram.

Fru Nilsson talade vidare om de pensionärer som också är trötta. Jag fäste mig vid en formulering i fru Nilssons första anförande, där hon sade att det i regel var husmödrar med många barn som använde ifrågavarande semesterhem. Jag kan mycket väl hålla med om att pensionärer kan vara trötta och ha behov av sådana här semesterhemsvisiteter, men jag kan inte förstå varför denna rekreativmöjlighet då skulle förbehållas bara kvinnliga pensionärer. Jag tror att familjestödet och de familjepolitiska förmånerna får ses i ett sammanhang, medan stödet till pensionärerna får tas i sin ordning.

Ang. sänkning av basannuiteten vid statlig långgivning för bostadsbyggande

Sedan återkom fru Nilsson till sitt påstående att det har blivit försämringar för enskilda personer som utnyttjar sådan här semestervistelse. Då kan helt kort sägas att några regler för de individuella resebidragen inte är fastlåsta i bidragsbestämmelserna rörande de medel som ställts till semesterhemsnämndernas disposition. Socialstyrelsen har i sina anvisningar framhållit att man behöver skaffa sig erfarenhet av den nya bidragsformen. Socialstyrelsen kommer därför tillsammans med semesterhemsnämnderna att pröva sig fram till förnuftiga former för den praktiska tillämpningen.

Fru NILSSON (cp):

Herr talman! Jag har inte tagit avstånd från några beslut som fattats här. Jag har endast beklagat att jag inte var med vid det tillfället och därför inte kunnat ge mina synpunkter på detta.

Mitt påstående att det har inträtt en försämring bygger jag på de kontakter jag nyligen haft med semesterhem och semesterhemsnämnder. Faktum kvarstår att betydligt mindre belopp utgår till varje semesterhemsnämnd enligt de uppgifter jag har fått.

Statsrådet fru ODHNOFF:

Herr talman! Jag skulle gärna vilja ha en precisering på hur statens insatser i detta avseende har försämrats. Vi går ut med precis samma bidrag.

Fru NILSSON (cp):

Herr talman! Som jag sade i mitt första anförande utgår nu samma belopp som år 1964. Eftersom resekostnaderna har stigit som de gjort betyder det reellt sett en minskning och försämring av bidraget.

Statsrådet fru ODHNOFF:

Herr talman! Det var försämringen för semesterhemmen som jag ville att fru Nilsson skulle precisera.

Sedan vill jag bara lägga till rätta en sakuppgift. Det var resekostnaderna för 1966 som låg till grund för beräkningarna av detta bidrag till semesterhemsnämnderna.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. sänkning av basannuiteten vid statlig långgivning för bostadsbyggande

Ordet gavs därpå till herr statsrådet GEIJER, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Werners (vpk) interpellation angående sänkning av basannuiteten vid statlig långgivning för bostadsbyggande, och nu yttrade:

Herr talman! Herr Werner har frågat inrikesministern om han vill medverka till en sådan ändring av bestämmelserna för den statliga långgivningen för bostadsbyggandet, att den s. k. basannuiteten sänks till förslagsvis 4,6 procent i syfte att härigenom kunna uppnå lägre hyror i nyproducerade hus. Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

Bakgrunden till den ökning av hyror som skett är framför allt en väsentlig uppgång i produktionskostnaderna. Till stor del är denna uppgång i sin tur en följd av höjd standard i fråga om lägenhetsytor och utrustning samt i fråga om anordningar på tomtmark och yttre miljö. Boendekostnaderna påverkas emellertid även av andra omständigheter än produktionskostnadernas höjd, i första hand av kostnaderna för det upplånade kapitalet och för drift och underhåll.

De beslut i fråga om bostadspolitiken som riksdagen fattade förra året innebär bl. a. att de generella subventionerna avvecklats och att räntan på de statliga bostadslånen höjts till en nivå som inte innefattar någon subvention. Bakom detta beslut ligger bl. a. en strävan att förskjuta tyngdpunkten i statens bo-

Ang. sänkning av basannuiteten vid statlig långivning för bostadsbyggande
stadspolitiska stöd från åtgärder med generell hyresnedsättande effekt till åtgärder som tar sikte på de hushållsgrupper som har behov av särskilt stöd för sin bostadsefterfrågan.

Låntagarna skall alltså i fortsättningen debiteras kostnaderna för upplåningen inklusive statslånet enligt marknadens villkor, men genom särskilda anordningar fördelas dessa kostnader så att de blir lägre i början av lånetiden för att sedan stiga i viss takt. Vad låntagarna skall betala det första året bestäms av den s.k. basannuiteten, som av riksdagen fastställts till 5,1 procent för flerfamiljshus i allmänhet.

En sänkning av procenttalet för basannuiteten skulle alltså endast innebära att en större del av betalningarna för det upplånade kapitalet skjuts på framtiden. Det skulle vidare innebära en ökad belastning på statsbudgeten och därmed begränsa utrymmet för stödåtgärder till förmån för hushållsgrupper som har behov därav. Med hänsyn härtill överväger regeringen inte f. n. att framlägga förslag om en sänkning av basannuiteten.

Herr WERNER (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Geijer för svaret på min interpellation, även om jag av lättförklarliga skäl inte är tillfredsställd med innehållet i svaret.

Sänkningen av basannuiteten från 5,1 till 4,6 procent skulle ge möjlighet till en hyressänkning med cirka 5 kronor per kvadratmeter. Vad en sänkning av hyran med detta belopp skulle göra på årshyran är lätt att räkna ut. Varje minskning av bostadskostnaderna i nuvarande läge måste vara ytterst välkommen, och tillsammans med andra möjliga sänkningar bör en betydande lättnad för de boende vara realiserbar. Jag ställer frågan: Varför inte ta till vara dessa möjligheter?

Det invänds att riksdagen har fattat beslut senast i fjol om en basannuitet

på 5,1 procent, vilken sägs representera de genomsnittliga kapitalkostnaderna under den första tioårsperioden. Ordföranden i Hyresgästernas riksförbund, Erik Svensson, vilkens synpunkter jag i detta fall helt ansluter mig till — de motsvarar också vad jag anfört i min interpellation — yttrade vid bostadskonferensen i SABO:s och Hyresgästernas riksförbunds regi helt nyligen följande:

»En justering av basannuiteten kan ske utan att skattemedel tas i anspråk och har icke karaktären av subventioner. Statsfinansiellt betyder det en höjning av utlåningen med 20 milj. kronor per år — en spottstyver i sammanhanget, eftersom den totala statliga utlåningen till bostadsfinansieringen uppgår till 2 265 milj. kronor brutto och 1 665 milj. kronor netto.»

Riksdagsman Eric Svennings anförande vid den socialdemokratiska extrakongressen i fjol gick i samma riktning, liksom den motion som han tillsammans med fyra andra socialdemokrater väckte i medkammaren under förra året. Hans synpunkter torde vara väl bekanta både för kammaren och för statsrådet, liksom det faktum att den socialdemokratiska extrakongressen anslöt sig till hans uppfattning i denna fråga.

Den omständigheten att riksdagen fattat beslut i frågan bör väl inte utsluta en korrigerig, när kostnadsläget för nyproducerade lägenheter uppnått en sådan nivå att summa 1 296 lägenheter fortfarande tre månader efter färdigställandet stod outhyrda; dessa uppgifter lämnades vid den bostadskonferens jag nyss nämnde.

Statsutskottet anförde i sitt utlåtande nr 100 i fjol i fråga om basannuiteten och utvecklingen av hyror och kostnader, att om svårigheterna skulle accentueras förutsätter utskottet att Kungl. Maj:t förelägger riksdagen förslag till sådana åtgärder som kan vara påkallade. Jag vill ställa följande fråga till regeringen, i detta fall dess talesman

Ang. sänkning av basannuiteten vid statlig långivning för bostadsbyggande

statsrådet Geijer: Tycker inte statsrådet Geijer att svårigheterna har accentuerats? Hur många outhyrda lägenheter måste vi ha innan den situationen från regeringens synvinkel sett har inträtt, som kan motivera en ändring av beslutet om en basannuitet av 5,1 procent?

Herr statsrådet GEIJER:

Herr talman! Jag vill börja med frågan om vad det skulle innebära om man sänkte basannuiteten från 5,1 till 4,6 procent.

Herr Werner uttalade försiktigtvis inte någon egen uppfattning, utan citerade en källa, nämligen Hyresgästernas riksförbunds ordförande, som skulle ha sagt att kostnaderna inte var något att tala om. Han betecknade 20 milj. kronor som en spottstyver, om jag fattade citatet rätt. Man kan säga att detta är en sanning med modifikation. Jag vet inte om herr Werner har försökt räkna ut vad det betyder, men i inrikesdepartementet har man gjort en beräkning som visar att siffran 20 miljoner kronor är riktig så till vida att den gäller de första sex månaderna. Men det är inte bara för sex månader som basannuiteten skall sänkas. I själva verket blir spottstyvern inte så obetydlig, ty kostnaderna accelererar. Om man slår ut kostnaden för tio år framåt betyder det en ökad statlig upplåning av noga räknat 2 034 miljoner kronor, och det är ju ett betydande belopp att belasta lånebudgeten med.

Man kan naturligtvis hålla med herr Werner om att — och det anser vi alla — hyrorna har blivit höga i nybyggnationen. Frågan är om vi skall försöka åstadkomma lättnader genom en sänkning av basannuiteten, vilket i realiteten innebär en förskjutning av kostnaderna för hyresgästerna. En sådan sänkning innebär ju på sikt inte att hyresgästerna får betala mindre — den innebär bara att vi skjuter upp en del av betalningen viss tid.

Då säger herr Werner: Men hyrorna

är i dag så höga att det ändå kan vara värt att göra en sådan förskjutning i tiden. Regeringen har emellertid resonerat som så, att denna fråga måste angripas från flera olika utgångspunkter. Jag skall inte här gå närmare in på — herr Werner känner till saken — hur man försöker angripa de höga byggnadskostnaderna genom ökat industrialiserat byggande, genom att man kanske kan minska något på lägenhetsytorna i trerums- och fyrrarumlägenheter och en hel rad andra sådana åtgärder, som man är i full färd med att vidtaga. Och det är här den springande punkten ligger då det gäller de höga hyrorna.

Men när någonting utöver detta, någonting som kan ge snabb effekt, måste göras i nuvarande läge, så har regeringen ansett att det väsentliga är att sätta in ett stöd åt dem som bäst behöver det. Och jag föreställer mig att herr Werner delar min uppfattning att det i första hand är låginkomstgrupperna, familjer med flera barn och ensamstående med barn som behöver ett bostadsstöd. Ett sådant har vi ju också sökt åstadkomma genom det förslag som regeringen lagt fram och som riksdagen antagit om förbättrade familjebostadsbidrag. — Detta är, menar alltså regeringen, för dagen väsentligare saker än att genomföra en sänkning av basannuiteten.

Herr WERNER (vpk):

Herr talman! Jag delar visst statsrådet Geijers uppfattning att det är nödvändigt att angripa kostnaderna så att säga i den andra ändan. Detta har jag ju också givit uttryck åt så sent som för en vecka sedan. Men när det gäller att vidta åtgärder för att nå en snabb effekt anser jag att argumentet om det förstärkta bostadsstödet till barnfamiljerna är otillräckligt och inte hjälper låginkomsttagarna utan barn. Det är inte heller tillräckligt för barnfamiljerna.

Det är naturligtvis helt riktigt att en

sänkning av procenttalet för basannuiteten innebär att man skjuter vissa betalningar på framtiden. Men det är inte, som en ledarskribent i Dagens Nyheter fått för sig, fråga om några subventioner. En sänkning innebär i princip en omfördelning av ränte- och kapitalkostnaderna i tiden. Man skjuter utbetalningen av dessa utgifter längre fram i tiden.

Vi och andra har sagt att i det aktuella läget med de höga hyrorna kan en sådan åtgärd vara försvarbar. Den kan vara försvarbar därför att den mycket snabbt skulle kunna ge ett genomsnittsläge som vi har. Det annuitetstal som vi har med den nuvarande genomsnittsräntan ger också en extremt kort avskrivningstid på fastighetskapitalet — cirka 40 år. I allmänhet har inte så kort tid tillämpats tidigare av de allmännyttiga bostadsföretagen. Fastställandet av en basannuitet på 5,1 procent innebär därför en genomsnittshöjning av hyreskostnaderna för nybyggda fastigheter.

En sänkning av basannuiteten med föreslagna 0,5 procent skulle, samtidigt som den medger en sänkning av inflyttningshyrorna med 5 kronor per kvadratmeter, också innebära en längre avskrivningstid av fastighetskapitalet på cirka 50 år — en avskrivningstid som bättre ansluter sig till bostadshusens tekniska livslängd än en tid av 40 år.

Herr statsrådet **GEIJER**:

Herr talman! Det är alldeles riktigt att vissa missuppfattningar råder om sänkningen av basannuiteten — den inbefattar ju inte någon subvention. Men därifrån och till att säga att det är en enkel sak att bara låna upp mera pengar, kan man knappast gå. En så kraftig ökning av upplåningen, som blir nödvändig om man skall slå in på denna väg, begränsar statens möjligheter att satsa pengar på andra viktiga uppgifter. Och vi har ju ändå varit överens

Om inrättande av gymnasiefilialer, m. m.

— i varje fall riksdagens majoritet — om att fastighetskostnaderna fortsättningsvis inte skulle subventioneras; fastigheterna *skall* bära de verkliga byggnadskostnaderna. Då är det angeläget att vi sätter in våra ansträngningar i första hand på att söka få ner byggnadskostnaderna.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Om inrättande av gymnasiefilialer, m. m.

Herr statsrådet **MOBERG**, som förklarat sig ämna vid detta sammanträde besvara herr *Thorsten Larssons* (cp) interpellation om inrättande av gymnasiefilialer, m. m., fick nu ordet och anförde:

Herr talman! Herr Thorsten Larsson har frågat chefen för utbildningsdepartementet *om* han vill redogöra för resultatet av utredningen av frågan om spridning av de gymnasiala utbildningsmöjligheterna och *om* han är beredd att medverka till att gymnasiefilialer inrättas. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara interpellationen.

Såsom konstateras i interpellationen har skolöverstyrelsen haft i uppdrag att — med utgångspunkt i uttalanden i samband med 1964 års beslut om reformering av de gymnasiala skolorna — inkomma med förslag till Kungl. Maj:t om gymnasie- och fackskolororganisationen i glesbygder. Skolöverstyrelsen har nu inkommit med detta förslag, vilket grundas på en särskild inom överstyrelsen utförd utredning.

Att benägenheten att söka sig till gymnasial utbildning hänger samman med avståndet från bostadsorten till skolorten har framgått av åtskilliga undersökningar. Sålunda är benägenheten inom den s. k. inackorderingszonen lägre än inom elevområdet i övrigt. Enligt den nyssnämnda utredningen har denna skillnad i benägenhet till fort-

Om inrättande av gymnasiefilialer, m. m.

satta studier efter den obligatoriska skolan successivt utjämnats. Detta är sannolikt en följd av flera faktorer, främst det växande utbildningsintresset, den under 1950- och 1960-talen genomförda kraftiga ökningen av antalet gymnasieorter, den studiesociala reformen och förbättrade inackorderingsmöjligheter.

Skolöverstyrelsens förslag om gymnasieorganisationen i glesbygden går ut på att eleverna under de två första åren av gymnasiestudierna skall vistas på hemorten och bedriva handledd korrespondensundervisning. Under det avslutande året skall eleverna studera vid ett gymnasium i regionen. Även andra lösningar har diskuterats i utredningen. Den förordade lösningen siktar närmast på att lösa problemen för de mer utpräglade glesbygderna. Huruvida det redovisade utredningsmaterialet kan ge uppslag för den vidare behandlingen av frågan om en eventuell spridning av de gymnasiala utbildningsmöjligheterna till orter som inte är av glesbygdskarakter är jag — då ärendet ännu är under beredning — inte beredd att uttala mig om.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Moberg för svaret på min interpellation av den 12 januari detta år.

Att svaret dröjt har emellertid inte gjort så särskilt mycket. Dels har utredningen gett ett visst resultat, såsom även framgår av svaret, dels har vi för ett par månader sedan fått denna utredning redovisad till statsutskottets andra avdelning i samband med behandlingen av motionerna om inrättande av gymnasier i Simrishamn och Strömstad.

Vid det tillfället framfördes önskemål om att man via gymnasiefilialer skulle tillmötesgå motionärernas förslag. Tyvärr avslogs detta. I alla fall tycker jag att statsrådets svar i dag ger ett visst

fog för uppfattningen att det skulle vara möjligt att ordna gymnasiefilialer.

Statsrådet påpekar med mycket stor rätt att »benägenheten att söka sig till gymnasial utbildning hänger samman med avståndet från bostadsorten till skolorten». Undervisningen kommer uppenbarligen att bli mer och mer koncentrerad till ett begränsat antal orter; för närvarande är de cirka 125. Det kommer att innebära att även relativt stora tätorter blir utan gymnasiala skolor, om man skall fortsätta efter den linje som man nu är inne på. Detta medför givetvis att många som tänker etablera sig eller söka tjänster på sådana orter undrar vilka utbildningsmöjligheter deras barn kan få där. Blir svaret negativt, går kanske orten miste om företaget eller, i det andra fallet, företaget miste om en god och eftersökt arbetskraft. Detsamma gäller naturligtvis utbyggandet av redan på orten etablerade företag.

Skall vi kunna genomföra en effektiv lokalisering av sysselsättningsprojekten, är alltså utbildningsmöjligheterna mycket viktiga. Problemen i storstaden och den för landet allt dyrbarare bebyggelsekoncentrationen talar från olika synpunkter ett alltmer avskräckande språk. Olägenheterna blir tydligen mer och mer uppenbara. Det måste därför vara angeläget att så många orter som möjligt, herr talman, ges en så bostadsnära utbildningstillgång som möjligt; i detta fall gäller det gymnasieutbildningen.

Vi har genom utredningen och interpellationssvaret fått reda på att handledd korrespondensundervisning under de två första åren och studier vid moder gymnasiet under det tredje året är det alternativ som förordas. Jag har fäst mig vid att statsrådet tydligt och klart säger att den utvägen närmast siktar till att lösa undervisningsproblemen i de mera utpräglade glesbygderna. Jag tycker att detta är en helt riktig anmärkning, som jag kan instämma i. Korrespondensundervisningen är nämligen för de flesta elever ett ganska svårt och

därför inte alltid särskilt bra alternativ till den konventionella typen av undervisning.

Det andra alternativet, som enligt statsrådet är föremål för övervägande, skulle nog vara bättre än det förra här refererade alternativet för de orter, vilka inte har tillräckligt stort elevunderlag för ett helt gymnasium.

Centerpartiet har föreslagit att försök skall göras att införa gymnasiefilialer. Vi har föreslagit inrättandet av sådana filialer i den reservation som jag har omnämnt här, och vi har även framfört förslaget på andra sätt. Skulle det inte vara möjligt att exempelvis låta skolöverstyrelsen pröva möjligheten att på därför lämpliga orter starta gymnasieundervisning för första och andra årsklassen i sådana filialer och att under det tredje året förlägga gymnasieundervisningen till modergymnasiet? Det vore intressant att höra statsrådets uppfattning om ett sådant system.

Nuvarande tekniska möjligheter att införa exempelvis programmerad undervisning i skolorna — för att bara ta ett exempel — skulle väl också till en del komma att underlätta undervisningen vid dessa filialer. Jag tror att detta dessutom skulle vara värdefullt för det befintliga högstadiet därför att även ett visst utbyte av lärare mellan gymnasiet och grundskolans högstadium här torde kunna förekomma. Också lärarförsörjningen skulle därigenom säkerligen kunna underlättas något — exempelvis kunde många lärare därigenom erhålla möjlighet till full tjänstgöring.

Herr talman! Jag vill sluta mitt anförande med att påpeka att genomförandet av förslaget framför allt skulle åstadkomma en mera rättvis tillgång till utbildningsmöjligheter samt bidra till en jämnare befolkningsfördelning. Detta tycker jag också är en väsentlig frågeställning i detta sammanhang.

Herr statsrådet **MOBERG**:

Herr talman! Eftersom herr Larsson direkt frågade mig om hur jag ställer

Om inrättande av gymnasiefilialer, m. m.

mig till den så kallade gymnasiefilialvarianten, som innebär att man läser två år på en ort och avslutar utbildningen på en annan ort, vill jag säga att vi åtskilliga gånger fått sådana propåer. Det är alldeles uppenbart att det ligger en klar olägenhet i en sådan variant som medför att eleverna måste byta ort under studietiden. När det gäller universitetsfilialerna har vi sett till att man skall kunna avsluta utbildningen på filialorten och att man inte skall behöva åka till moderuniversitetet för att fullfölja utbildningen.

Däri ligger den väsentligaste nackdelen med alternativet, men som jag antyder i mitt svar är vi medvetna om det tryck som här föreligger. Någon form av ny lösning tror också jag är nödvändig — vilken är jag dock för dagen inte beredd att närmare uttala mig om.

Herr **LARSSON, THORSTEN**, (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Moberg för vad han senast sade. Jag tror att det kan finnas en sådan nackdel som statsrådet talade om, dock menar jag att det är lättare för eleverna att finna sig till rätta tredje året än att behöva resa långa vägar osv. Detta behöver jag emellertid inte närmare utveckla; jag vet att man inom departementet har sin uppmärksamhet riktad på dessa synpunkter.

Jag tackar än en gång för den positiva inställning till frågan som statsrådet redogjort för.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

Föredrogos och bordlades ånyo konstitutionsutskottets memorial nr 19 samt utlåtanden nr 21 och 22, statsutskottets utlåtanden nr 128—131 och 134—139, bevillningsutskottets betänkande nr 41, bankoutskottets utlåtanden nr 38—40, tredje lagutskottets utlåtande nr 50 samt memorial nr 51, jordbruksutskottets utlåtande nr 32 även-

Meddelande ang. enkel fråga

som allmänna beredningsutskottets memorial nr 43.

På framställning av herr förste vice talmannen beslöts att å föredragningslistan för morgondagens sammanträde *dels* tredje lagutskottets utlåtande nr 50, statsutskottets utlåtanden nr 130 och 128, bevillningsutskottets betänkande nr 41, konstitutionsutskottets memorial nr 19 samt utlåtanden nr 21 och 22, jordbruksutskottets utlåtande nr 28 ävensom bevillningsutskottets betänkande nr 37 i nu nämnd ordning skulle uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden, *dels ock* statsutskottets utlåtande nr 131 skulle sättas sist.

Anmäldes och bordlades

utrikesutskottets memorial nr 10, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden;

statsutskottets utlåtanden:

nr 132, i anledning av vissa motioner väckta i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om mervärdeskatt, m. m., i vad motionerna avser anvisande av anslag; och

nr 133, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om allmän arbetsgivaravgift, m. m., i vad avser riktlinjer för statsbidrag för allmän arbetsgivaravgift vid statsunderstödd verksamhet, jämte motioner;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om allmän arbetsgivaravgift, m. m. jämte motioner;

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om mervärdeskatt, m. m. jämte motioner; och

nr 47, angående beräkning av bevill-

ningarna för budgetåret 1968/69, m. m. jämte motioner; samt

bankoutskottets utlåtanden:

nr 43, i anledning av motioner angående den ekonomiska politiken;

nr 47, i anledning av skrivelse från styrelsen för riksdagens förvaltningskontor angående provisoriska lokaler för riksdagen vid författningsreform jämte motioner;

nr 48, i anledning av skrivelse från styrelsen för riksdagens förvaltningskontor angående riksdagens lokalfrågor på längre sikt jämte motioner; och

nr 52, över motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående komplettering av riksstatsförslaget för budgetåret 1968/69, m. m.

Meddelande ang. enkel fråga

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammarens ordningsstadga följande enkla fråga denna dag framstälts av herr *Nilsson, Ferdinand*, (cp) till hans excellens herr statsministern: »Hur avser regeringen att infria deklarationerna om att upprätthålla lag och ordning och att i överensstämmelse härmed göra slut på gatukravaller och sådana demonstrationer som icke respekterar gällande ordningsföreskrifter? Kommer regeringen att tillse att anstiftare och organisatörer samt deltagare i oroligheter av berört slag i laga ordning bestraffas?»

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 17.46.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert